

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS IR FILOSOFIJOS KATEDRA

MARIJA STAPONKUTĖ

Magistro studijų programos *Istorija ir Politika*

II kurso studentė

INTELGENTŲ ŠEIMA PIRMOJOJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Magistro darbas

Mokslinis vadovas prof. dr. Regina Rita Trimonienė

Darbas originalus – Marija Staponkutė (.....)

Šiauliai,
2016

TURINYS

ĮVADAS	3
1. INTELIGENTŲ ŠEIMA	9
1.1. Inteligento sąvoka	12
1.2. Šeimos samprata sociokultūriniame ir istoriniame kontekste.....	14
2. INTELIGENTŲ ŠEIMOS MODELIO FORMAVIMASIS I-OJE LR	19
2.1. Kilmė	19
2.2. Intelligentų santuoka	26
2.3. Išsilavinimas, darbas, veikla	32
2.4. Tikėjimas	53
2.5. Pareigų pasiskirstymas šeimoje	59
2.6. Elgesio taisyklės	64
2.7. Gyvenamoji vieta	66
2.8. Intelligentų vaikai	69
2.9. Ugdymo ypatumai.....	76
2.10. Išsilavinimas	79
2.11. Žaidimai	82
2.12. Intelligentų šeimų laisvalaikio bruožai	84
2.17. Svečiai.....	88
2.14. Šventės intelligentų šeimoje	90
2.15. Patriotiškumo aspektas intelligentų šeimoje.....	92
IŠVADOS	97
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	99
SANTRAUKA	103
SUMMARY	105
PRIEDAI	107

IVADAS

Temos aptarimas. Inteligentų sluoksnis visuomenėje iškilo XIX amžiaus pabaigoje, sąlygotas staigių socialinių pokyčių ir atgijusių nepriklausomos Lietuvos valstybės vilčių. Ši grupė tapo įtakinga visose Lietuvos gyvenimo politinėse, sociokultūrinėse ir akademinėse realijose. Tad kuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę – Pirmąją Lietuvos Respubliką, bene svarbiausią tautinį darbą atliko Lietuvos inteligentija, atitinkamas vertybes įgijusi, tautinį identitetą išsaugojusi lietuvių šeimoje. Lietuvos valstybingumo atkūrimas 1918 metais, jį lydėjusios nepriklausomybės kovos ir demokratinės idėjų sankloda visuomenėje lėmė, jog net kelios inteligentų kartos darbavosi Lietuvos nepriklausomybės vardan. Idėjinis užsidegimas, intelektinis ir kūrybinis darbas, saviraiškos poreikis ir tobulesnės visuomenės ilgesys suvienijo inteligentus iš visų Lietuvos kampelių siekti modernios, stiprios ir laisvos tautinės valstybės. Visuomenės modernėjimo procesai akivaizdžiausiai pasireiškia lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos įsteigime ir jos laipsniškame įsigalėjime viešojoje erdvėje, pilietinės ir nacionalinės savimonės augime, naujose laisvalaikio formose, pramogų industrijos iškilime ir galiausiai miesto kultūros išsivystyme. Tarpukariu iškilęs svarbus etninės tapatybės klausimas skatino naują saviraišką, susijusią su lietuvių tautiniu sąmonėjimu bei pasireiškusią per įvairių jaunimo grupelių, klubų, ratelių, akademijų, organizacijų veiklą, kurią didžiąja dalimi inicijavo lietuvių inteligentija. Tai neginčijamai veikliausia visuomenės dalis tuo metu, savo gyvenimo būdu ir veikla formavusi įvairių gyvenimo sričių standartus. Inteligentų šeima ugdė nacionalinę individo savivoką ir įskiepijo patriotiškumo jausmą.

Darbuodamasi dėl Lietuvos valstybės atkūrimo, inteligentija labai sąmoningai suvokė, kad šeima yra modernios tautinės valstybės pagrindas. Išlaikydami tradicinius šeimos rėmus, inteligentai šiek tiek pakeitė jos esmę: santuokos koncepcija ir vedybinė laimė ėmė remtis dviejų individų meile, o šeimos gerovė ėmė priklausyti lygiai tiek pat nuo vyro, tiek nuo moters gerovės. Šeimą imta suvokti kaip vietą, kurioje formuojasi individo vertybinės nuostatos, įgyjamos pirmosios tautinės savivokos pamokos, išmokstama gimtoji kalba, tradicijos ir supažindinama su tautos siekiais ir idealais. Šiame darbe tiriamos Šiaulių (Rimkų, Venclauskių, Šalkauskių, Bugailiškių) ir Kauno (Šliūpų, Jablonskių, Grinių, Lozoraičių) inteligentų šeimų ypatybės, atsiskleidžiančios per šeimos modelio, tam tikrų sutuoktinių veiklų, vaikų ugdymo, laisvalaikio bruožų ir kitus aspektus. Nagrinėjant tuos aspektus iškyla daugybė klausimų, į kuriuos sunku rasti vienareikšmiškus atsakymus: darbe gilinamasi, kokie šeimoje buvo žymieji valstybininkai – vyrai ir moterys; kaip jie derino savo atsakomybes darbe ir šeimoje su atsidavimu Tėvynei, tautai; kaip jie

auklėjo bei ugdė vaikus – kokius lūkesčius į juos dėjo, kokius tikslus jiems kėlė. Naujos idėjos buvo perimamos iš Vakarų ir Rytų, išmėginamos ir vėliau paskleidžiamos likusiai visuomenės daliai.

Istoriografija ir šaltiniai. Apie inteligentų šeimą rašė D. Marcinkevičienė: autorė koncentruojasi į modernios (iki tarpukario laikotarpio) inteligentų ir tradicinės patriarchalinės šeimos modelio atskirtį, labiau gilinasi į vedybų motyvo, meilės sampratos kaitos, bei skyrybų aspektus¹. Tačiau nėra bendro palyginamojo tyrimo apie inteligentų šeimas tarpukario Lietuvoje.

Inteligento sąvokai apibrėžti pasitelkiami S. Šalkauskio, M. Jonaičio, J. Rimavičienės darbai; istorikų-muziejininkų J. Minelgaitės, I. Jakubavičienės mintys ir jų rengtos parodos apie inteligentų šeimą, kuri vėliau bus plačiau aptarta, medžiaga. Konkrečiai Šiaulių inteligentiją aptarė P. Žostautaitė², tuo tarpu R. Račiūnaitė-Paužuolienė nagrinėja Kauno inteligentų atvejį³.

Apskritai šeimos istoriją tyrinėjo nemaža dalis Lietuvos ir užsienio teoretikų: šeimos struktūrą Rytų Europoje analizavo A. Plakans, pateikdamas atvejo studiją apie šeimos identitetą Rusijos Imperijos baltų provincijose XIX a.⁴. A. Vyšniauskaitės, P. Kalniaus, R. Paukštytės monografija „Lietuvių šeima ir papročiai“ – solidi etnologinė studija, analizuojanti lietuvių šeimos raidą ir papročius XIX a. antrojoje pusėje – XX a.⁵ R. Račiūnaitės-Paužuolienės monografijoje „Lietuvių šeima vertybių sankirtoje“ apibendrinami pastarųjų dešimties metų (apie 2000 – 2011 m.) tyrinėjimai, kuriuos jungia bendra tema – šeima ir jos vertybių pokyčiai nuo XX a. pradžios iki šių dienų.⁶

Šiame magistro darbe pristatomos užsienio teoretikų (Aristotelio, Dž. Hemingo, L. H. Morgano, B. Malinowskio, M. Harrio, R. Lintono, G. Murdocko, A. Giddenso, A. Adlerio, R. Grillo) ir lietuvių šeimos tyrinėtojų (M. Pileckaitės-Markovienės, K. Miškinio, kun. K. Ralio, D. Nasvytienės, J. Leliūgienės, J. V. Uzdilos, G. Mažeikio, D. Marcinkevičienės, A. Smetonos) šeimos sampratos.

Renkant tyrimo duomenis apie inteligentų šeimas Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, pasitelkta įvairių šaltinių bazė: Rimkų šeimos analizės pagrindinis šaltinis – tai pusiau struktūruotas interviu su prof. Vyteniu Rimkumi apie jo tėvus bei paties profesoriaus išleistos atsiminimų

¹ Marcinkevičienė, D. *Vedusiųjų visuomenė: Santuoka ir Skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*. Vilnius, 1999.

² Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.). Šiauliai, 1991.

³ Račiūnaitė-Paužuolienė, R. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje (XX a. – XXI a. pradžia)*. Kaunas, 2012.

⁴ Plakans, A. Interaction between the household and the kin group in the eastern Europe past: posing the problem. *Journal of Family History*. Vol. 12. Nr. 1-3.

⁵ Kalnius, P., et al. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius, 2008.

⁶ Račiūnaitė-Paužuolienė, R., 2012.

knygos⁷; Venclauskių šeimai tirti pasitelkiami L. Peleckio surinkti atsiminimai apie Venclauskius⁸, apie K. Venclauskį duomenys dar papildomi Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje (LIMIS)⁹ randama medžiaga; J. Ereto biografinės studijos medžiaga naudota surinkti domenis apie Šalkauskius¹⁰; Bugailiškių šeimai nagrinėti daug informacijos rasta Šiaulių Aušros muziejaus dokumentuose – archyvinėje medžiagoje apie P. Bugailiškį¹¹; taip pat dalis informacijos iš *ŠAM* surinkta apie Šliūpus¹², daug medžiagos apie Šliūpų šeimą bei keletą nepublikuotų dr. J. Šliūpo rankraščių pateikia dr. J. Jakštas¹³, taip pat remiamasi Šiaulių Universiteto bibliotekos *Dr. Jono Šliūpo archyve* saugomais dokumentais¹⁴; apie Jablonskių šeimą atsakymų ieškoma laiškuose, kuriuos surinko ir išleido Jablonskių proanūkė E. Lukėnaitė – Gričiuvienė¹⁵; Grinių šeimos tyrimui nagrinėti du K. Griniaus atsiminimų tomai¹⁶, taip pat A. Eidinto¹⁷ bei G. Ilgūno¹⁸ veikalai apie K. Grinių; Grinių¹⁹ ir Lozoraičių²⁰ šeimų tyrimams dalis medžiagos rinkta Lietuvos centriniame valstybės archyve; apie S. Lozoraitį išsamią studiją parengė A. Petraitytė-Briedienė²¹, o apie jo sūnų S. Lozoraitį (jaunesnįjį) – V. Landsbergis.²² Pastarajame darbe randama informacijos apie Lozoraičių šeimos vaikus.

⁷ Rimkus, V. *Jaroslavas Rimkus. Dailininkas, pedagogas, visuomenininkas*. Šiauliai, 2012; „*Taiga*“ *Taigoje*. Šiauliai, 2014.

⁸ Peleckis, L. *Namuose ant Pasadnos ulyčios*. Vilnius, 1991.

⁹ Kazimieras Venclauskis. LIMIS.: Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. Gegužės 21 d.]. < <http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/863955>>.

¹⁰ Eretas, J. *Stasys Šalkauskis*. Brooklyn, New York, 1960.

¹¹ Bugailiškis, P. Atsiminimai. Gyvenimo Vieškeliais. (Pradinis mokslas; Aukštesnio mokslo siekimas.) Vilnius, 1956 – 1958. *Šiaulių „Aušros“ muziejus*. Istorijos skyrius. GEK 1162/2/J-R 4235; Bugailiškis, P. Autobiografija. (Rankraštis). 1954 m. *ŠAM*. Istorijos skyrius. GEK 123391/J-R 11368; Bugailiškis, P. Žmonos šeima ir giminės. Asmenybės: Peliksas Bugailiškis ir Ona Bugailiškienė (Mašinraštis). Vilnius, 1956. *ŠAM*. Istorijos skyrius. Archyvinė medžiaga.

¹² Šliūpas, V. „Aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas“ Kalifornijoje ir jame laikomų originalių dr. J. Šliūpo raštų, laiškų bei kai kurių dokumentų apžvalga. Vilnius, 1995. P.2. *ŠAM*. Istorijos skyrius. Archyvinė medžiaga.

¹³ Jakštas, J. *Dr. Jonas Šliūpas*. Šiauliai, 1996.

¹⁴ Šliūpas, J. Trumputė epizodiška mano gyvenimo eigos apibrėža - Išpažintis. *Dr. Jono Šliūpo Archyvas*. ŠU biblioteka.

¹⁵ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima*. Sudaryt. Lukėnaitė–Gričiuvienė, E. Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009.

¹⁶ Grinius, K. *Atsiminimai ir Mintys*. T. 1. Tiubingenas, 1947; T. 2. Čikaga, 1962.

¹⁷ Eidintas, A. *Kazys Grinius*. Vilnius, 1993.

¹⁸ Ilgūnas, G. *Kazys Grinius*. Vilnius, 2000.

¹⁹ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, F. 659, ap. 1, b. 51, l. 1; 18.

²⁰ LCVA, F. 668. ap. 1, b. 10, l. 10; LCVA, F. 668, ap. 1, b. 1, l. 1; LCVA, F. 945, ap. 1, b. 15, l. 126-127.

²¹ Petraitytė-Briedienė, A. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940-1983)*. Vilnius, 2012.

²² Landsbergis, V. *Pusbrolis Motiejus. Knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų*. Vilnius, 2002.

V. Selenis itin detaliai pateikia prozopografinio metodo naudojimo apžvalgą. Anot autoriaus, prozopografinį metodą inteligentijos studijoms naudojo prancūzų sociologai Vincent Karady, tyrinėjęs XIX a. II pusės ir XX a. pr. Prancūzijos mokslininkus, Giselle Sapiro, 1994 m. apgynusi disertaciją apie 1940 – 1950 m. prancūzų rašytojus, ir istorikas Christophe'as Charle'as, tyręs XIX – XX a. Paryžiaus universiteto Teisės fakulteto profesūrą pagal P. Bourdieu modelį²³. Lietuvos istoriografijoje pirmą kartą prozopografinis metodas pradėtas taikyti XVII a. Vilniaus miesto valdančiojo elito tyrimui²⁴. Netrukus pasirodė darbas, skirtas viduramžių Lietuvos diduomenei²⁵. Iš naujausių laikų istorijai skirtų darbų, galima paminėti tik tarpukario Lietuvos valstybės kūrimosi pradžios Šiaulių apskrities savivaldybininkų tyrimą.²⁶ Tarpukario laikotarpio Lietuvos istorikų bendrijos tyrinėjimams šį metodą pritaikė pats Selenis.²⁷

Tyrimo problemos formulavimas. Laiko tėkmėje šeima kinta priklausomai nuo istorinių įvykių, teisinių bei politinių permainų ir įvairių sociokultūrinių veiksnių. Viena iš ryškesnių šeimos modelio transformacijų - tai Vakarų Europoje 1918 – 1940 metais įvykęs virsmas iš patriarchalinės šeimos į modernią, pirmiausiai išryškėjęs inteligentų šeimose. Iškyla probleminis klausimas: kas lėmė šį kismą būtent per inteligentų šeimą? Kokie specifiniai inteligentijos požymiai, savybės, ypatybės sąlygojo inteligentų šeimos modernėjimą?

Temos aktualumas ir naujumas. Šiuolaikinėje visuomenėje aktualumo neprarandanti nuolat atsinaujinanti diskusija apie šeimos koncepciją ir jos ateitį verčia atsigręžti į praeityje egzistavusius šeimos modelius – vienas jų – inteligentų šeima. Paroda Kauno istorinėje Lietuvos Respublikos prezidentūroje „Inteligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje“ veikianti 2013.07.04 – 2016.06.20²⁸ atvėrė nišą tirti inteligentų šeimą kasdienybės istorijos kontekste. Inteligentų šeima - vertas dėmesio objektas dėl savo pirmeiviškumo visose gyvenimo srityse. Jei tautinis ir pilietinis inteligentų susivokimas yra gana plačiai aptartas filosofų ir istorikų, tai kasdienybės istorija vis dar laukia išsamesnių tyrinėjimų. Todėl aktualu ir reikšminga pažvelgti į privačią lietuvių inteligentų namų erdvę ir patyrinėti inteligentiškosios kultūros elementus išlikusius

²³ Raemdonck, L. *Methodological Reflections on the Prosopographical Study of Academics: Bourdieu's sociological theory and its application in a historical context*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 15 d.]. <<http://www.oslo2000.uio.no/AIO/AIO16/group%207/Raemdonck.pdf>>

²⁴ Ragauskas, A. *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius, 2002.

²⁵ Petrauskas, R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje –XV a.: sudėtis-struktūra-valdžia*. Vilnius, 2003.

²⁶ Lazauskienė-Morkūnaitė, A. *Šiaulių apskrities savivaldybių charakteristika 1918–1920 m. (savivaldybių nariai ir tarnautojai), Šiaulių apskrities istorijos raida. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Šiauliai, 2004.

²⁷ Selenis, V. *Lietuvos istorikų bendrija 1918 – 1940 metais*. Kaunas, 2008. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 13 d.]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20081202_095430-83237/DS.005.0.01.ETD>

²⁸ Daugiau informacijos apie parodą tinklapyje *Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune*.: <<http://www.istorineprezidentura.lt/index.php?content=90&subcontent=452&lang=lt>>

atsiminimuose, laiškuose, to meto spaudoje ir kituose šaltiniuose. Tokio pobūdžio tyrimas inovatyvus aspektu, kuriais analizuojamos inteligentų šeimos, gausa ir įvairove bei dėmesiu ne vienos šeimos istorijai, o keleto jų palyginimui.

Temos chronologinės ribos. Nagrinėjama tema apima 1918 – 1940 m. – Pirmosios Lietuvos Respublikos egzistavimo laikotarpį.

Tyrimo objektas. Darbo objektas – inteligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – išanalizuoti Šiaulių ir Kauno inteligentų šeimų ypatumus Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Uždaviniai:

1. Apžvelgiant įvairių teoretikų mintis apie inteligentus, aptarti inteligento sąvoką.
2. Nagrinėjant užsienio ir lietuvių šeimos teoretikų darbus, išsiaiškinti ir pristatyti skirtingas šeimos sampratas sociokultūriniame bei istoriniame kontekste.
3. Ištirti ir prozopografiniu būdu išanalizuoti Rimkų, Venclauskių, Šalkauskių, Bugailiškių (Šiaulių atvejis) bei Šliūpų, Jablonskių, Grinių, Lozoraičių (Kauno atvejis) šeimas.
4. Lyginant Šiaulių ir Kauno inteligentų šeimų atvejus, išsiaiškinti inteligentų šeimos specifiką tarpukario Lietuvoje.

Tyrimo metodai. Šiame darbe buvo naudoti lyginamasis, interviu, atvejo studijos, prozopografinis bei mokslinės literatūros ir šaltinių analizės metodai.

Lyginamasis (komparatyvinis) metodas naudojamas, „derinant informaciją, gautą iš įvairių laikotarpių, socialinių sistemų, autorių“²⁹. Šiame magistro darbe lyginama teritoriniu aspektu - faktai yra nustatomi remiantis analogijomis Šiaulių ir Kauno inteligentų šeimų istorijose.

Interviu – tai tyrėjo inicijuotas, sistemiškas pokalbis, kurio tikslas gauti informaciją, susijusią su tyrimo klausimu bei specifiniais tyrimo tikslais. Interviuodami siekiame sužinoti tai, ko negalime stebėti: jausmų, minčių, ketinimų; praeityje vykusio elgesio; kokias reikšmes žmonės suteikia tam, kas vyksta juos supančiame pasaulyje³⁰. Tyrėjas neprivalo griežtai laikytis klausimų formuluočių bei jų uždavimo sekos, gali užduoti per interviu išskylančius, anksčiau nenumatytus klausimus, susijusius su informanto atsakymais, kad būtų papildyta turima informacija ir pasiektas aukštas atsakymų lygis. Šio darbo tyrimo metu atliktas interviu su prof. V. Rimkumi kaip vieno iš Pirmosios Lietuvos Respublikos inteligentų šeimų narių, tyrimo duomenis papildant atsiminimų medžiaga.

²⁹ Jasiūnienė, G. et al. *Studentų istorikų rašto darbai. Metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2015. P. 11.

³⁰ Ramanauskaitė, E. *Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai: metodinė mokymo priemonė*. Kaunas, 2002.

Atvejo tyrimas – detalus aplinkos arba atskiro subjekto, arba atitinkamų dokumentų, arba atskirų įvykių tyrimas (šiuo atveju – dviejų miestų (Šiaulių ir Kauno) inteligentų šeimų istorijos atvejų tyrimas). Tyrimo tipas - gyvenimo istorija (patirtimi) pagrįstas atvejo tyrimas³¹.

Prozopografinis – „klausimynas mirusiems žmonėms“ apie jų šeimas ieškant atsakymų lietuvių inteligentų paliktuose atsiminimuose, laiškuose ir kituose šaltiniuose. Istorikas V. Selenis paprastai ir aiškiai apibūdina šio metodo principą: „pirmiausia pagal vieną ar kelis kriterijus atrenkama tiriamųjų asmenų grupė, po to sudaromi biografinių duomenų klausimynai ir jais remiantis apibūdinama šios grupės socialinė, privati, visuomeninė, kultūrinė, ideologinė ar politinė dinamika.“³²

Mokslinės literatūros ir šaltinių analizė taikoma nagrinėjant lietuvių ir užsienio šeimos teoretikų istoriografinę medžiagą bei kitus su darbo tema susijusius šaltinius.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstymas, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas, santraukos – lietuvių bei anglų kalba, priedai. Dėstymas susideda iš 2 pagrindinių skyrių ir 17 poskyrių.

Pirmame skyriuje nagrinėjant įvairių autorių teorinę ir istoriografinę medžiagą pristatomos skirtingos inteligento sąvokos apibrėžtys bei pateikiama šeimos sampratų įvairovė.

Antras skyrius – Šiaulių ir Kauno atvejų inteligentų šeimų istorijų tyrimo duomenų analizė išskiriant bendrus požymius ir ieškant specifinių bruožų. Tyrimo duomenys analizuojami per įvairius socialinius aspektus – tai šeimų teritorinė ir socialinė kilmė, etninė ir konfesinė priklausomybė, taip pat lyties ir šeimos faktoriai bei kartų kaita. V. Selenio teigimu, šie aspektai yra „įprasta bet kurio prozopografinio tyrimo dalis, nesvarbu kurio laikotarpio ar pobūdžio analizuojamai istorijoje veikusių asmenų grupei skirta“.

Darbo prieduose pateikiamas klausimynas sudarytas laikantis prozopografijos metodo V. Selenio tyrimo pavyzdžiu: su tikslu „sukurti erdvę, kurią galima studijuoti, t.y. sukurti vienodą klausimyną (apie gimimą ir mirtį, santuoką ir šeimą, socialinę kilmę ir paveldėtą ekonominę poziciją, gyvenimo vietą, išsilavinimą, personalinį pragyvenimo šaltinį, užsiėmimą, religiją, patirtį pareigose ir t.t.).“³³

³¹ Paskaitų (A. Jurevičiūtė. *Sociokultūrinės antropologijos tyrimo metodai* 2013) medžiaga.

³² Selenis, V. 2008. P. 6.

³³Ten pat. P. 5.

1. INTELIGENTŲ ŠEIMA

D. Marcinkevičienė, savo tyrinėjimuose pristatydamą inteligentų požiūrį į vyro ir žmonos santykius šeimoje, pateikia galimą inteligentų šeimos apibrėžimą: „lietuvių inteligentijs kūrė tautinės šeimos projektus, kur vedybų motyvas nieko bendra nebeturėjo su ekonominiais išskaičiavimais“ ir pabrėžė dvasines vertybes³⁴. Autorė lietuvių inteligentijos šeimyninių santykių tipą apibūdina kaip „laimingą šeimą“, kurioje „ne tik tuokiamasi iš meilės bei išsaugomi švelnūs intymūs tarpusavio santykiai, bet branginamos ir kitos vertybės: aktyvi tautinė veikla, lietuviškos spaudos platinimas ir domėjimasis ja, mokslo siekimas dėl Tėvynės gerovės“. Esminiu tokios lietuviškos šeimos sukūrimo principu laikomas „privalomas sąmoningas tautiškumas“³⁵. Taigi, inteligentų šeima nuo kitų šeimų skyrėsi platesniu interesų ratu, neapsiribojančiu vien tiesioginiu darbu ir namų buitimi. Intelligentai rūpinosi visuomenės reikalais, domėjosi politinėmis aktualijomis, namuose daug dėmesio skyrė vaikų švietimui, turiningam ir intelektualiam laisvalaikiui. Esminės tarpukario lietuvių inteligentų šeimų savybės – pilietiškumas, patriotizmas, pasiaukojimas, aukšta moralė ir kultūra. Naujos idėjos iš Vakarų ar Rytų pirmiausia paplisdavo inteligentų tarpe, buvo patikrinamos ir toliau perduodamos likusiai visuomenės daliai.³⁶

Inteligentų šeimą galima nagrinėti įvairiais aspektais. Vieną jų paliečia istorikė-muziejinkė I. Jakubavičienė, pateikdama minčių apie inteligentų šeimų aktyvų dalyvavimą visuomeninėje veikloje: „Pirmiausia reikėtų akcentuoti tai, kad inteligentų šeimos visur dalyvauja: ir vyras, ir žmona, o vėliau ir vaikai yra įtraukiami į tą visuomeninę veiklą. Tai reiškia, kad visa šeima įsitraukia, taip pat ir tos šeimos draugai ir artimieji – jie taip pat visi dalyvauja.“ Istorikės teigimu, būtent per šeimos, per jos draugų, giminių, pažįstamų dalyvavimą visuomeninėje veikloje atsiranda toks pojūtis, kad iš tikrųjų visa bendruomenė labai aktyviai dalyvauja visuomeniniame darbe „neskaičiuodami nei laisvalaikio valandų, neskaičiuodami nei asmeninių lėšų.“ I. Jakubavičienė pažymi, jog visuomeninis darbas žmonėms teikia didžiulį pasitenkinimą: „tai, kad aš esu naudingas, aš savo jėgomis prisidedu prie bendro kažkokio gėrio visuomenei“; taip pat nurodo, kad inteligentų šeimoje ir vaikai buvo taip auklėjami, kad visuomeninis interesas jų gyvenimuose nebūtų „tušti žodžiai“³⁷. Tokį inteligentų šeimų nusiteikimą autorė aiškina atitinkama to laikmečio atmosfera:

³⁴ Marcinkevičienė, D., 1999. P. 7.

³⁵ Ten pat. P. 88.

³⁶ Parodos *Inteligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje* medžiaga, 2015.

³⁷ LRT Kultūra laidos *Naktinis ekspresas* medžiaga. 2016.02.16.

„atmosfera buvo tokia, kad kelis šimtus metų juk lietuviai neturėjo savo valstybės ir vilko labai sunkų carinės Rusijos imperijos jungą. Po 1863 m. sukilimo mes išvis negalime nei rašyti lietuvių kalba, uždaromos mokyklos, ribojama katalikų bažnyčia ir taip toliau. O tai reiškia kiekvienam lietuviui esminius dalykus ir visa tai labai sustiprina lietuvių patriotizmą.“ Anot I. Jakubavičienės, lietuviai niekada tiek neskaitė, kiek buvo skaitoma spaudos draudimo metais, ir nebuvo tiek leidžiama knygų, kiek būtent tuo metu, kai lietuviška spauda buvo uždrausta. Taigi tai davė didžiulį efektą ir sukėlė inteligentų vidinį pasipriešinimą priespaudai, o kartu ir visos tautos pasipriešinimą rusinimo politikai siekiant atsilaikyti, išsaugoti lietuvių tautą. Tai rodo, kaip giliai buvo įsišakniję tautiniai jausmai lietuvių sąmonėje. Būtent ta patirta priespauda sudarė sąlygas labai džiaugtis laisve, vertinti nepriklausomybę ir stengtis „ką tik įmanoma geriausio parodyti, ką sugeba lietuviai...“³⁸ Pritariant autorei, galima teigti, kad inteligentų šeimos nariai buvo ypač veiklios ir aktyvios asmenybės. Ne tik vyrai, bet ir niekur nedarbinės moterys buvo labai aktyvios ir būrėsi į draugijas, klubus; rinko lėšas skurstantiems žmonėms, skyrė stipendijas gabiems vaikams, rėmė teatrus, muziejus, knygų leidybą ir kartu matė prasmę ir būtinybę lavintis patiems.

I. Jakubavičienė taip pat apibūdina inteligentų šeimą buities aspektu: „Jeigu mes apsilankytume būtent tarpukario inteligentų šeimoje, <...> inteligentija užimdama pakankamai geras pareigas ir gaudami stabilius atlyginimus, jie tikrai turėjo geras sąlygas susitvarkyti savo buitį.“ Istorikė nurodo, jog kiekviena inteligentų šeima galėjo drąsiai pasisamdyti tarnaitę, vaikams auklėti buvo pasamdoma auklė, o dar turtingesnė šeiminkė turėjo namuose ir virėją. Namų gyvenimas buvo žymiai aukštesnės kokybės nei darbininkų ar valstiečių, ar eilinių tarnautojų šeimose. Čia norėtųsi paprieštarauti autorei, nes šiame darbe atlikto tyrimo duomenys rodo ką kitą, ir toli gražu ne visos inteligentų šeimos gyveno minėtose geros sąlygose, pasitaikydavo ir labai sunkių momentų, kuriuos detaliau atspindi tyrimo medžiaga. Kaip bebūtų, namų buitis labai sparčiai modernėjo, ypač 4 – ajame dešimtmetyje. Tačiau nepaisant to techninio modernizmo, lietuvių namų interjerai visgi turi labai daug tautinių akcentų. I. Jakubavičienė pateikia tokį pavyzdį: „stalas užklojamas balta staltiese, pačios šeiminkės išsiuvinėta“. Tai buvo labai skatinama, kad „įėjus į lietuvių butą būtų iškart aišku, kad čia tikrai yra lietuvių namai...“³⁹.

Kita istorikė-muziejininkė J. Minelgaitė pažymi, jog vaikų auklėjimas inteligentų šeimose neapsieidavo be kuo įvairiapusiškesnio jų ugdymo: „kalbant apie vaikų aukles, jos ne tik turėdavo prižiūrėti vaikus, bet ir dar turėjo tokią funkciją – mokyti užsienio kalbų. Neretai inteligentų šeimose tarpukariu buvo samdomos užsienietės auklės...“⁴⁰. 1932-1937 m. Šiaulių berniukų gimnazijoje mokytojavusi žinoma poetė ir prozininkė Petronėlė Orintaitė palygina inteligentų

³⁸ Ten pat.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat.

vaikus su kitais mokiniais: mokiniai iš „turtingesniųjų ar inteligentų bei valdininkų – labiau drausmingi ir mokslui palankūs (nors ne visi gabūs)“.⁴¹ Net šeimose kartu praleidžiamas laikas labai skyrėsi nuo to, kam laisvalaikis skiriamas šiandien. J. Minelgaitė dalinasi gausiomis ir įdomiomis žiniomis apie inteligentų šeimų laisvalaikį: „Inteligentų šeimų laisvalaikis, galėtume sakyti, kad skyrėsi nuo šių dienų šeimų. Nes dažniausiai savo laisvalaikį jie skirdavo tokiems racionaliems tikslams, kaip saviugdai, savišvietai, Lietuvos pažinimui, kelionėms po Lietuvą, sveikatinimosi tikslams ir t. t.“ Apskritai, anot istorikės, tas laisvas laikas, kada susirenka mama, tėtis ir vaikai nebuvo toks jau dažnas, kaip galbūt šeima norėjo, kad būtų, nes tiek vyrai, tiek moterys inteligentų šeimose be tiesioginių savo darbų paprastai dar turėjo begalę visuomeninės veiklos. Tai, kada jau šeima susirinkdavo, jie rinkdavosi kuo įvairesnius laisvalaikio leidimo būdus. J. Minelgaitė nusako keletą tų būdų pavyzdžių: „jeigu leisdavo laiką namie, jie stengdavosi skaityti, daug skaityti“. Be skaitymo autorė mini radijo klausymą, o šeimos susirinkimą prie radijo, prie patefono netgi įvardija „savotišku šeimos ritualu“, kada susirenka visa šeima. Istorikė siūlo pažvelgti į to meto radijo programas, kurios daugybė laidų skirtos visai šeimai. Grįžtant prie skaitymo inteligentų šeimose, J. Minelgaitė pabrėžia, jog namų bibliotekos buvo didžiulės ir vaikai nebūtinai turėjo jau mokėti skaityti, kad domėtusi knygomis: „jiems patikdavo vartyti tas knygas, paveiksliukus, o literatūros [namuose] buvo be galo daug...“ Ką dar inteligentai veikdavo namuose? Į šį klausimą vėlgi atsako J. Minelgaitė: „tai be abejo įvairūs stalo žaidimai, kortos, <...> taip pat šachmatai.“ Žiūrint iš platesnės perspektyvos, autorė išskiria inteligentų laisvalaikio bruožą, kuris turbūt apskritai ano meto visuomenei būdingas, kad jie labai mėgo, labai skatino sveiką gyvenseną. Kaip vieną iš tokios gyvensenos ypatumų J. Minelgaitė nusako labai dažnus ir gan ilgus šeimų pasivaikščiojimus: „anuo metu inteligentų šeimos buvo labai dideli vaikščiotojai. Jie labai daug vaikščiodavo. Ir iš tiesų, na, išeiti pasivaikščioti į Ažuolyną, į laisvės alėją, ateiti iki karo muziejaus sodelio – tai buvo įprastas kasdienis ritualas...“ Dar viena inteligentų šeimų laisvalaikio ypatybė –lankytis kultūriniuose renginiuose: „visos šeimos eidavo į dainų šventes, eidavo į teatrą. Ėjimas į teatrą jau buvo toks iškilmingas ritualas, nes ten reikėjo pasipuošti, ypač mergaitės mėgdavo pasipuošti...“ Be kultūrinių, inteligentija dalyvaudavo ir sportiniuose ar kituose, pvz., muzikiniuose renginiuose: „taip pat eidavo visos šeimos stebėti sporto varžybų įvairių. Eidavo šeimos kartu į karo muziejų pasiklausyti varpų muzikos arba ten grodavo invalidų orkestras...“ Visa tai būdavo daroma kartu su visa šeima. Kinas taip pat buvo inteligentų pramoga, nors vėlgi apie kiną dalis inteligentų atsiliepdavo kritiškai ir teigė, kad „kinas yra bloga pramoga...“⁴²

⁴¹ Peleckis, L., 1991. P. 135.

⁴² LRT Kultūra laidos *Naktinis ekspresas* medžiaga. 2016.02.16.

Dar daug inteligentų šeimos aspektų lieka neaptarta, tačiau išsamesnę jų analizę su pavyzdžiais mėginama pristatyti šio darbo tyriminėje dalyje. Tuo tarpu, siekiant labiau įsigilinti į tyrinjamą temą, vertėtų plačiau atskirai aptarti inteligento sąvoką ir įvairias šeimos sampratas.

1.1. Inteligento sąvoka

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje inteligentija (lot. *intelligens* – protingas, mąstantis) – „tai žmonių sluoksnis, dirbantis protinį kvalifikuotą darbą ir darantis didelį poveikį visuomenės dvasiniam augimui ir socialiniams procesams.“⁴³ Lietuvių filosofas Stasys Šalkauskis, apibūdindamas inteligentų sąvoką, pabrėžia, kad inteligentai nėra socialinė klasė arba luomas. Jie – „šviesesnioji visuomenės dalis, kylanti iš tos pat visuomenės ir tai pačiai visuomenei tarnaujanti“. Inteligentijos esmę sudaro nuolatinis visuomeninis gyvenimas ir universalus dvasinis išsilavinimas.⁴⁴ Pasak Šalkauskio, „intelligentijos misija yra pelnyti nacijos vardą ir tautos kultūrą pakelti į aukštesnį lygį.“⁴⁵ M. Jonaitis pateikia nemažai inteligentų apibūdinimų: „intelligentai kaupė ir plėtė intelektualines, dvasines ir moralines vertybes. <..> Inteligentas – tai valstybės pilietis, kuriam visuomenės reikalai brangesni už savuosius. Tai dvasios galiūnas, kuris savo skaidrumu linkęs kitus šviesti. Tai tautinio ir valstybinio subrendimo reiškėjas. Inteligentas – ypatingo švelnumo žmogus, kuris visu sielos gausumu linkęs kitiems gera daryti. Intelligentai – tai tautos žymieji asmenys, kurie ypatingu pasidarbavimu tautos garbę ugdo. Intelligentai – tai tautos smegenys. Per juos tautos didybė reiškiasi“⁴⁶. Parodos „Intelligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje“ standų antraštės taip pat nurodo į galimus inteligento apibrėžimus, dauguma paremtos ar tiesiogiai atspindi Jonaičio išsakytas mintis apie inteligentus: „Intelligentai – tai valstybės piliečiai, kuriems visuomenės reikalai brangesni už savuosius“; „tautos žymieji asmenys, kurie ypatingu pasidarbavimu tautos garbę ugdo“; „kultūrinės kūrybos bei visuomeninės pažangos skatintojai“; „tautinio tapatumo bei valstybinio subrendimo reiškėjai“; „tautos smegenys, per juos tautos didybė reiškiasi“; „dvasinių ir moralinių vertybių kaupėjai ir saugotojai“. Būtent lietuvių inteligentams „teko spręsti politinius, ekonominius ir socialinius uždavinius“ pirmoje XX a. pusėje kuriant modernią valstybę. Jie turėjo stoti į dvasišką kovą, „kad abejojančius uždegtų meile garbingos praeities ir lietuviybės pripažinimu.“⁴⁷ Viena minėtos parodos rengėjų, J. Minelgaitė šitaip

⁴³ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 8. Vilnius, 2005. P. 161-162.

⁴⁴ Šalkauskis, S. *Raštai*. T. 4. Vilnius, 1995. P. 544-556.

⁴⁵ Rimavičienė, J. Lietuvių inteligentų socialinis vaidmuo formuojant tautinės tapatybės modelius kultūrinėje spaudoje. *Informacijos mokslai*. Vilniaus universitetas. T. 57. Vilnius, 2011. P. 108.

⁴⁶ Jonaitis, M. Intelligentai. *Naujoji Romuva*. 1932, Nr. 44. P. 947.

⁴⁷ Parodos *Intelligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje* medžiaga, 2015.

nusako inteligento esmę: „tai yra būtinai išsilavinęs žmogus ir būtinai labai aktyvus žmogus – kultūriškai, visuomeniškai, politiškai aktyvus žmogus. Inteligentas būtinai turėjo stengtis daryti kažkokius darbus valstybei, na, kad ir savo srityje, savo išsilavinimo srityje, tačiau jie turėjo būti platesni, jie turėjo apimti visuomenę...“. Istorikės manymu, tuo metu žmonės buvo „ištroškę veiklos, ištroškę veiklos Lietuvai“, nes jau iki tol jie turėjo savo būrelius, ratelius, savo studijų metais, kada jie gyveno ar carinėje Rusijoje, ar Vakarų Europoje, ar netgi JAV.⁴⁸ Kita parodos organizatorė I. Jakubavičienė pasakoja: „visa jaunoji lietuvių inteligentų karta juk nuo jaunystės, dar studijų metais daugiausia Rusijos universitetuose jungėsi pirmiausia į lietuviškas draugijas.“ Būtent iš čia, pasak autorės, atsiranda tas domėjimasis viskuo, kuris dar labiau išryškėja Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje: <...> kai jau pagaliau nuo 1917 m. pabaigos atsiranda viltis, kad Lietuva taps nepriklausoma, visi užsidega šita idėja ir kaip įmanydami galvoja, kuo jie visi ir kiekvienas kartu asmeniškai galės prisidėti prie tos jaunos Lietuvos valstybės kūrimo.“ Įdomiausia yra tai, kad visi, tie išsilavinę jaunuoliai inteligentai žinojo, kad galės būti naudingi savo valstybei: „ir teisininkai, ir menininkai, ir literatai, ir gydytojai, ir įvairiausių sričių mokslininkai – visi jie veržėsi kuo greičiau grįžti į Lietuvą ir čia pradėti statyti tą naują valstybę.“ I. Jakubavičienė akcentuoja inteligentų įvairiapusiškus gebėjimus: „tie jauni inteligentai, nesvarbu, kad jų studijų programa, tarkim, yra teisė arba medicina – tai buvo be galo įvairiapusiški žmonės: gydytojas puikiausiai galėjo groti muzikos instrumentais, galėjo domėtis teatru ar pats netgi vaidinti...“⁴⁹ J. Rimavičienė teigia, jog „inteligentai traktuojami kaip atskira, iš kitų visuomenės grupių išsiskirianti vidinė struktūra aukštos kvalifikacijos socialinė grupė, parengta mentaliniam darbui bet kurioje socialinės-istorinės veiklos sferoje. <...> Savo gyvenimą inteligentai esmiškai susieja su intelektualiais gebėjimais – specialiomis žiniomis, suvokimu ir patyrimu. Profesionalų mentalinį darbą intelektualai aiškina ne kaip būtinybę, o kaip pagrindinę veiklos sferą, kurioje reiškiasi jų talentai generuojant kūrybinę energiją ir vystant socialines idėjas, kristalizuojant politines ir moralines normas, skatinant jų formavimąsi.“⁵⁰ Taigi, autorė papildo ir išplėtoja I. Jakubavičienės mintį, kad inteligentija linkusi ugdyti kuo daugiau savo gebėjimų.

P. Žostautaitė užsimena konkrečiai apie Šiaulių inteligentus: „prieš Pirmąjį pasaulinį karą Šiauliai garsėjo gausia inteligentija, žymiais visuomenės ir kultūros veikėjais, kurie dideliu mastu Šiauliuose ir jų apylinkėse buvo išplėtę kultūrinę ir švietėjišką veiklą.“ Autorė inteligentus priskiria tarnautojams, pastaruosius apibūdina kaip asmenis, „už tam tikrą atlyginimą tarnaujančius valstybinėse ar savivaldybių įstaigose“. Tuo tarpu inteligentas, autorės teigimu, - „intelektualinio darbo darbuotojas. Tas pats žmogus gali būti inteligentas ir tarnautojas, bet tarnautojas ne visada yra

⁴⁸ LRT Kultūra laidos *Naktinis ekspresas* medžiaga. 2016.02.16.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Rimavičienė, J., 2011. P. 90; 103; 106.

inteligentas“.⁵¹ R. Račiūnaitė – Paužuolienė pateikia duomenų apie tarpukario Kauno iteligentiją, nagrinėja vertybių įtaką inteligentų saviraiškai, lietuvių visuomenės sąmonėjimui. Anot autorės, inteligentijos socialinio sluoksnio gausėjimas „teikė laikinosios sostinės gyventojams kultūrinės saviraiškos galimybių“, padėjo formuoti Kauno gyventojų nacionalinę savivoką. Inteligentija gerai suprato ir nuo pat pirmų nepriklausomybės dienų ėmėsi spręsti vieną svarbiausių to meto uždavinių – steigti lietuviškas mokyklas.⁵² J. Minelgaitė diskutuodama Vakarų kultūros įtaką inteligentijai, taip pat užsimena apie Kauno atvejį: „tas pats Kaunas buvo vadinamas „mažuoju Paryžiumi“, dėl to, kad Kaune buvo labai aktyvi kultūrinė programa: teatruose ir baruose ta vadinamoji „varjetė“⁵³ programa... Bet vis dėlto 4 dešimtmetyje Lietuvoje jau sustiprėjo tautiškumas ir valstybė protautišką politiką vykdė.“ Istorikė pastebi tautiško ir vakarietiško stiliaus maišymąsi inteligentų gyvenimo realijose: „tuo tarpu tarpusavyje labai <...> varžėsi lietuviška kryptis visame kame, tautiškas stilius ir dailės kūriniuose ir apskritai interjeruose, namų įrūošime... ir tas vakarietiškas, kur nužiūrėdavo, kaip gi Vakarai gyvena.“ Tačiau autorė pabrėžia, jog inteligentija niekada akylai nesekė Vakaraais: „pasakyti, kad tikrai sekė Vakaraais – turbūt tikrai negalima taip teigti...“⁵⁴

1.2. Šeimos samprata sociokultūriniame ir istoriniame kontekste

Kad ir kaip bebūtų apibrėžiama, šeima išlieka organizacija, kurioje nepaliaujamai egzistuoja didžioji dauguma žmonių⁵⁵. M. Pileckaitė – Markovienė⁵⁶ pastebi, jog dar Antikos laikais žymus mąstytojas Aristotelis teigė šeimos pirmalaikiškumą ir būtinumą lyginant su valstybe, t. y. šeima laikoma svarbesne už valstybę. Humanistas Dž. Hemingas papildė šią mintį: „meile spinduliuojantis ir gyvastingas šeimos lizdas yra ateities visuomenės psichinės ir dorovinės sveikatos pagrindas“⁵⁷. Giminės ir šeimos sistemų teorijos pradininku įvardijamas antropologijos klasikas L. H. Morganas⁵⁸, savo šeimos sistemų raidos klasifikacijoje išskyręs monogaminės (gyvenančių kartu vieno vyro ir vienos moters) šeimos tipą ir pagrindęs tradicinės⁵⁹ šeimos

⁵¹ *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*. Šiauliai, 1991. P. 134.

⁵² Račiūnaitė-Paužuolienė, R., 2012. P. 36-37.

⁵³ Varjetė - pramoginis teatras (vodeviliai, šokiai, muzika, dainos, akrobatika, žongliravimas), dažnai su parodijos ir erotikos elementais.

⁵⁴ LRT Kultūra laidos *Naktinis ekspresas* medžiaga. 2016.02.16.

⁵⁵ Jandt, F. E. *Intercultural communication*. Sage Publications, Inc. 2001. P. 299.

⁵⁶ Pileckaitė-Markovienė, M. *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius, 2007. P. 8.

⁵⁷ Jenkins, J. *Šių laikų dorovinės problemos*. Vilnius, 1997. P. 50.

⁵⁸ Čiubrinskas, V. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Kaunas, 2007. P. 26.

⁵⁹ Šiuo atveju sąvoka „tradicinė šeima“ nėra priešinama „moderniai šeimai“, o suprantama kaip ta, kuri atliepia žmogaus prigimtį (Jonas Paulius II, Familiaris Consortio, Meilė ir atsakomybė; J. Uzdila; E. Danilevičius; K. Ralys;

sampratą. Pastarąją sampratą galutinai suformuluoja B. Malinowski⁶⁰ (1913), laikydamas šeimą giminystės ryšiais susaistytų žmonių grupe (motina, tėvas ir vaikai – esminiai tradicinės šeimos elementai), kurie pažįsta vienas kitą ir yra atskirtini nuo kitų grupių. Apskritai, anot M. Harris, nemaža dalis antropologų sutinka, jog nuklearinė (tradicinės šeimos bruožas) šeima yra „visos namų organizacijos centre“⁶¹. Tokį šeimos tipą M. Harris apibūdina kaip pagrindinę visuomeninę grupę, kuri „apima susituokusius tėvus ir motinas bei jų palikuonis“⁶². R. Linton teigimu, šeima, kurią sudaro tėvas, motina ir vaikai, – „pamatinė uola, ant kurios stovi visos kitos šeimos struktūros“⁶³. G. Murdock⁶⁴ taip pat tvirtina nuklearinės šeimos universalumą efektyviausiai atliekant gyvybines funkcijas lyginant su kitomis grupėmis. Anot A. Giddens, dauguma sociologų vengia kurio nors šeimos modelio kaip universalios pripažinimo, tačiau neneigia tradicinės branduolinės šeimos sampratos reikšmingumo ir pateikia ją prie pagrindinių šeimą apibūdinančių sąvokų. A. Giddens teigimu, šeima – „grupė asmenų, kuriuos tiesiogiai sieja giminystės ryšiai“ (t. y. individų tarpusavio ryšiai, sukurti vedybų ar kilmės linijos, jungiančius kraujo gimines) , „o suaugusieji grupės nariai prisiima atsakomybę už vaikų globą“⁶⁵. Individualiosios psichologijos pradininkas A. Adleris įvardija, jog: „šeima – miniatiūrinė visuomenė, nuo kurios darnumo priklauso visos didelės žmonių visuomenės saugumas“⁶⁶.

Šiuolaikiniai lietuvių šeimos teoretikai pabrėžia, jog šeima – ne vien ekonominis, teisinis ir visuomeninis vienetas. Anot K. Miškinio, „šeimoje atsinaujina visuomenė, ugdoma jos pamaina, išsaugomas tautos identitetas (lot. Identifico – sutapatinu, atpažįstu)“. K. Miškinis šeimą apibrėžia kaip „giminystės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitų, patvirtintų įstatymine ir socialiai pripažinta tvarka“⁶⁷ siejamą asmenų bendriją, kuri nuo pat atsiradimo buvo unikaliai suderinta puoselėti ir skleisti žmogaus psichologinę kultūrą, žmonijos kultūrines, dorovines, visuomenines, dvasines bei religines vertybes, esmingas jos narių ir visuomenės gerovei ir vystymuisi. Šioje sampratoje verta pažymėti religinių ir dvasinių vertybių, kaip vieno iš reikšmingiausių faktorių šeimoje, išskyrimą. Krikščionišku požiūriu, šeima yra reikšmingiausia

Lietuvos valstybinė šeimos politikos koncepcija). Sociakultūriniame kontekste yra vartojamas terminas „tradicinė“, nes ši vartoseną plačiai paplitusi ir prigijusi visuomenėje. Tuo tarpu istoriografijoje „tradicinė šeima“ įprasta vadinti XIX a. antrosios pusės – XX a. pr. lietuvių ūkininkų šeimą kaip tik priešingą „moderniai šeimai“ (D. Marcinkevičienė).

⁶⁰ Malinowski, B. *The family among the Australian Aborigines: a sociological study*. London, 1913.

⁶¹ Harris, M. *Kultūrinė antropologija*. Kaunas, 1998. P. 107.

⁶² Ten pat. P. 293.

⁶³ Linton, R. *The Natural History of the Family. The Family: Its Function and Destiny*. New York, 1959. P. 52.

⁶⁴ Harris, M., 1998. P. 107.

⁶⁵ Giddens, A. *Sociologija*. Kaunas, 2005. P. 171.

⁶⁶ Miškinis, K. *Šeima pasaulio šalių kultūrose: vadovėlis Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams*. Kaunas, 2006. P. 290.

⁶⁷ Miškinis, K. *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas, 2003. P. 7-8.

asmenybės dvasingumo ugdyme⁶⁸. Kun. K. Ralys analizuodamas katalikų Bažnyčios požiūrį į šeimą mini esminius šeimos sampratų elementus: „pirmoji natūrali bendruomenė“, „išskirtinai svarbi žmogui“, „svarbi visuomenei“, „šeimos pagrindas – santuoka“, „meilės bendruomenė, jungianti šeimos narius“, „šeima privalo saugoti gyvybę“, „šeimos vaidmuo išskirtinis ugdant vaikus, ginant vaiko teises ir orumą“, „šeimai būdingas solidarumas (tarp šeimos narių ir su kitomis šeimomis bei visuomene)“⁶⁹. D. Nasvytienės šeimos apibūdinime svarbiausias veiksnys – vaiko auklėjimas, rūpinantis vaiku ir jo saugumu, mokant kitų supratimo ir sąvokos, formuojant ir kontroliuojant vaiko elgesį. Šeima – „pirmasis socialinis institutas vaiko gyvenime“⁷⁰. Šią mintį papildė I. Leliūgienė, teigdama, jog šeimos vaidmeniui neprilygsta jokia kita visuomeninė institucija (kultūra, religija, švietimas), nes jos dėka „vaikas įgyja esminių socialinių žinių, susiformuoja įgūdžius bei gebėjimus, perima vertybes ir idealus, taisykles ir normas, būtinas gyvenant jį supančioje visuomenėje“⁷¹. Vadinasi, būtent šeima formuoja ir vysto žmogaus asmenybę, susipažindina su socialiniais vaidmenimis, būtinais normaliam vaiko prisitaikymui visuomenėje⁷². Pasak šeimos tyrininko J. V. Uzdila⁷³, šeima yra unikali institucija, pasižyminti gyvybės pratęsimu, individo tapimu tam tikros socialinės grupės nariu, socializuojantis gyvenimui už pirminės grupės, t. y. šeimos, ribų. Pristatydamas šeimos antropologijos paradigmą, G. Mažeikis⁷⁴ teigia, jog šeima yra vienas svarbiausių socializacijos faktorių, kur formuojami būsimi individo elgesio modeliai, jo lojalumas socialinėms struktūroms. Šeima įvardijama kaip pagrindinė socializacijos institucija, besirūpinanti vaiko naryste pačioje šeimoje bei plačiojoje visuomenėje. R. Grillo, savo veikalė apie multikultūrišką Europą, į šeimą žvelgia, kaip į „moralinę tvarką, tikėjimų, vertybių, idėjų ir praktikų visumą, pagal kuriuos identifikuojami, organizuojami ir susaistomi kartu šeimos nariai ir jų santykiai“⁷⁵. Šis apibrėžimas paliečia multikultūriškumo aspektą, kuris nebuvo toks aktualus tarpukario lietuvių šeimose.

⁶⁸ Kontrimaitė, J. Ir Danilevičius, E. *Krikščioniškojo asmenybės dvasingumo ugdymo(si) problematika sekularioje visuomenėje: sektinų pavyzdžių stoka*, 2012: 42(70). P. 141. Interaktyvus. [žiūrėta: 2014 m. Gegužės 15 d.]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2012~ISSN_1392-7450.N_42_70.PG_141-153/DS.002.0.01.ARTIC.>

⁶⁹ Ralys, K. Katalikų Bažnyčios požiūris į šeimą edukacinis įgyvendinimas. *Pedagogika*, 2009: 96. P. 116. Interaktyvus. [žiūrėta: 2014 m. Gegužės 31 d.]. <<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2009/96/ral116-121.pdf>>

⁷⁰ Nasvytienė, D. *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius, 2005. P. 42.

⁷¹ Leliūgienė, I. *Socialinė pedagogika: vadovėlis*. Kaunas, 2003. P. 9.

⁷² Pileckaitė-Markovienė, M., 2007. P. 8.

⁷³ Uzdila, J. V. *Lietuvių šeimotyra*. Vilnius, 2001. P. 160.

⁷⁴ Mažeikis, G. *Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika*. Šiauliai, 2005.

⁷⁵ Grillo, R. *The Family in Question: Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural Europe*. Amsterdam University Press, 2008. P. 9.

Šeimos samprata istoriniame kontekste. Nagrinėjant šeimos sampratą istoriniu aspektu, šeimą galima apibrėžti kaip pačią „mažiausią socialinę bendriją, kiekvienos visuomenės, tautos pagrindą, praeities pažinimo ir ateities prognozavimo šaltinį“⁷⁶. Verta paminėti ir D. Marcinkevičienės šeimos tyrinėjimus. Šeimos institucija XIX – XX a. pr. „buvo tarsi ekonominis bendradarbiavimas, į kurį abu sutuoktiniai įnešdavo tam tikrą savo dalį ir atlikdavo specifines funkcijas“⁷⁷. Taigi šeima egzistavo labiau kaip ūkinis vienetas, o ne dviejų emociškai artimų žmonių sąjunga. Svarbu aptarti ir priešingą pastarajai sampratai pačių inteligentų požiūrį į šeimą. Inteligentai dar iki nepriklausomybės sąmoningai suvokė, kad šeima – „modernios tautinės valstybės pamatas“, grindžiamas „dviejų individų meile ir suvokimu, kad šeimoje svarbi tiek vyro, tiek moters individuali savijauta bei gerbiama kiekvieno jų dvasinė konstitucija“. Tokioje šeimoje formuojasi ir reiškiasi „tautinis subrendimas, gimtosios kalbos, papročių, bendrų tautos siekių, idealų įsisavinimas“⁷⁸. Taigi XIX – XX a. sandūroje inteligentams šeimos kūrimas tapo ir lietuviybės puoselėjimo priemone. Ieškota lietuviškai kalbančių, išsilavinusių partnerių, su kuriais būtų galima kurti lietuvišką šeimą ir auginti lietuviškai kalbančius ir lietuviybę mylinčius vaikus. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu šeima buvo laikoma svarbiausia visuomenės ląstele, o vaikai – tautos ateitimi. Šiuo laikotarpiu atsirado naujas požiūris į vaiką kaip asmenybę, ypač daug dėmesio skirta auklėjimui ir žaidimui kaip ugdymo priemonėms. Inteligentai pirmieji susidomėjo moderniais ir naujais vaikų auginimo ir auklėjimo būdais, pritaikytais kiekvienam vaikystės etapui. XX a. 3-4 deš. Lietuvos inteligentų šeima buvo veikiamą tiek senųjų kaimo tradicijų, tiek naujų vakarietiško idėjų. Šeimoje vyravo tėvo autoritetas, todėl miesto ir kaimo šeima šiuo požiūriu kardinaliai nesiskyrė. Nauja buvo tai, kad moteris nebebuvo vien namų ūkio prižiūrėtoja ir vaikų auklė. Šiuo laikotarpiu jai priskirti ir kvalifikuotos darbuotojos, siekiančios profesinės karjeros, o taip pat romantikos bei meilės ekspertės vaidmenys. Tėvo pagrindinė pareiga buvo materialinės gerovės užtikrinimas ir pagalba motinai vyresnių vaikų auklėjime. Tradicinė šeimos sandara išliko nepakitusi, tačiau šeimą sudarančių atskirų individų jausenos imtos suvokti kaip šeimyninės laimės pagrindas⁷⁹. Pirmosios Lietuvos Respublikos inteligentų šeimų bendravime galiojo etiketo taisyklės, paremtos aukšta kultūra, pagarba, mandagumu. Kaip svarbiausių bendravimo sąlygų jų buvo laikomasi namuose ir viešumoje. Buvo teigiama, kad „geras išsiauklėjimas pasireiškia žmogaus dvasioje ir jo išorinėje laikysenoje kiekvienu laiku ir kiekvienoje vietoje, esant vienam ar draugijoje“⁸⁰. Pirmasis Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona šeimai suteikia

⁷⁶ Kalnius, P., et al., 2008. P. 8.

⁷⁷ Marcinkevičienė, D., 1999. P. 7.

⁷⁸ Parodos *Inteligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje* medžiaga, 2015

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Starkienė, E. *Namie ir svečiuose*. Kaunas, 1937. P. 143.

didžiausią reikšmę, aiškiai nusakydamas šeimos sudėtį: „kuri apima tėvą su motina ir jų vaikus“. Svarbiausia funkcija šeimoje Smetona išskiria asmens moralinio santykio su visuomene nustatymą per vaikų ugdymą: „šeima tuo atžvilgiu yra yra turto ir pramitimo bendravimas, paskui ji yra pašaukimo arba verslo bendruomenė, pagaliau – ir tai svarbiausia šeimos funkcija – ji yra auklėjimo ir lavinimo bendruomenė.“⁸¹

Taigi apibendrinant įvairių autorių šeimos sampratas sociokultūriniame ir istoriniame kontekste, galima pateikti tokius esminius šeimos bruožus: 1) kuriama vyro ir moters (tik taip galima sulaukti palikuonių); 2) grindžiama santuoka (žmogus linkęs įteisinti tai, ką kuria); 3) sutuoktinių ir jų vaikų gerovė (šeima kuriama bendrystei); 4) vaikų gimdymas ir auklėjimas (žmogaus prigimčiai būdinga pratęsti save, rūpintis savo palikuonimis). Šie požymiai būdingi ir inteligentų šeimoms tarpukariu.

⁸¹ 1926 m. A. Smetonos paskaitos „Visuomenė“ konspektas. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, F. 1686, ap. 1, b. 64, l. 1-2.

2. INTELIGENTŲ ŠEIMOS MODELIO FORMAVIMASIS I-OJE LR

Intelligentų šeimos modelį tarpukariu formavo daugybė veiksnių nulėmusių inteligentų šeimoms būdingų bruožų specifika. Tiriant inteligentų šeimas dėmesys kreipiamas į socialinę sutuoktinių kilmę ir statusą, amžių, turtinę padėtį, išsilavinimą, konfesiją; nagrinėjama šeimos modelio struktūra – šeimos narių vaidmenys, vyro ir moters santykis darbų bei pareigų pasiskirstyme, etiketas; domimasi buitine aplinka – vartojimo bei mados tendencijomis, modenaus tautinio stiliaus apraiškomis namų interjere; gilinamasi į vaikų auklėjimo ir ugdymo ypatumus, skaičių, žaidimus – auklėjimo metodų modernėjimą, besiformuojantį požiūrį į vaiką kaip į mažą asmenybę, vaikystės kaip labai svarbaus amžiaus tarpsnio suvokimą; apžvelgiama laisvalaikio formų įvairovė: mieste ir namuose, žygiai, iškylos, kelionės; aktyvios pramogos; atostogos – aiškinamos šviečiamoji, tautiškumo, bendruomeniškumo ugdymo, fizinio, protinio bei emocinio poilsio funkcijos; bandoma patikrinti, ar inteligentai savo laisvą laiką leisdavo rinkdamiesi kultūrines pramogas, sportuodami, keliaudami po Lietuvą ir pažindami gyvąją gamtą bei istorinio paveldo vietas, taip pat rūpindamiesi savo sveikata⁸².

Atsižvelgiant į minėtus veiksnius, šiame darbe nusistatytos tokios tyrimo gairės inteligentų šeimoms (Rimkų, Venclauskių, Šalkauskių, Bugailiškių, Šliūpų, Jablonskių, Grinių, Lozoraičių) I-oje LR analizuoti: kilmė; inteligentų santuoka; išsilavinimas, darbas, veikla; tikėjimas; pareigų pasiskirstymas šeimoje; elgesio taisyklės; gyvenamoji vieta; inteligentų vaikai; jų ugdymo ypatumai; jų išsilavinimas; žaidimai; inteligentų šeimų laisvalaikio bruožai; svečiai; šventės bei patriotiškumo aspektas inteligentų šeimoje.

2.1. Kilmė

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje egzistavusių inteligentų šeimų kilmė - tai skirtingos istorijos, kurių dalis (aštuonių šeimų) pateikiamos šiame tyrime.

Rimkai. Apie Jaroslavo (1888 – 1976) ir Apolonijos Budrikaitės (1905 – 1980) Rimkų šeimos kilmę pasakoja jų sūnus, Šiaulių universiteto profesorius Vytenis Rimkus (g. 1930): jo senelis Mykolas Rimkevičius (1867 – 1938), Jaroslavo Rimkaus tėvas, „kilęs iš nusigyvenusių

⁸² Parodos *Intelligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje* medžiaga, 2015.

bajorų...”, gimęs Konstantinavo dvare. Anot V. Rimkaus, jo senelis „buvęs įdomus, originalus žmogus, vadinęs save „laisvu dailininku“ [žymiausias jo piešinys – „Muravjovas-Korikas 1863“, sukurtas apie 1905-1907 m.]. Abstinentas, medžiotojas, spartietis – keletą klasių baigė Šiaulių gimnazijoje, lyg ir mokslinosi Liepojoje, vėliau dailės mokėsi Varšuvoje, gyveno ir dirbo Lenkijoje <...> Vedė Karoliną Jakubauskaitę [V. Rimkaus senelė] nuo Raseinių“.⁸³ Apie 1890-uosius metus, šeimai susirgus demėtąja šiltine, trys mažamečiai Rimkevičių vaikai (2 berniukai, 1 mergaitė) neteko motinos, M. Rimkevičius liko našlys. Vaikai našlaičiai augo pas K. Rimkevičienės seserį Vaitkevičienę, Zatišų dvarelyje, „tėvas kada atvažiuoja, kada neatvažiuoja...“ – turbūt gana retokai lankydavosi.

Įdomu tai, kad Mykolas ir Jaroslavas – tėvas ir sūnus – buvo labai skirtingų, netgi priešingų visuomeninių pažiūrų: M. Rimkevičius, neveltui „jo ir pavardė buvo Rimkėvič“, buvo „unijinis“ patriotas, tuo tarpu J. Rimkus – uolus „litvomanas“. Dėl šios priežasties, kaip pasakoja profesorius, J. Rimkus „su tėvu taip ir nebesuėjo po karo, kadangi senelis mano dalyvavo, pakliuvo baltagvardiečių Rusijoje - armijoje atsidūrė, traukėsi į Krymą, iš Krymo per Turkiją jis grįžo į Lenkiją, gyveno Lenkijoje...senelis buvo unijistas: Lietuvos-Lenkijos valstybė bendra turi būti..lenkiška kalba...Jis buvo net išleidęs knygutę prieš litvomaniją...“. Kyla klausimas, kaip tada J. Rimkus išaugo tokiu aistringiu patriotu lietuviu? Profesorius bando tai paaiškinti dvarininkų vaikų, tarp jų ir J. Rimkaus, bendravimą, kartu leidžiamą laiką su tame pačiame dvarelyje dirbusios kumečių šeimos vaikais. Nors dvare ir vyravo diferenciacija tarp ponų ir tarnų: „pavyzdžiui, pietus valgo kaip ponai, o <...> atneša tarnaitė...Ir čia [dvare] lenkų kalba, o ten [tarnas] jau muzikas...“. Tačiau mažų vaikų bendravimui tai netrukdė: „O kaip žinai vaikai auga <...> – laksto po kiemą ten su tais vaikais darbininkų ir jie ten lietuvių išmoko ir ten tas lietuvejimo procesas prasideda...“⁸⁴. Kaip šis procesas vystėsi toliau, bus mėginama nušviesti kitose šio darbo tyrimo dalyse.

Tęsiant Rimkų šeimos kilmės istoriją, apie V. Rimkaus motiną žinių gerokai mažiau: Apolonija Budrikaitė – Rimkienė buvo „klebonijos panelė“, namų šeimininkė, darbšti ūkininkė, nuo I pasaulinio karo metų augusi pas kunigą dėdę Budriką, kuris „klebonavo ten Rokiškio apylinkėse“. Lygindamas su tėvo kilme, profesorius teigia, jog motina kilusi „iš Kretingos valsčiaus [„Darbėnai, kaimas irgi, sena sodyba“], iš tokių pusiau pasinešusių į Lenkiją, bet žymiai mažiau <...> ten Žemaitijoje biški kitaip...“⁸⁵.

Venclauskiai. O štai Kazimiero Venclauskio (1880 – 1940) ir Stanislavos Jaškevičiūtės – Venclauskienės (1874 – 1958) šeimoje daugiau informacijos pateikiama apie moters kilmę: Stanislava Jakševičiūtė gimė Šiauliuose, vidurvasarį. L. Peleckis atsiminimų apie Venclauskį

⁸³ Rimkus, V., 2012. P. 9.

⁸⁴ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

⁸⁵ Ten pat.

knygoje gana plačiai aprašo S. Venclauskienės tėvą: „jos tėvas – bajoras Jonas Jakševičius dalyvavo 1863 metų sukilime ir mirties bausmės išvengė tik gerų žmonių dėka. Žandarų pagautas, buvo vedamas su grupe sukilėlių sušaudyti. Pasinaudojęs pro šalįėjusia žydų laidotuvių procesija, paspruko. Nors teko ilgai slapstytis (šeima visą laiką jautė žandarų sekimą), išliko gyvas.“ J. Jaškevičiaus dėka, Venclauskių vaikai ir augintiniai neturėjo mokėti mokesčių už mokslą Šiaulių gimnazijoje: „dėl mokesčių už gimnaziją buvo paprasčiau. [Šiaulių] Gimnazija pastatyta ant Jono Jaškevičiaus, Stanislavos tėvo, žemės. Tai užfiksuota 1846 metų kovo 22 dienos akte, kur taip pat nurodoma, kad aukotojo sūnūs ir dar dvi kartos bus atleidžiamos nuo mokesčio už mokslą, jeigu jie mokysis gimnazijoje. Tų sūnų – daug, tačiau sutarties buvo laikomasi.“

Apie savo mamą – Mariją Jakševičienę, tikrą žemaitę, kilusią nuo Pavenčių, prisimena pati S. Venclauskienė: „mano motina pati buvo artistė. <...> Ji man leido baigti dramos kursus ir džiaugėsi mano pasisekimu. Tai man buvo naudinga ir lietuviškoje veikloje.“ L. Peleckio teigimu, M. Jaškevičienė „buvo savaip pirmeiviška: valgė drauge su tarnais (praeitame šimtmetyje tai buvo didelė naujiena).“ Apskritai, abu Stanislavos tėvai „yra nemažai padėję vargstantiems, todėl ir dukra užaugo tokia jautri“ – svarsto L. Peleckis. „Namas ant Pasadnos ulyčios“, kuriame gyveno Venclauskiai, – taipogi „Stanislavos prosenelių Jakševičių palikimas“.⁸⁶

Apie Kazimierą Venclauską L. Peleckis tik nurodo, jo šis kilęs „iš paprastų Plungės žemaičių valstiečių“, buvęs ūkininko sūnus: „jis pats apie save sakydavo: esąs padorus žemaitis, kilęs iš garsaus ir didelio Plungės miesto...“.⁸⁷

Šalkauskiai. Dar viena Šiaulių atvejo inteligentų šeima – Stasys (1886 – 1941) ir Julija Paltarokaitė (1904 – 1994) Šalkauskiai. Apie Stasio Šalkauskio kilmę pakankamai medžiagos parengė J. Eretas, pateikdamas svarstymų, net apie Stasio protėvius: „įtikimiausia, kad jie [Šalkauskio protėviai iš senelio pusės], būdami ūkininkai, buvo vietiniai, t. y. žemaičiai.“. Toliau pateikiama „kiek žinių apie Stasio senelį, laisvąjį Joniškio valstietį Petrą Šalkauską“: „būdamas šviesus bei raštingas, ir savo vaikus leido į mokslą.“ S. Šalkauskio senelė, Antanina Bojažinskaitė – Šalkauskienė taip pat buvo „kilusi iš ūkininkų šeimos, kuri anksčiau buvusi bajoriška <...>. Mokslas jos šeimoje labai buvo vertinamas.“ Tad nenuostabu, jog Stasio tėvas Julijonas tapo gydytoju, buvo išrinktas Šiaulių miesto burmistru ir pareigas ėjo iki 1915 m., grįžęs po Pirmojo pasaulinio karo į Šiaulius, ėjo miesto savivaldybėje miesto gydytojo pareigas. J. Eretas šitaip skambiai apibūdina J. Šalkauską: „jis buvo žmonai taurus vyras, visuomenei – teisingas burmistras, ligoniams – sąžiningas gydytojas. <...> Savo vaikus auklėjo katalikiškai daugiausia savo pavyzdžiu.“

Bene kilmingiausia iš šio tyrimo inteligentų ainių – Stasio motina Barbora Goštautaitė: jos kilmės „linija veda į istorijoje žinomą Goštautų šeimą. <...> Stasio motinos tvirtinimu, jos tėvo

⁸⁶ Peleckis, L., 1991. P. 5 - 6; 10; 17; 21; 109 - 110.

⁸⁷ Ten pat. P. 22; 25.

bajoriškasis herbas buvęs toks pat, kaip ir anos išnykusios [XVII a.] didikų linijos.“ Apie Stasio senelį iš motinos pusės - Stanislovą Goštautą žinoma, jog „buvo baigęs vidurinę mokyklą ir paskui ūkininkavęs savo dvaruose.“ Tuo tarpu jo senelė Antanina Koreivaitė – Goštautienė „mokėjusi gerai virti ir gražiai skambinti pianinu.“ Stasio motina, B. Goštautaitė, ištėkėjusi už J. Šalkauskio, „greit įaugo į intelektualinį vyro pasaulį. Jos saitai su dvarininkų luomu nutrūko“, tačiau ji tapo pakankamai išsilavinusia moterimi: „namuose buvo gavusi tik „naminį“ išsimokslinimą. <...> Vėliau ėmė vokiečių kalbos pamokas. Ji truputį skambindavo fortepijonu ir mokėsi megzti bei siuvinėti. <...> skaitė ir laikraščius ir knygas iki žilos senatvės... <...> mėgo ne tik grožinę literatūrą, bet ir mokslinę. <...> Buvo pamaldi, labai mėgo melstis iš vienos senos, jai labai brangios maldaknygės.“ J. Eretas pažymi, jog, „nors Goštautai ir buvo senų lietuvių bajorų palikuonys, bet anais laikais, suprantama, kalbėjo lenkiškai“. Taip ir Barboros ir Julijono Šalkauskių „namų kalba, kaip ir daugelyje kitų anų dienų šeimų, buvo lenkų, tačiau Šalkauskiai savęs lenkais nelaikė.“⁸⁸

Stasio Šalkauskio žmona – Julija Paltarokaitė-Šalkauskienė gimė „jauniausio vyskupo K.Paltaroko tėvo brolio Ignaco Paltaroko šeimoje.“ Jos tėvas buvo „tvirtas ūkininkas, dukras leido į mokslus.“ J. Šalkauskienės Motina „kilusi iš garsios Jomantų giminės.“ Julija buvo jauniausia iš šešių šeimoje augusių seserų“.⁸⁹

Bugailiškiai. Pelikso Bugailišio (1883 – 1965) ir Onos Gruzdytės-Bugailiškienės (1888 – 1970) kilmę aprašo pats P. Bugailiškis: „gimiau 1883 m. <...> vidutinių valstiečių (apie 17 dešimtinių žemės) šeimoje. Tėvas Kazys to laiko gana pažangus valstietis, nesitenkindamas nedidelio pusėtinios žemės ūkio pajamomis, imdavosi kai kurių pašalinių verslų (miško paruošas ir kt.), bet anksti mirė nesulaukęs ir 50 metų, palikdamas mane 10-ties ir seserį Uljoną 13 metų vienos motynos globai.“⁹⁰ Apie savo tėvą P. Bugailiškis atsiliepia: „Tėvas buvo gana šviesus žmogus, protingas, nors išėjęs tik pradžios mokslą, buvo renkamas net valsčiaus seniūnu (staršina) ir turėjo tarp žmonių neblogą vardą.“ Pelikso motina, Ona Šilinitė „savo stipriu, kietu būdu ir ypatingu darbštumu buvo tėvui didelė parama ūkyje ir šeimoje, ypač jam dažnai iš namų savo reikalais išvykstant.“⁹¹

Bene net išsamiau už savąją, Bugailiškis savo raštuose apžvelgia žmonos kilmę: „mano žmonos tėviškė – vidutinių žemvaldžių Suvartuvos dvarelis, kurių daugiausia pasitaiko Lietuvoje. Ji įdomi savo patriarchališkos šeimos būdinga evoliucija, kurioje atgyvenusios luominės tradicijos pasiduoda naujųjų laikų idėjų poveikiams.“ O. Bugailiškienės tėvas Vytautas Gruzdis – „iš senos

⁸⁸ Eretas, J., 1960. P. 4 - 9.

⁸⁹ *Mažeikių krašto enciklopedija*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Balandžio 15 d.]. <http://www.mke.lt/Julija_Paltarokait%C4%97-%C5%A0alkauskien%C4%97>.

⁹⁰ *ŠAM*. GEK 123391/J-R 11368. P. 1.

⁹¹ Bugailiškis, P. *Gyvenimo vieškeliais*. Šiauliai, 1994. P. 58 - 59.

kadaisė turtingos plačių valdų giminės, vėliau susmulkėjusios, dalinai nuo šeimos atitrūkusios“. P. Bugailišio teigimu, V. Gruzdis buvo „didelis švietimo (ypač moterų) šalininkas.“ O. Bugailišienės mama Petronėlė Beresnevičiūtė iš Palukstės – „pusiau valstiečių kilmės, vysk. M. Valančiaus dukterėčia <...> M. Valančiaus favoritė ir augintinė, pati gerai išauklėta ir išmokslinta, buvo stipriu, net pagrindiniu didžiulės šeimos ramsčiu: ištekėjusi 17 metų amžiaus“. Gruzdžių šeimoje, anot Pelikso, „visų vaizdumu pasireiškė matriarchato tvarka, motina kad ir dažnai sirguliudama, savo autoritetu inteligencija bei taktu, gi vaikų auklėjime ir pedagoginiaia gabumais, visur rodė savo iniciatyvos ir nejučiomis be konfliktų vykdė savo sumanymus ir nusistatymus.“ P. Bugailišis taip pat nusako savo žmonos tėvų tarpusavio ir su vaikais santykį: „tarp abiejų tėvų viešpatavo gera santaika ir bendra meilė vaikams, kurie vienok buvo lepinami, bet kietai laikomi pagal priimtojo tuomet moralinio kodekso dėsnius. Drausmės reikalavimai griežtai taikomi buvo visiems lygiai, net labiausiai mylimiems jauniems vaikams. Iš jų reikalaujama buvo darbštumo, tvarkos, pareigingumo, kuklumo ir kito žmogaus gerbimo, nežiūrint jo padėties.“ Peliksas taip pat paliečia lietuviškumo aspektą Onos šeimoje: suvartuvos šeima <...> laikydamiesi senų lietuviškų tradicijų ir nuosekliai vadindami save žemaičiais, nors namų kalba buvo lenkiška, visi tačiau gerai mokėjo kalbėti ir dažnai kalbėdavo žemaitiškai.“ Galiausiai Peliksas užsimena apie savo žmonos vaikystę: „pati jaunė šeimos narė mažametė Ona (mano dabartinė žmona), broliams ir seserims iš namų išskydus ar sparnus pakėlus, liko be tikros globos, ir labai silpnos sveikatos...“.⁹²

Šliūpai. Jonas Šliūpas (1861 – 1944) turėjo net dvi šeimas: su Liudvika Malinauskaite-Šliūpiene (1864 – 1928) ir su Grasilda Grauslyte-Šliūpiene (1899 – 1976). J. Šliūpo kilmę tyrinėjo J. Jakštas: Jono tėvas buvo Rokas Šliūpas, o motina Ona Vaitkutė-Šliūpienė, kilusi iš Lukošaičių kaimo. Apie tėvą J. Jakštas nurodo, kad: „jo giminė nebuvo kilusi iš užguitų baudžiauninkų, bet aukštesnės kilmės.“ Paties Jono Šliūpo liudijimu, jo tėvas „pasakojęs apie turtingą kadaisė Šliūpų buvusią giminę, siekusią Vytauto laikus.“ Anot J. Jakšto, „Šliūpai turėjo būti laisvieji valstiečiai, mažai kuo skyręsi nuo bajorų luomo. <...> Rokas Šliūpas, darbštus ir pasiturintis ūkininkas, turėjo apylinkėje gerą vardą ir ne kartą buvo renkamas valsčiaus teisėju <...>. Jis pirmavo, matyt, ir parapijiečių tarpe, nes buvo ir bažnyčios dešimtininku. Jam tekdavo taip pat ypatinga garbė kelti pietus kalėdojančiam kunigui.“⁹³

Pirmoji J. Šliūpo žmona, L. Malinauskaitė – Mintaujiškė, gimusi bajorų šeimoje, bet liko našlaitė. J. Šliūpas apie savo žmoną rašo: „susipažinau su Malinauskų šeimos našlaičiais, po lenkės Želevskos globa. <...> Šeima kilo iš Ručionių dvaro <...> [Liudvika augo] sulenkėjusių dvarininkų globoje.“⁹⁴

⁹² Bugailišis, P., 1956. *ŠAM*. P. 5 – 6; 8.

⁹³ Jakštas, J., 1996. P. 19 - 21.

⁹⁴ Šliūpas, J. *Išpažintis*. (Rankraštis atspaudintas J. Jakšto, P. 304.)

Jablonskiai. Apie Konstancijos Sketerytės (1868 – 1948) ir Jono (1860 – 1930) Jablonskių šeimą mintimis dalinasi jų proanūkė Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė, pateikdama nemažai detalių ir apie savo protėvių kilmę. Jonas Jablonskis – Juozapo Jablonskio, žemdirbio, ir Agnieškos Šipailiūtės sūnus. Proanūkė Eglė mini, jog J. Jablonskio tėvas Juozapas Jablonskis buvo vedęs antrą kartą. Jablonskiai ūkininkavo Kubilėliuose netoli Naumiesčio, Rusijos imperijos pasienyje. Juozapas Jablonskis, „turėjęs reikalų su nelegaliais sienos perėjūnais, buvo patekęs policijos žandarų akiratin. <...> visa didelė šeimyna su septyniais vaikais išsikrautė į Rygiškius, Griškabūdžio parapiją.“ Apie A. Šipailiūtę-Jablonskienę pažymima, jog „Jonas Jablonskis labai mylėjęs, tiesiog idealizavęs savo motiną, nors kalbėti ir pasakotis apie savo šeimą nemėgo.“⁹⁵

Konstancija Jablonskienė – Adomo ir Marijos Jodinskaitės Sketerių, ūkininkų iš Nereikonų kaimo duktė. Jablonskių proanūkė su užsidegimu pasakoja ir apie savo prosenelės kilmės tyrinėjimus: „geriau pažinau probobutės Konstancijos Sketerių giminę, jų nuosekliai išgyventą, mano pasaulėjautai artimą reformatiškąją tradiciją.“ Konstancija kilusi iš laisvųjų valstiečių, pasiturinčių ūkininkų. E. Lukėnaitė-Griciuvienė svarsto: „gal praeityje Sketerių šaknys siekė ir Livonijos laikus, tačiau nekilmingųjų žmonių genealogijos dokumentai bažnytinėse knygosė išlikę tik nuo XVIII a. pabaigos“. Vyriausias Konstancijos motinos Marijos brolis Jurgis buvo „kaimo raštininkas, kitas brolis Baltramiejus – Švobiškio taikos teisėjas ir seniūnas. Konstancijos tėvas, atrodo, buvęs vienturtis sūnus.“⁹⁶

Griniai. Kazys Grinius (1866 – 1950), kaip ir J. Šliūpas turėjo dvi žmonas – Joaną Pavalkytę Griniuvienę (1865 – 1918) bei Kristiną Arsaitę Orlovienę-Rumiancevienę Grinienę (1896 – 1987). Kaip matyti, šiuo atveju antroji Griniaus žmona taip pat turėjusi dvi šeimas.

K. Griniaus atsiminimų knygoje nurodoma, jog jis buvęs – „vidutinio 18 ha savininko sūnus.“ Kazio protėviai kilę nuo Trakų pavieto šlėktos, „nusipirko apie 18 ha žemės ir gyveno, kaip žemdirbiai.“⁹⁷ Istorikas A. Eidintas patikslina, jog „Griniaus protėviai – bajorai, todėl baudžiavos nėjo. <...> Kazio Griniaus tėvas Vincas Grinius (1837 – 1915) <...> jokios mokyklos nelankęs, dėdės Mikalojaus Akelaičio, žinomo lietuvių rašytojo, padedamas išmoko skaityti ir rašyti, susikalbėdavo dar lenkiškai ir rusiškai, buvo gabus žmogus. <...> Griniaus tėvas turėjo ir savo biblioteką.“ K. Griniaus motina Ona Vosyliūtė-Griniuvienė, kilusi iš Šunskų parapijos (1839-1919), „jos tėvas turėjo 40 margų ūkį. Kalbėjo tik lietuviškai, rašyti nemokėjo, bet skaitė puikiai. Iš jos ir būsimasis prezidentas [K. Grinius] išmoko skaityti.“⁹⁸

⁹⁵ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 17; 21.

⁹⁶ Ten pat. P.6; 9; 15.

⁹⁷ Grinius, K., 1947. P. 11 - 12.

⁹⁸ Eidintas, A. *Kazys Grinius*. Vilnius, 1993. P. 9 - 10; 12.

Apie pirmosios K. Griniaus žmonos Joanos Griniuvienės kilmę G. Ilgūnas rašo: „Joana gimė <...> Vilkaviškio apskrities Kybartų valsčiaus Šikšnių dvare“, ten ir užaugo.⁹⁹ A. Eidintas paliečia tautiškumo aspektą Joanos šeimoje: „tėvai jos buvo sulenkėję, namuose kalbėjo lenkiškai, bet mokėjo ir lietuviškai.“ Joanos tėvas „vedėjavo Kvietiškio dvare, be jos, augo dar trys broliai, du tapo gydytojais.“ Tai buvusi „šviesi, išsilavinusi šeima, ypač turtingai gyvenusi, kol pasimirė tėvas.“¹⁰⁰ G. Ilgūnas dar patikslina: „jos tėvas Juozas Pavalkis, kilęs nuo Lukšių valsčiaus, dirbo dvarų administratoriumi, <...> motina Joana Dovsinaitė-Pavalkienė buvo Lukšių vaito duktė.“ Ir dar priduria: „Pavalkių šeima Marijampolėje buvo garsi. <...> Nors Pavalkiai gyveno lenkų kultūros dvasia, mokėjo lietuviškai, rėmė lietuvišką spaudą. Šeimoje vyravo anticarinės nuotaikos. <...> Bendraudamas su marijampolės lenkų inteligentais, jis [Joanos tėvas] visada gynė „litvomanus“ ir teisingo jų veiklą bei siekius“.¹⁰¹

Lozoraičiai. Paskutinė šiame darbe nagrinėjamų inteligentų šeimų kilmės istorija – Stasio (1898 – 1983) ir Vincentos Matulaitytės (1896 – 1987) Lozoraičių. S. Lozoraičio tėvai – Motiejus ir Marija Lozoraičiai, be Stasio dar turėjo dukterį Juliją. Lozoraičių kiltyje ypač norėtusi tikrais inteligentais įvardinti net 3 Lozoraičių kartas – greta S. Lozoraičio – jo sūnų taip pat Stasį Lozoraitį (jaunesnįjį) bei jo tėvą M. Lozoraitį. A. Petraitytė-Briedienė pateikia informaciją apie Stasio (vyresniojo) tėvą: „Motiejus Lozoraitis (1866 – 1907), teisininkas ir advokatas (1889 m. baigęs Maskvos universitetą sugrįžo į Lietuvą, dirbo Mintaujoje) buvo aktyvus lietuvių tautinio atgimimo veikėjas, varpininkas. Jis – tautos žadintojų ir šviesuolių Vinco Kudirkos, Jono Jablonskio, Juozo Tumo-Vaižganto, Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio, Prano Mašiot, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Jono Vileišio, Povilo Višinskio – bendramintis ir bendradarbis. Vienu metu M. Lozoraitis redagavo lietuvių tautinio atgimimo laikraščio „Varpas“ politiko skyrių. Pats tame pačiame „Varpe“ ir kituose leidiniuose („Šviesa“, „Ūkininkas“) rašė straipsnius politikos, socialinio teisingumo, žemės reformos ir spaudos draudimo klausimais. Žmogaus teisės, tautos laisvė ir demokratija buvo pagrindinės jo kovos gairės.“ M. Lozoraičiui mirus 1907 m., P. Leono iniciatyva Kauno kapinėse „buvo pastatytas juodo šlifuoto granito paminklas varpininkui advokatui Motiejui Lozoraičiui“. Kai mirė tėvas, S. Lozoraičiui buvo beveik devyneri. Apie S. Lozoraičio motiną A. Petraitytė-Briedienė taip pat užimena: tai – Marija Jaroševičiūtė-Lozoraitienė, „lietuviškai kalbanti Suvalkų bajoraitė“.¹⁰²

S. Lozoraičio žmonos V. Lozoraitienės tėvas – Vincas Matulaitis (1862 – 1935) – valstybės kontrolierius. A. Petraitytė-Briedienė dalinasi žiniomis ir apie Vincentos tėvą: „buvo baigęs

⁹⁹ Ilgūnas, G. *Kazys Grinius*. Vilnius, 2000. P. 152-153.

¹⁰⁰ Eidintas, A., 1993. P. 21.

¹⁰¹ Ilgūnas, G., 2000. P. 68; 152-153.

¹⁰² Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 34.

Peterburgo universiteto Matematikos-Fizikos fakultetą, dirbo Peterburge valstybės kontrolės srityje. Dvidešimt šešeris metus vadovavo Lietuvių ir žemaičių labdaros draugijai. <...> Dirbo Kredito inspekcijoje, vėliau vadovavo Žemės ūkio bankui. 1928 – 1934 metais ėjo valstybės kontrolieriaus pareigas.¹⁰³ V. Landsbergis savo studijoje apie Lozoraičių sūnų Stasį (jaunesnįjį) taipogi mini jo motinos kilmę: „ji žymaus Suvalkijos veikėjo duktė <...> palaimintojo arkivyskupo [Jurgio] Matulaičio giminaitė.“¹⁰⁴

Kaip matyti pagal surinktus duomenis, iš aštuonių inteligentų šeimų (neskaitant neišaiškintos kilmės asmenų), valstietiškoji kilmė (11) vos lenkia bajorišką (10), tuo tarpu miestiečių kilmės asmenų – tik pora. Apie inteligentų kilmę tautiniu požiūriu žinių dar mažiau, tačiau juos apibendrinus rezultatas kiek stebina – statistškai „lenkuojantys“ asmenys (6) vos lenkia, ne tikrus lietuvius, kuriais, pasirodo, save identifikuoja mažiausia dalis asmenų (3), o žemaičius (5). Tad, pagal šio tyrimo duomenis galima daryti prielaidą, jog lietuviškumą tarp inteligentų galimai išsaugojo, ne lietuviai, o žemaičiai valstiečiai. Vis dėlto, tyrimo imtis per siaura ir platesni apibendrinimai gali būti tendencingi.

Kaip bebūtų, apibendrinant, galima teigti, jog toli gražu ne visi lietuvių inteligentai kilę iš pačių kilmingiausių šeimų (nors būta ir tokių), bet dauguma jų buvo ganėtinai žymūs, veiklūs, išsilavinę asmenys. Jei kai kam ir trūko išsimokslinimo, tai visomis išgalėmis stengėsi į mokslus išleisti kuo daugiau vaikų. Lietuviškumas, besivaržantis su lenkų kultūros dvasia, matyt, visgi buvo, kad ir paslapčia, labiau vertinamas daugelyje šeimų, užauginusių patriotiniai jausmais Lietuvai degančią kartą. Tad, apžvelgus inteligentų šeimų kilmės, galima pereiti prie jų santuokų istorijų.

2.2. Inteligentų santuoka

Santuokų istorijose atspindintys vyro ar žmonos pasirinkimo kriterijai atskleidžia inteligentų tam tikrą požiūrį į šeimą. Koks jis buvo, bandoma atsakyti pateikiant keletą inteligentų šeimos sukūrimo istorijų.

Rimkai. Jaroslavo ir Apolonijos Rimkų santuoka įvyko 1926 m., kai jaunajai buvo 20 m., o jaunikiui – 38 m., jeigu dar tinka tokių metų vyrą taip vadinti, – skirtumas tarp sutuoktinių buvo net 18 metų. Pats Jaroslavo sūnus V. Rimkus konstatuoja faktą: „mano tėvas senberniu buvo...“, tačiau čia pat bando jį „pateisinti“: „nu, tai čia karas, žinot, visokių priežasčių...“. Kaip bebūtų, Rimkų sūnus pateikia savo tėvų susipažinimo istoriją: „nu, ir jau dabar senbernis mano tėvas atvyko į Tverus, į Žemaitiją. Sustojo pas tetą ir klebonijoje ten buvo tokia pana.<...> Jis nuvažiavo

¹⁰³ Ten pat. P.37.

¹⁰⁴ Landsbergis, V., 2002. P. 368.

pirmiausia pasižiūrėti į bažnyčią, paskui kaip mokytojas nuėjo pas kleboną vakarienės. Toj vakarienėj kaip tik vasaros metas <...>, juos [tėvus] ten kartu susodino, jie pietavo, išėjo pasivaikščioti...ar vakarieniavo nežinau šito....Grįžo vėl pratęsti ten po valandos arbatos gėrimą ir pareiškė, kad – „mes susižadėjom“ – iškart ženyti!“¹⁰⁵ Štai koks greitas apsisprendimas (pats J. Rimkus prisimena: „Per tas savo keliones su albumais 1926 m. vasarą viename bažnytkaimyje aš susipažinau su viena panele, kilusia nuo Palangos, ir greit ją vedžiau“.¹⁰⁶) iš pradžių sukėlęs šiokių tokių neramumų nuotakos dėdei klebonui J. Budrikui: „Šokas kunigam. <...> nežino, kas čia toks atvažiavęs – Šiauliai – gi bedievių miestas, žinot? Ten Šliūpas, ten Bugailiškis yra, ten Sondeckis, Venclauskis – taigi visi laisvamaniai..!“ Čia prof. Vytenis paliečia inteligentų tikėjimo aspektą – visi šiame darbe tiriamo Šiaulių atvejo vyrai inteligentai įvardijami esą laisvamaniškų pažiūrų (plačiau apie kiekvieno jų tikėjimą aptariama kitame šio darbo poskyryje – „Tikėjimas“). Nepaisant kunigų nuogąstavimų, „kuklios vestuvės įvyko greitai, pora įkūrė gražų vienkiemį su dideliu sodu...“. V. Rimkus teigia, jog jo tėvas dažnai prisimindavo „albumo kūrimo ir platinimo kelionių epopėją ir svarbiausią jos laimėjimą – gerbiamą ir mylimą moterį visam gyvenimui“. O vienas iš J. Rimkaus laiškelių žmonai Apolonijai (parašytas 1932 m.) dvelkia ypatinga romantika: „...Būtų nuėjęs kitaip visas gyvenimas, bet kažin ar būčiau tokią žmoną gavęs, kokią dabar gavau, būtent Tave, mieloji Polele, kuri atitinki mano sielą, mano širdį, mano skonį“.¹⁰⁷ Tai štai tokia pirmoji istorija, kurią Rimkų sūnus reziumuoja: „...ir gyveno iki gyvenimo pabaigos be jokių kivirčų.“¹⁰⁸

Venclauskiai. Venclauskių šeimoje, atvirkščiai nei Rimkų, – žymiai vyresnė buvo nuotaka. Kazimieras ir Stanislava susituokė 1902 m., kai jaunikiui buvo 22 m., o jaunajai – 28 m. Venclauskių susitikimo istoriją iš pačios Stanislavos išgirdusi ir jos pačios žodžius kartodama perpasakoja viena pirmųjų jos augintinių – Sofija Mauragienė: „pirmą kartą Tėvą pamačiau lietuviškame vakarėlyje. Salėje buvo pilna šokančio jaunimo, o tarpduryje stovėjo rimtas, susimąstęs jaunikaitis ir žiūrėjo į šokančius. Aš priėjau prie jo ir pasakiau: „Tu, žemaiti, ko nešoki, ar nenori, ar nemoki?“. Žemaitis žemai man nusilenkė ir pakvietė šokti. Šoko tikrai blogai, bet mudviem buvo linksma ir juokinga. Baigę šokti, susėdome kartu ir jau tą vakarą nesiskyrėme. O atsiskiriant tas rimtasis jaunikaitis paskyrė pasimatymą...“. Taigi Venclauskiai nekėlė vestuvių jau susipažinimo dieną, buvo ir pasimatymų ir, sprendžiant iš vieno Jono Biliūno (K. Venclauskio mokslo draugo Liepojos gimnazijoje ir Dorpatu universitete) laiško Povilui Višinskiui, prieš vestuves pirmiau buvo dar ir sužadėtuvių, „<...> net pradėjau užvydėti Venclauskiui, kurs kas antrą dieną gauna nuo savo sužieduotinės laiškus ir kaip tyčia man dar giriasi...“. L. Peleckis patvirtina,

¹⁰⁵ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

¹⁰⁶ Rimkus, V., 2012. P. 128.

¹⁰⁷ Ten pat. P. 128 - 129; 191.

¹⁰⁸ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

kad 1902 m. „Stanislava ir Kazimieras jau vedę.“, jam antrina ir J Rimkus, savo atsiminimuose apie Venclauskus: „ji buvo neseniai ištekėjusi jauna moteris ir gyveno su vyru savo tėvų namuose Šiauliuose“.¹⁰⁹

Šalkauskiai. Šalkauskių šeimoje skirtumas tarp sutuoktinių amžiaus vėlgi ženklus, o Stasį galėtų vadinti net didesniu senberniu už J. Rimkų. Kai Šalkauskiai susituokė 1927 metais, Stasiui buvo net 41, o jo jaunajai Julijai – tik 23 metai. J. Šalkauskienė patvirtina: „1927-aisiais ištekėjau už profesoriaus Stasio Šalkauskio, atvažiudavau į Šiaulius drauge su vyru.“¹¹⁰ Vedybos įvyko Panevėžyje, juos sutuokė vyskupas K. Paltarokas. Įdomu tai, kad teigiama, jog, berods, pati jaunutė Julija ėmėsi iniciatyvos jų draugystėje: „S. Šalkauskis, dėstydamas filosofiją universitete susipažino su studente Julija Paltarokaite – geriausia Salomėjos Nėries drauge. Julija pamilo profesorį ir visais įmanomais būdais siekė atkreipti jo dėmesį. Studentė netgi vaikščiojo pas jį į namus papildomai mokytis, kad galėtų būti šalia jo. Taigi, net nebaigusi studijų, ji tapo S. Šalkauskio žmona.“¹¹¹ Deja, Šalkauskių šeimos idilė truko ne taip jau ilgai – pirmosios okupacijos metais Šalkauskiams persikėlus į Šiaulius, pas Stasio tėvus – į gydytojo Julijono Šalkauskio šeimą, netrukus, 1941 m. profesorius S.Šalkauskis mirė. Julija „liko našlė su devynmečiu sūnumi Juliumi.“¹¹²

Bugailiškiai. Pelikso ir Onos Bugailiškių amžius panašesnis – 1918 m. jaunikiui buvo 35, o jaunajai – 30, kai jiedu susituokė. P. Bugailiškis pats savo šeimą ir žmonos seserų šeimas prisiskiria inteligentijai: „Dukterys [Bugailiškienės seserys, jų tarpe ir O. Bugailiškienė] visos ištekėjo, sudarydamos dar retas tuomet inteligentiškas lietuvių šeimas. <...> Grįžus jai [Onai] 1918 m. į Šiaulius, susituokėme.“¹¹³

Šliūpai. Kaip jau užsiminta inteligentų šeimų kilmės apžvalgoje, J. Šliūpas buvo vedęs dukart. Pirmoji santuoka įvyko 1885 m., kai Jonui buvo 24, Liudvikai – 21 metai. Būsimieji Šliūpai susipažino 1879 m., o draugavo jau nuo VII-os Jono klasės. J. Šliūpo prisipažinimas aiškiai parodo, jog šioje šeimoje tikrai tuoktasi iš meilės: „taigi poėtingoji Liūda pamylėjo manę ir aš ją.“ Taip pat J. Šliūpas suvokia lietuviškumo svarbą šeimos sukūrimui: „nuvargusiai tautai aš maniau pagaminsiąs bent kiek geresnį gyvenimą, šviesą ir laisvę, jei lietuviškas šeimas kursime ir susvetimėjimą pakeisime saviškių meile.“ J. Šliūpas ilgesingai prisimena, kaip skubėjo pas savo mylimąją Liudviką, prieš pat palikdamas Lietuvą apie 1884 m.: „<...> o pats dūmiau per Vilnių, Dvinską,

¹⁰⁹ Peleckis, L., 1991. P. 10; 49 - 50.

¹¹⁰ Ten pat. P. 56 - 57.

¹¹¹ *Rašytojai. Stasys Šalkauskis*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Balandžio 16 d.]. <<http://www.rasyk.lt/rasytojai/stasys-salkauskis.html>>.

¹¹² *Mažeikių krašto enciklopedija*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Balandžio 15 d.]. <http://www.mke.lt/Julija_Paltarokait%C4%97-%C5%A0alkauskien%C4%97>.

¹¹³ Bugailiškis, P., 1956. *ŠAM*. P. 6 – 7; 10.

Rygą į Jelgavą, pas savo numylėtinę Aglę [Eglė buvo Liudvikos Malinauskaitės slapyvardis]“.¹¹⁴ J. Jakštas taip pat pažymi šį faktą: „čia jo laukė sužadėtinė Liuda Malinauskaitė (Eglė), kurios šeimoje apsigyveno kaip svečias. <...> Dabar kilo šeimos sukūrimo ir pastovesnio bei saugesnio gyvenimo reikalas“. Tuo atžvilgiu geresnes viltis žadėjo Amerika, tad ten ir patraukė J. Šliūpas. Čia, Niujorke, „pasinėręs į lietuvišką veiklą“, J. Jakšto teigimu, Jonas „palaikė vis dėlto per laiškus gyvus ryšius su paliktąja sužadėtine. Kaip iš kelių laiškų matyti, jiems abiem rūpėjo sukurti šeimos židinį. Ypač geidė neatidėliotino susivienijimo našlaitė sužadėtinė, gyvenusi šiurkščių globėjų priežiūroje.“ 1885 m. laiške savo būsimajai žmonai J. Šliūpas rašė: „kad nori pas mane atvažiuoti, Liudytė brangioji, tai man yra gera ant širdies girdėti“. Anot J. Jakšto, Liudvika „veržėsi išsivaduoti iš jų [globėjų]. Bet jaunai, vos 20 metų mergaitei nedrąsu buvo leisti pirmą kartą į tokią tolimą kelionę [Amerikon]“. J. Šliūpas, tais pačiais 1885 m. vėl rašė L. Malinauskaitei: „nors tu atsitrauktum nuo manęs, aš negaliu šiomet išvažiuoti po tokių atsitikimų [netekus darbo *Unijos* leidyboje] ir prie to viso, kas čia dabar daroma [naujo darbo *Lietuviško balso* leidime]. Jeigu aš apleisčiau savo partiją, mane teisingai ant amžių Lietuva galėtų prakeikti. Ar – gi tu nori, kad taip įvyktų?“. Čia Lietuvos interesai iškeliama aukščiau už asmenininius: užduodamas tokį griežtoką klausimą savo sužadėtinei, J. Šliūpas tarsi apibrėžia vieną pagrindinių savo nuotakos pasirinkimo kriterijų – kad meilė Tėvynei būtų ne mažesnė už judviejų. Taigi, šitaip Jonas privertė Liudviką vieną vykti Amerikon. J. Jakštas pateikia žinių, jog 1885 m., „anktyvą rudenį Šliūpas pasitiko sužadėtinę Niujorko uoste. Tame pat didmiestyje jie tuoju susituokė ne tik civiliniai, bet ir bažnytiniai vokiečių kapucinų bažnytelėje. Jaunutė porelė pradėjo darbštų ir neramų gyvenimą, pilną nepriteklių“.¹¹⁵ J. Šliūpas taip pat užtvirtina: „mudu oficialiai susituokėva ir, nors vargingai, bet su meile gyvenova“.¹¹⁶

Mirus pirmajai žmonai, 1929 m. J. Šliūpas antrąsyk vedė Grasildą Grauslytę. Jonui tuomet jau buvo net 68 metai, tuo tarpu Grasildai – tik 30. J. Jakštas šitaip atsiliepia apie jų santuoką: „šioje padėtyje ir vienvieje atsidūrusiam Šliūpai paguoda ir stiprybė atėjo iš antrųjų vedybų. Jo antroji žmona, palangiškė Grasilda Grauslytė, jaunesnė už jį, rūpestingai ir atidžiai globojo ir rūpinosi juo per 15 jo paskutinių gyvenimo metų.“¹¹⁷

Jablonskiai. Jonas ir Konstancija susituokė 1890 m. Švobiškio evangelikų reformatų bažnyčioje. Jų santuoką palaimino pastorius A. Neimanas, kai jaunikiui buvo 29 m., o jaunajai – 21 metų. Jablonskių proanūkė Eglė pasakoja apie savo prosenelio Jono žmonos paieškas: „kada Jonas Jablonskis, <...> užsiminė savo draugui Gabrieliui Landsbergiui-Žemkalniui ieškąs žmonos, kuri namie lietuviškai šnekėtų, pastarasis priminė jam pažįstamo iš Maskvos laikų Adomo Sketerio nuo

¹¹⁴ Šliūpas, J. *Išpažintis*. (Rankraštis atspaudintas J. Jakšto, P. 291 – 292; 304).

¹¹⁵ Jakštas, J., 1996. P. 64; 69; 90 - 92.

¹¹⁶ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 304.

¹¹⁷ Jakštas, J., 1996. P. 250.

Joniškėlio seserį. Gabrielių pasakęs, kad Konstancija Sketerytė lietuviškesnė už lietuvaitę ir labai išsilavinusi.“ Taigi, šiuo atveju prie lietuviškumo kriterijaus renkantis žmoną dar prisidėjo jos išsilavinimas. Pasak E. Lukėnaitės-Griciuvienės, K. Sketerytė „išteko už Jono Jablonskio tą pačią vasarą, kai susipažino. Jungtuvės vyko žmonos pusėje <...>. Buvo gauti visi kanoniniai ir civiliniai leidimai: pažymėjimas leisti teisėtai tuoktis jauniko pristatytas iš Mintaujos gubernijos gimnazijos ir iš Romos katalikų bažnytinės valdžios – kad nesą kliūčių santuokai, išskyrus kanonines.“ Šioje santuokoje, kaip matyti, buvo ganėtinai svarbus skirtingų sutuoktinių konfesijų aspektas, ne tiek patiems jauniems, kiek jų artimiesiems. Kadangi sutuoktuvės vyko pagal jaunosios reformatiškąją tradiciją, „regis, ir pačios jungtuvės, ir dalyviai buvo beveik tik iš jaunosios pusės.“ Jono sesuo Marytė patvirtina: „Jonas vedė Kastutę nekeldamas vestuvių. Čia jų nebuvo ir mes į Švobiškį nevažinėjome...“. Proanūkė Eglė svarsto: „kai Jonas Jablonskis ir Konstancija Sketerytė susituokė, tėvai šį žingsnį pradžioj, matyt, vertino ne itin palankiai. <...> Rygiškių senelis Juozapas [Jablonskio tėvas] nelabai buvo patenkintas savo sūnų pasirinkimu. Priekaištavo Jonui, kad vedė „bambizę“ (reformatę) <...> Užtat marčios retai kada į Rygiškius tevažiuodavo.“ Tik praėjus dešimčiai metų po vestuvių, „atvažiavo Jono Jablonskio žmona su keturiais vaikučiais. <...> Ją, marčią, maloniai sutiko tėvai.“¹¹⁸ – dalinasi proanūkė Eglė.

Griniai. Pirmojoje K. Griniaus santuokoje su Joana Pavalkyte 1896 m. sutuoktinių amžius bene labiausiai sutapo: jaunikiui buvo 30, jaunajai – 31 metų. Juos sutuokė vikaras kun. K. Matulaitis Marijampolėje. G. Ilgūnas aprašo jų santuokos istoriją: „kai 1896 m. pas [K. Griniaus artimą draugą] S. Matulaitį į Pilviškius K. Grinius atvažiavo su mergina – Joana Pavalkyte, kuri jį jau vadino malonybiniu „Kaziuk“, S. Matulaitis nustebeęs klausė, ką tai reiškia. K. Grinius jam atsakė, kad jiedu numatė kurti šeimą. <...> K. Griniui susipažinus su Joana, matyt, nemaža jo sielos dalis atiteko Joanai.“ Kazio sesuo Ona Griniūtė – Bacevičienė pratęsia šią istoriją prisimindama, kaip „šiltą vasaros dieną į jų kiemą įvažiavo karieta, iš kurios išlipo du gražūs, aukštaūgiai jauni žmonės: brolis Kazys, daktaras, ir jo sužadėtinė Joana. Jie atvažiavo kviesti tėvus į savo vestuves. <...> Vestuvės vyko Marijampolėje, jaunosios motinos J. Pavalkienės name.“ O. Griniūtė-Bacevičienė detalizuoja: „jaunasis buvo taip, kaip visada, su kostiumu, o jaunoji su balta batisto suknele, su melsvom, neryškiom, smulkiom gėlytėm.“¹¹⁹ A. Eidintas padaro deramą išvadą apie jaunuosius: „likimas Kazį Grinių suvedė su Joana Dominika Pavalkyte. <...> Abiem tai buvo puiki partija – gydytojas gavo išsilavinusią, gražią ir darbščią žmoną, tuoj pat parėmusią jo lietuvišką veiklą, o miestelėnė Joana – vyrą gydytoją, gerai uždirbantį“.¹²⁰

¹¹⁸ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 15; 21.

¹¹⁹ Ilgūnas, G., 2000. P. 68 - 70.

¹²⁰ Eidintas, A., 1993. P. 21 - 22.

1918 m. Joanai tragiškai žuvus Kislovodske nuo besitraukiančių bolševikų rankos, K. Grinius antrą kartą vedė tik 1927 m. Būdamas 61 metų susituokė su irgi jau našle tapusia, bet perpus už jį jaunesne 31 m. Kristina Arsaite Orloviene-Rumianceviene. G. Ilgūnas pristato jų pažintį: „štai vieną kartą ligoninės atidarymo iškilmėse, pietų metu, prie K. Griniaus pasodina jauną, simpatišką moterį. Ji užklaususi gerbiamojo kaimyno, ką jis mėgsta. „Geras knygas ir gražias moteris“, – atsakęs K. Grinius. Toks atsakymas suintrigavęs K. Griniaus kaimynę (taip apie savo susipažinimą su K. Griniu vėliau ji pasakojo sūnui Liūtui Griniui), tuo metu dirbusią Pieno lašo draugijos gailestingąją sesele. <...> prie stalo greta jo [Griniaus] sėdinti Kristina iš matymo jį pažinojo. <...> Pažinties metu, atrodo, ne tik K. Grinius Kristinai paliko įspūdį, bet ir vis dar ne pagal metus jauną K. Grinių sudomino ši trisdešimt metų už jį jaunesnė moteris. Jie pradėjo bendrauti, retkarčiais susitikinėti.“ Matyt, dėl reputacijos, „būdamas Lietuvos Respublikos prezidentu, K. Grinius vengė viešo bendravimo su artima bičiule Kristina.“ Jų sūnus Liūtas atsiminimuose apie tėvą rašo: „Pagal tėtės norą, judviejų sutuoktuvės buvo nukeltos iki po prezidentavimo kadencijos. Bene 1927 m. sausio mėnesį tėtė kreipėsi į kun. Tumą, klausdamas, ar jis negalėtų jų sutuokti. Atsakymas buvo, rodos, vyskupo, išspręstas neigiamai, nes buvusio mamos vyro likimas nebuvo tikras. <...> Vykti tuoktis į Klaipėdą K. Grinius nepanoro, ir 1927 m. vasario 23 d. Kaune, Šv. Voskresenijos stačiatikių cerkvėje, protajerėjas E. Kaliskis K. Grinių ir Kristiną sutuokė. <...> Po santuokos K. Grinius apsigyveno žmonos Kristinos nuomojamame bute.“¹²¹

Lozoraičiai. Stasio ir Vincentos vestuvės įvyko 1922 m., jaunikiui esant 24, o jaunajai – 26 metų. A. Petraitytės-Briedienės teigimu, „Kaune, Vytauto Didžiojo bažnyčioje jų santuoką palaimino kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas.“¹²²

Taigi, išnagrinėjus aštuonių inteligentų šeimų santuokų istorijas, galima pastebėti, jog vyrauja gana dideli amžiaus skirtumai tarp jaunosios ir jaunojo, pastarajam paprastai būnant vyreniam iš sutuoktinių; taip pat, reikia atsižvelgti į faktorių, jog būdinga, kad inteligentai vyrai sau nuotakas renkasi patys: iš darnos jų sukurtose šeimose, galima teigti, kad inteligentų šeimose tuokiamasi iš meilės; daugelyje istorijų atsiskleidžia dominuojantis lietuviškumo kriterijus kuriant šeimas. Galbūt ne taip dažnai nurodomas, bet, regis, ne mažiau svarbus inteligentų tarpe, renkantis sau tinkamą žmoną ar vyrą, buvo išsilavinimo veiksnys, kuris, kartu su inteligentų darbu ir visuomenine veikla plačiau aptariamas kitame skyrelyje.

¹²¹ Ilgūnas, G., 2000. P. 285 - 286; 365 - 366.

¹²² Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 37.

2.3. Išsilavinimas, darbas, veikla

J. Rimkus – dailininkas, pedagogas, visuomenininkas. *Išsilavinimas*. Kaip jau V. Rimkaus užsiminta, Jaroslavas anksti tapo našlaičiu: „mamos neatsiminė. <...> Bet [Vytenio senelis] nutarė vieną vaiką leisti į mokslą, iš 3 vieną.“ Dėl neaiškių priežasčių pasirinko Jaroslavą: „jis [J. Rimkus] pradeda jau į gimnaziją eit, Šiaulių gimnaziją po naminio paruošimo pradinio ten namuose. O tada Šiaulių gimnazija buvo viena iš svarbiausių Lietuvoje, žinote, dabartinė Janonio mokykla“. Prof. V. Rimkus Šiaulių gimnazijoje tėvo mokymosi laikais įžvelgia tautybių bei socialinių grupių samplaiką: „kiekvienoje klasėje dauguma tokių lenkuojančių bajoraičių (priima tik tokius bajoriškus [vaikus]), kažkokiais tikrais ar falsifikuotais [būdais]. Nu, vistiek tokie turtingesni [vaikai] – gi mokslas mokamas buvo gimnazijoje: rusų valdininkų vaikai ir žydai, žydų vaikiukai... Ir ten tarp tų klasių šokia tokia diferenciacija buvo. Matot, <...> didžiuma dalis lenkuojančių buvo. Rusų kalba oficiali. Šiaulių gimnazijoje už lietuvių išgirstą kalbą koridorių į karcerį sodindavo – buvo uždrausta juk. Bet pašaliuose tai vistiek lietuviškai kalbėdavo. Ir pirmiausia tokie socialiniai susidraugavimai, grupės tokios [kūrėsi].“ Viena iš tokių grupių J. Rimkaus mokymosi gimnazijoje metais buvo litvomanai, prie kurių, kartu su savo tėvu, V. Rimkus įvardija tėvo draugus – 3 Biržiškų ir kartu besimokiusių Šalkauskių vaikus. Apie tolimesnį savo tėvo mokslo kelia Vytenis pasakoja: „paskui rinkosi mokslus kas kur, mano tėvas Peterburgan išvažiavo. Ten jis keitė fakultetus: iš karto buvo įstojęs į Matematiką, Fiziką – nepatiko. Ir įstojo į kitą – Istorijos-filologijos fakultetą. Apskritai pagrindinė specialybė buvo lotynų kalba, lotynų ir senovės graikų kalba.“ V. Rimkus pastebi šių ir tėvo laikų specialybių poreikio kaitą: „žinot, tuo metu ji [lotynų kalba] dar buvo labai reikalinga. Dabar šiek tiek retenybe tampa.“ Vytenio teigimu, tam, kad baigtų mokslus ir gautų diplomą, mokytis Jaroslavui teko ilgiau nei įprastai, su pertraukomis, nes nuolat trūko ir reikėdavo užsidirbti pinigų.

Darbas. „Jis [J. Rimkus] ar po metų tai išvažiavo po Rusijos dvarus vaikus mokyti, tai iš pataisų, tai užsidirbti pinigų.“ Pirmojo pasaulinio karo metais, prasidėjus mobilizacijai, Jaroslavas „turėjo teisę pasirinkti darbą“, nes buvo baigęs aukštąjį mokslą. Tačiau ši galimybė rinktis nesuteikė labai didelių alternatyvų tuo metu: „jeigu nesirenki, tai visiem buvo vienas kelias – junkerių mokykla, jaunieji leitenantai ir tiesiai frontan ir beveik visi masiškai žuvo.“ Taigi, tokiu atveju Vytenio tėvas pasirinko aviaciją: „baigė kursus ir išlaikė ir buvo išsiustas kaip aviatorius ir visą pasaulinį karą praleido avia divizijoje. Tada, kada buvo pradinis toks karas. Karininko laipsnio nebuvo užsitarnavęs, bet ten seržanto... . Skraidė lėktuvais pirmais. Yra jo atsiminimų tomas parašytas, yra nuotraukų archyve gana daug.“ Nuvilnijus revoliucijų bangai, kaip kad prof. V. Rimkus aiškina, „prieš Spalio revoliuciją buvo dar dvi revoliucijos – Vasario revoliucija, Kerenskio – <...> pirmasis revoliucijos vadas, nuvertęs carą, pirmininkas. Po tos revoliucijos keičiasi visa

vadovybė, ir mano tėvas išrenkamas divizijos komisaru. Ne šiaip, bet komisaras. Jis savo parašu sustabdė karo veiksmus tarp Vokietijos ir Rusijos Pietų fronte“, – išdidžiai pareiškia Jaroslavo sūnus ir toliau tęsia: „per laikinas paliaubas grįžo į Lietuvą, pradėjo dirbti mokykloje gimnazijos mokytoju. <...> Sunku buvo mokytojam dirbti, irgi buvo ir gerų dalykų ir blogesnių, konkurencija didelė buvo. Taip iki 1935 metų (tiksliai nepasakysiu) dirbo mokytoju Šiaulių gimnazijoje, o po to pensininkas tapo.“¹²³ Mokykloje J. Rimkus dėstė istoriją, lotynų kalbą ir kai kada – senovės graikų kalbą, vedė visuomenės pažinimo kursus. J. Rimkus pats patikslina: „1934 metais iš mokytojo tarnybos išėjau. Už nuopelnus švietimo darbe ir kovą už lietuvių paskyrė man 250 litų personalinę pensiją. Apsigyvenau su žmona ir vaikais savo ūkelyje.“¹²⁴

Veikla. 1922 m. J. Rimkus slapyvardžiu išleido albumą „Vokiečių okupacija Lietuvoje“, kuriame pabandė atvaizduoti vokiečių okupacijos vargus ir okupantų žiaurumus 1915 – 1919 m.¹²⁵ Tad per antrąją vokiečių okupaciją Lietuvoje, gestapas ieškojo šio albumo leidėjo – Vytenio teigimu, jo tėvą gelbėjo slapyvardis. Dabar, V. Rimkaus išleistas šis tėvo piešinių albumas pripažintas kaip vienas iš geriausių futuristinių darbų, pažymi profesorius. Po II pasaulinio karo prasidėjo Rimkų giminaičių tremtys, šiek tiek vėliau – 1949 m. į Sibirą ištremta ir visa Rimkų šeima: „atėjo, sugrįžo Tarybų valdžia: kad nebūtų to mūsų ūkio per didelio (30ha), buvom pasidaliję – aš imu ten 15 ha... . Vidutiniokų tas neišgelbėjo. <...> išgrūdo ten, gyvenom. <...> savaime mūsų šeima pakliuvo ne į kolūkį, o į miško gamybos ūkį.“ Sibire J. Rimkus kurį laiką dirbo sargu: „algos nedidelės, bet vis šis tas jau.“ Ištremti neužteko: „po kratos, kada paėmė jo [Jaroslavo] dokumentus irgi jį areštavo ir davė jam 10 metų. Tardymo metu jis pradėjo apie revoliuciją šnekėti, pradėjo peikti Leniną, o girti Trockį. Jį saugojo, kad jis ten komisaru buvęs, tardymo metu“. Grįžęs Lietuvon 1958 m. V. Rimkaus tėvas „pasidarė operaciją, susirašinėjo su savo mokiniais, draugais, kurie dar buvo išlikę...Jo mokiniai tokie rašytojai, kaip Grušas, Paukštelis, Niunka – antras po Sniečkaus. <...> pažįstami, čia Šalkauskių šeimyna, čia Smetona, <...> – pas jį [tėvas] yra ir nakvojęs, Herlitas“. V. Rimkus dar prisimena vieną nutikimą karo metais: „mano tėvas atvažiavo į Šiaulius kažkokiais reikalais dar pasižiūrėti Šalkauskių namo. Kažkokia tai senutė buvo palikta. Vakare parėjo, jau rengėsi miegoti: signalas pavojaus – jie greitai tik apsirengė ir bėgom sodelyje rūsysis – slėptuvė, įlenda į slėptuvę, atsigręžia – namo nebėra. Viena iš pirmųjų bombų į Šiaulius krito ant Šalkauskių namo. Jeigu nebūtų išėję, būtų žuvę. <...> Ir tada mes kaime, už 20 km – visur apšviesta, kaip kokiais žibintais, lėktuvų gausmas girdisi, tolimas dundėjimas. O mūsų tėvas Šiauliuose. Rytą prašvito, Šiauliai degė, o vakare žiūrime su dviračiu parvažiuoja tėvas paišinas, dar jie kažką ten namą tvarkė ir dviratis nesudegė. Tai va taip, Šalkauskių šeima pas mus. Šalkauskių

¹²³ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

¹²⁴ Peleckis, L., 1991. P. 52.

¹²⁵ Rimkus, V., 2012. P. 109.

senutei taip ir nesakė, kad sudegė namas. Ot va, tokios istorijos karo.“ Šis pasakojimas parodo, kaip net sunkiais karo laikais, J. Rimkus nenusisuko nuo dar sudėtingesnėje padėtyje atsidūrusių draugų, pažįstamų. V. Rimkus tęsia toliau apie karo baisumus: „įsivaizduok, sekančią naktį tas pats: 3 naktis iš eilės Šiaulius bombardavo ir Šiaulių neliko. Žmonių jau mažai bežuvo, 2, 3 naktį, jau miestas buvo ištuštėjęs. Per 1 bombardavimą apie 300 žmonių, – ot, istorija skaitos.“ Šitokiomis aplinkybėmis ypač keblus tapdavo „maisto klausimas“: „vos ne kritiška padėtis. Prisiėjo net, kai lauke bręsta rugiai, tai rankų būdu su rankine malti važiavo pas kaimynų, kadangi viskas baigėsi, duonos nebėra. Bado nebuvo, bet momentais karo metu...“.

A. Rimkienė – namų šeimininkė, ūkininkė, 6 vaikų motina. *Išsilavinimas*. Apie mamą V. Rimkus pateikia žymiai mažiau žinių: „mama buvo namų auklėjimo. Specialiai nieko nebaigusi, kad turėtų kokį pažymėjimą ar dar ką nors... bet štai kas yra. Mama mokėjo lietuvių, lenkų kalbas skaityt ir rašyt, o rusų kalbą kaip ir visi jau išmokusi savaimiškai. <...> Buvo perskaičiusi labai daug knygų. Jaunystėje skaitė lenkų Senkievičiaus [H. Sienkiewicz] veikalus, Lietuvos istoriją, <...> žinojo visą Maironį mintinai jo poemas <...> – ištiesai nuo pradžios iki galo.“ Prof. V. Rimkus priskiria savo mamą prie intelektualų: „aš taip skaityčiau, kaip bebūtų keista, prie intelektualų. Ir tai būdinga Lietuvos kaimo žmonėms, kaip sakant – nenusišnekėdavo“.¹²⁶

S. Venclauskienė – pirmojo lietuviško spektaklio – Keturakio „Amerika pirtyje“ – režisierė ir pagrindinio vaidmens atlikėja, viena pirmųjų lietuvių profesionalių aktorių, daugelio to laikmečio Lietuvos žymiausių kultūros ir meno veikėjų bičiulė. Anot L. Peleckio, „Šiaulių kultūrinis gyvenimas buvo artimai susijęs su jos vardu. Ji buvo ir...daugiau kaip šimto vaikų Mama.“ Nagrinėjant medžiagą apie šią inteligentę, susidaro įspūdis, kad ji net daugiau už savo vyrą nuveikusi per gyvenimą. *Išsilavinimas*. Stanislava mokėsi Rygos mergaičių gimnazijoje. Scenos meną studijavo Rygoje, Petrapilyje; lankė specialią mokyklą Peterburge: „Lietuvoje tuomet tik viena moteris galėjo vadintis aktore profesionale. Tai buvo Stanislava Jakševičiūtė“. L. Peleckio teigimu, skaitė net penkiomis kalbomis: „dažnai deklamuodavo Kudirką, Maironį, Puškiną, atmintinai mokėjo Krylovo pasakėčias“.

Veikla. Darbas. L. Peleckis savo surinktų atsiminimų rinkinyje apie Venclauskius labai išsamiai aprašo S. Venclauskienę: „labai gražiai pasakodavo. Buvo linksma. Turėjo humoro jausmą. Anekdotų daug žinojo. <...> Mėgo skambinti Šopeną.“ Šie apibūdinimai ypač pravartūs teatrinėje veikloje, kuriai Stanislava skyrė nemažą dalį savo laiko: „artistės karjerą pradėjo gimtuosiuose Šiauliuose rusų trupėje, nes lietuviškos dar nebuvo. P. Višinskio raginimu [1899 m., Palangoje] Stanislava sutiko suruošti spektaklį „Amerika pirtyje“. <...> Tai buvo daugiau nei vaidinimas. Tai buvo pirmasis viešas lietuviškas vakaras“. Kaip aktorei-profesonalei, S. Venclauskienei „teko šiek tiek pramokyti būsimus partnerius“, pačiai vaidinti ir viską režisuoti. L. Peleckis pabrėžia: „tik

¹²⁶ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

viena Jakševičiūtė buvo patyrusi vaidintoja“. 1904 m. panašus lietuviškas vakaras įvyko ir Šiauliuose: artistų būrelyje šiauliškiai išvydo ir jaunąjį Stanislavos vyrą – advokatą K. Venclauskį. 1909 m. įvyko jubiliejinės pirmojo lietuviško vakaro (Palangos spektaklio dešimtmečio) iškilmės: „Stanislava ne tik režisavo, bet ir vėl vaidino Agotą“ (Keturakio „Amerika Pirtyje“). Rodos, neįmanoma išvardyti visų S. Venclauskienės titulų: „ji buvo kultūros veikėja ir visuomenininkė: Švietimo darbuotoja, jaunimo progimnazijų rėmėja, bažnytinių darbų rūpintoja ir savivaldybininkė (kelis kartus buvo išrinkta vienintele moterim į Šiaulių miesto tarybą). <...> O kiek našlių su vaikais, senelių, ligonių, kuriuos ji šelpė ir visai išlaikė šalia savo namų“. Tačiau ir šiai, rods niekad nepailstančiai moteriai pasitaikydavo ir labai sudėtingų situacijų. Kai K. Venclauskis buvo mobilizuotas ir po revoliucijos paskirtas Minsko taikos teisėju, o į Šiaulius grįžo tik 1918 m., S. Venclauskienę „vieną užgriuvo didelės šeimos našta“: „Tulose dirbo cukraus fabrike, vaistinėje – kad galėtų pavalgydinti, apmokyti su savimi atsivežtus dešimt vaikų.“ Vienaame interviu pati Stanislava yra pasakojusi: „Po pirmo karo grįžę buvom bėdnie kaip bažnyčios pelės, o vaikų tada buvo septyniolika. Dirbau su arkliais, vežiodavau plytas, rąstus, malkas, kad uždirbčiau pinigų vaikų batams, be kurių jie negalėjo lankyti gimnazijos“. Kunigas Stasys Yla nurodo dar vieną geradarybę Stanislavos veikloje kartu su J. Šliūpu: „dr. Šliūpas drauge su Stanislava Venclauskiene yra gelbėję žydus.“ Pranė Baliukienė nušviečia dar vieną S. Venclauskienės veiklos sritį – skautavimą: „Venclauskienė buvo bene pirmoji suaugusi moteris, kuri, padariusi įžodį, užsirišo eilinės skautės kaklaraistį. Ji ne tik dirbo su vyresnėmis skautėmis, bet ir buvo renkama į skautų tarybą, be to, už nuopelnus ne sykį buvo apdovanota.“ P. Baliukienė pratęsia: „buvo ir mūsų mergaičių gimnazijos tėvų komiteto pirmininkė. Ilgametė pirmininkė. Įvairiuose labdaros vakaruose, kuriuos ji mėgdavo organizuoti, surinktas lėšas skirdavo neturtingiems gimnazistams remti“. Marijonas Žilevičius iškelia S. Venclauskienę kaip tikriausią humanizmo pavyzdį ir net ragina juo sekti: „iškelkime iš užmaršties tuos dvasios galiūnus, mokykimės iš jų ir kitus mokykime – šito mums kaip niekada reikia.“ J. Rimkus, pats būdamas inteligentu, apie S. Venclauskienę atsiliepia: „Stanislava buvo inteligentiška, šauni moteris.“ Klemensas Prielgauskas apibendrina S. Venclauskienės nuopelnus: „Venclauskienė – lietuviškos scenos pionierė, didelė lietuvių patriotė, labdarė, našlaičių globėja, skautų rėmėja, apšvietos platintoja, davusi Lietuvai milžinišką skaičių inteligentų“. J. Janonis taip pat labai pagarbiai įvertina S. Venclauskienę: „kito tokio žmogaus nebuvo, nėra ir nebus...“.¹²⁷

K. Venclauskis – teisininkas, advokatas, visuomenės veikėjas, burmistras. Tai – „vienas žymiausių ir gabiausių Lietuvos advokatų. Tai ir didelis visuomenės, kultūros veikėjas, pažangus, veiklus žmogus, nepaprastai gausios šeimos tėvas.“¹²⁸ *Išsilavinimas*. Integralioje Lietuvos muziejų

¹²⁷ Peleckis, L., 1991. P. 4; 6; 8 - 9; 11; 15 - 17; 19; 21; 50 - 51; 54 - 55; 57; 59; 97; 120.

¹²⁸ Ten pat. P. 4.

informacinėje sistemoje (*LIMIS*) pateikiama duomenų apie Kazimiero mokslus: „mokėsi Lieplaukės pradžios mokykloje, 1896 m. – Palangos progimnazijoje, 1898 m. baigė vokišką Liepojos gimnaziją, <...> Nuo 1898 m. studijavo technikos mokslus Petrapilio, mediciną – Varšuvos universitetuose, 1903 m. baigė Dorpatio universiteto Teisės fakultetą. 1904 m.“¹²⁹

Veikla. Darbas. Dar Liepojos gimnazijos laikais Kazimieras „priklausė slaptai moksleivių socialdemokratinei organizacijai, dirbo darbininkų švietimo rateliuose. <...> Kairiškiuose dalyvavo socialdemokratų jaunimo organizacijos steigiamajame suvažiavime. Nuo 1903 m. Rygos teismo kandidatas, nuo 1905 m. – tardytojas Rygos teismo civiliniame skyriuje, 1907 m. – Arensburge.“¹³⁰ Kaip ir žmona Stanislava, K. Venclauskis laisvu laiku po darbų užsiėmė teatro veikla: „vaidino lietuvių spektakliuose dar stažuodamasis Rygoje“. 1911 m. debiutuoja ir kaip režisierius - drauge su Stanislava pastato Kursemo „Du berniuku“. Taip pat buvo gan uolus socialdemokratas: „1904 ir 1905 met. Venclauskis veikė, agituodamas savininkams darbo užmokesčio padidinimo ir darbo dienos sutrumpinimo reikalavimus. <...> Studentaudamas garsėjo bendroje studentų lietuvių organizacijoje ir socialdemokratinėje veikloje. Aktyviai dalyvavo 1905 metų revoliucijos įvykiuose Rygoje: organizavo lietuvius darbininkus, atstovavo Lietuvos socialdemokratų partijai bendrame Rygos revoliuciniame federatyviniame komitete, leido laikraštėlį „Pirmyn“. <...> 1906-aisiais Kazimiero Venclauskio iniciatyva atskirai nuo latvių socialdemokratų buvo įsteigtas Kultūros centras, kuriam jis vadovavo. <...> Taip pat Venclauskio iniciatyva Rygoj įsteigta legali švietimo draugija „Žvaigždė“, kurios valdybon jis išrinktas. Rygos lietuvių gyvenamuosiuose priemiesčiuose draugija įsteigė kelias lietuvių pradžios mokyklas. <...> K. Venclauskiui dažnai tekdavo kalbėti masiniuose Rygos darbininkų ir gyventojų mitinguose. Karščiausiomis ir atsakingiausiomis revoliucijos dienomis jis buvo svarbiausių įvykių kūryje.“ Nuo 1905-ųjų gyvendamas Rygoje, K. Venclauskis „dirbo apygardos teismo civiliniame skyriuje, atlikdamas teismo kandidato praktiką.“ Tarp L. Peleckio surinktų atsiminimų vienos iš Kazimiero bendražygių Marijos Pelėdžiūtės-Norvydienės pasakojimas: advokatas „daug jėgų įdėjo, organizuodamas liaudies bendrąjį lavinimąsi, keldamas jos politinį sąmoningumą, kultūrinį lygį.“. J. Rimkus taipogi dalinasi atsiminimais apie Kazimierą: „Venclauskis buvo solidžios išvaizdos vyras, pažangus ir veiklus žmogus. Kokių tik organizacijų veikloje jis nedalyvavo! K. Venclauskis savo gabumų dėka greit tapo ne tik Šiaulių, bet ir visos Lietuvos žymiausiu advokatu.“ Dar vienas Venclauskio jaunystės laikų bendražygis Kipras Bielinis pateikia duomenų apie įdomią advokato portretinę charakteristiką: „augalotas ir stambus vyras“, rudų garbanų, akiniuotas – „keista akiniuota žmogysta“, „tas keistuolis pirmą kartą matytas Kazimieras Venclauskis tokios spalvos ir taip stora šveiliūra, anot

¹²⁹ Kazimieras Venclauskis. *LIMIS*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 21 d.]. <<http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/863955>>.

¹³⁰ Ten pat.

graikų, turėjo būti taurus vyras.“ Ir iš tikro, L. Peleckio teigimu „K. Venclauskis visuomet pasirinkdavo taurų ir garbingą kelią, nepaisydamas kiek tatau jam kaštuotų. <...> Apskritai jis niekada nesimeldė nei Marksui, nei kitiems genijams. Savo galvą (ir labai šviesią) turėjo. Tad ir suprantama, kodėl troškimas padėti tam, kurį skriaudžia, kuriam pasaulyje sunkiau gyventi nei jo artimui, neatvedė jo į bolševikų gretas, o tuo labiau neįpareigojo melstis netikriems dievams“. Čia pažymimas svarbus momentas apie K. Venclauskį, kad jo ideologinės pažiūros niekada nenustelbė jo žmogiškumo, o kartu ir tautiškumo. Kaip matyti, Kazimieras savo veiklumu visgi nenusileido žmonai: „kada K. Venclauskis įėjo į nekilnojamam turtui įkainoti komisiją, jis atkreipė dėmesį į per mažus nekilnojamo turto savininkų mokesčius. <...> Po didelės kovos K. Venclauskiui pavyko turtą perkainuoti. <...> 1911 metais jis išrinktas į Šiaulių miesto tarybą. <...> pačiais sunkiausiais metais (1918-1919) buvo Šiaulių miesto burmistru. Steigiamajame seime ir kituose seimuose Kazimieras Venclauskis dirbo seimų teisių komisijoje bei pirmininkavo socialdemokratų frakcijai.“ Advokatas Kazimieras – „ilgametis Lietuvos socialdemokratų frakcijos pirmininkas. <...> Kazimieras Venclauskis taip pat buvo ilgametis (1925-1939) „Kultūros“ bendrovės pirmininkas, organizavo Šiauliuose knygų leidybą, drauge su kitais finansavo bendrovės žurnalą „Kultūra“. Aktyviai siekė civilinės metrikacijos įstatymo.“ L. Peleckio teigimu, „ne sykį advokatą kvietė profesoriauti į Vytauto Didžiojo universitetą. Atsisakė. Tas nepaprastai didelės šeimos Tėvas neretai buvo vadinamas tylios veiklos ir principų žmogumi. Jis ir kalbėdavo mažai. Net teisme. Senieji šiauliečiai pasakoja, jog vien tai, kad bylos imdavosi Kazimieras Venclauskis, reiškė laimėjimą“. Leoną Paleckį labiausiai žavi dvi Kazimiero Venclauskio biografijos eilutės: „toji, kad jis buvo pirmųjų lietuviškų spektaklių vaidintojų būryje ir kad niekada nesipriešino nepaprastajai žmonos idėjai – auginti svetimus vaikus. <...> Juk tokiai veiklai visų pirma reikėjo nepaprastai daug lėšų“. Pranė Baliukienė atskleidžia K. Venclauskio požiūrį ir į skautavimą: „ne tik pritarė tokiai veiklai, bet ir didele auka buvo parėmęs Šiaulių tuntą.“ P. Bugailiškis šitaip apibūdina advokatą: „K. Venclauskis mokėjo panaudoti visas kuriamąsias jėgas ir savo autoritetu bei įtaiga sugebėjo organizuoti visuomenę ir sudrausminti gaivalingus elementus. Jo didelė energija, platūs užmojai, pagrindžio metų visuomeninio darbo patirtis, plati karo metų ūkinio darbo praktika Rusijoje palaipsniui ir greitai padėjo įsikurti ir susitvarkyti vietoje savivaldybės, buities, maitinimosi, švietimo, sveikatos apsaugos ir kitomis įstaigomis, išspręsti opiausią ir sunkiausią finansinių resursų klausimą.“ Kaip ir Kazimieras, teisininkas dr. Aleksandras Mauragis, vienos iš Venclauskių augintinių vyras kalba apie K. Venclauskį net keliais požiūriais: „kaip apie teisininką, advokatą, kaip apie kultūrininką visuomenininką ir kaip apie žmogų, kuris savo originalumu, energija ir humanizmu išsiskyrė iš daugelio žmonių. <...> Didelės šeimos Tėvas, filantropas, labdarys. <...> K. Venclauskis

nesididžiavo ir turbūt nesidžiaugė žmonos sukurta didele šeima, bet ir netrukė jai tą pašaukimą vykdyti.¹³¹

Venclauskiai. Gausu žinių ir apie Venclauskių drauge vykdomą veiklą: „Netrukus apie jaunuosius Venclauskius susibūrusi nemaža kultūros veikėjų grupė nutaria sukurti „Vilties“ draugiją“. Venclauskienė buvo artistų mėgėjų būrelio, susiorganizavusio prie „Žvaigždės“ draugijos, narė, gabi aktorė, režisierė, organizatorė, – artistų tarpe buvo ir K. Venclauskis. 1908 m. Šiaulių artistų būrelis „gavo leidimą ir įkūrė dramos, muzikos ir dainos draugiją „Varpas“ <...>“. P. Bugailiškis nurodo, jog „Venclauskių iniciatyva, kultūrininkų pastangomis Šiauliuose buvo įsteigti ir Liaudies namai.“ Venclauskių „namai ant Pasadnos ulyčios“, – tikras meno ir kultūros centras: „Venclauskis drauge su savo žmona, rengdami lietuviškus vakarus, vaidindami, parūpino lėšų mokykloms laikyti“. M. Pelėdžiūtė-Norvydienė pamena, kaip Venclauskiai „dažnai jaunimui pasakodavo apie K. Marksą, visuomenės klasių pasidalijimą, kapitalistinio ūkio vystymosi dėsnius“. Bet, kaip jau minėta, nė vienas jų aklai šia ideologija nesekė. Tai patvirtina ir kunigo Stasio Ylos pristatomas įdomus faktas: „žmonės stebėdavosi, kaip abu Venclauskiai, susikabinę po ranka, kopia į kalnelį – į miesto tarybos posėdžių patalpas: ten vienas kalbės už socialistus, kitas – už katalikus.“ Vadinasi, abu Venclauskiai buvo labai tolerantiški. Buvusi kaimynė Birutė Kimerytė-Bložienė atsiliepia: „daug ką gyvenime mačiau, tačiau šviesesnių žmonių už Stanislavą ir Kazimierą Venclauskius sutikti neteko.“¹³²

S. Šalkauskis – filosofas pedagogas. *Išsilavinimas.* Mokėsi ir 1905 m. baigė Šiaulių gimnaziją. 1905 – 1911 m. Maskvos (Rusija) universiteto Teisės fakulteto studentas. J. Lazauskaitės teigimu, „1915 – 1920 m. studijavo filosofiją Fribūro katalikų universitete. 1920 m. S. Šalkauskiui buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. <...> 1922 m. buvo Lietuvos universiteto Filosofijos katedros docentas, vėliau – ekstraordinarinis profesorius.“¹³³

Darbas. Veikla. S. Šalkauskis – vienas Vytauto Didžiojo universitete dirbusių intelektualų, lavinusių studentų kultūrinį išprusimą bei formavusių jų vertybes. Šalkauskis – Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius, vadovavo katalikiškai ateitininkų sąjungai, kuri įkurta universitete 1922 m. 1926 m. drauge su kitais universiteto dėstytojais (V. Mykolaičiu-Putinu, J. Eretu) įkūrė ateitininkų meno draugiją „Šatriją“. S. Šalkauskis net pasiūlė draugijos šūkį – „Menas grožiui, grožis gyvenimo tobulumui“.¹³⁴ Profesorius „suformulavo scholastinės filosofijos terminais apibūdintą penkių principų ateitininkų ideologiją, susidedančią iš tautiškumo, katalikiškumo,

¹³¹ Peleckis, L., 1991. P. 14; 16; 22 - 28; 51; 55; 63 - 64; 68 - 69; 71.

¹³² Ten pat. P. 11; 14; 25; 53; 55; 59; 68.

¹³³ Lazauskaitė, J. *Stasys Šalkauskis*. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. Birželio 5 d.]. <<http://www.vilnijosvartai.lt/personalities/view/?id=345>>.

¹³⁴ Račiūnaitė-Paužuolienė, R., 2012. P. 39; 41-42.

visuomeniškumo, inteligentiškumo ir šeimiškumo.¹³⁵ 1915 – 1916 m. buvo Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti įgaliotinis Šveicarijoje.

J. Šalkauskienė – dailininkė, mokytoja. *Išsilavinimas*. Anot A. Nistelienės „Julija baigė Telšių gimnaziją ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete – lietuvių literatūrą. <...> Meno mokykloje dar mokėsi tapybos.“¹³⁶

Veikla. A. Nistelienė pateikia informacijos apie J. Šalkauskienės veiklą: „dalyvavo studentų ateitininkų veikloje, <...> aktyviai reiškėsi VDU „Šatrijos“ korporacijos veikloje; iki 1944 m. mokytojavo Mergaičių gimnazijoje, o vėliau – Mokytojų seminarijoje, kur dėstė piešimą. <...> Dirbo Mokslų akademijos bibliotekoje Meno skyriaus vedėja.“¹³⁷ J. Eretas nusako Julijos talentą: „ponia buvo tam [dailei] gabi. Gaila, po vedybų ji beveik visai nustojo lavinus savo talentą.“¹³⁸ Tačiau, tapusi našle, vėl ją atgaivino: „dirbo „Dailės“ kombinate dailininke portretiste.“¹³⁹

P. Bugailiškis – Šiaulių miesto Tarybos sekretorius 1918 m., „Kultūros“ bendrovės pirmininkas 1921 m., taikos teisėjas 1919 m. *Išsilavinimas*. Pats Pelikšas apie save rašo: „dar tėvo pamokintas namie lenkiškai skaityti (pasamdyto „daraktoriaus“ – šlektelės) ir patsai jau išsimokinęs lietuviškai skaityti ir rašyti, įstojau į rusų pradžios mokyklą Šimonyse. Ją baigus 1893 m., neatrodė, kad galėčiau toliau siekti mokslo, nes motyna sutaupę nei didesnių pajamų neturėjo. Tačiau dėka giminių bei kaimynų patarymams bei padrąsinimams <...> motyna, vildamasi sulaukti iš manęs kunigo tais pačiais 1893 metais išleido mane į Liepojaus gimnaziją. <...> Gimnazijos mokslą įstojęs iš karto į antrą klasę, baigiau 1903 m., išbūdamas 5-oje klasėje dvejus metus. Dėl to kurį laiką buvo pašlijęs mano tolimesnio mokslo šansai ir gabumai, nes motyna, gerokai jau dėlei manęs įsiskolinusi, nebeįstengė gauti daugiau paskolų, ypač paaiškėjus man neturint pašaukimo kunigauti. <...> Universitete, Peterburge, studijuodamas teisę (1903 – 1909 m.), pirmuosius metus išsilaikiau pamokomis, vėliau – gavau stipendiją.“

Darbas. Veikla. P. Bugailiškis apie save teigia, jog jau gimnazijoje „pradėjo jau kiek formuotis mano visuomeninė sąmonė, šios tokios pažiūros į gyvenimo tikslą, pareigas, ypač, kai įsitraukiau į Jono Biliūno savyšvietos ratelį, kuriame be gautų mokslų, pirmą kartą, kad ir labai miglotai, teko susipažinti ir su marksizmo, darbinizmo dėsniais, socialinių sąjūdžių ir pačiam kiek įsitraukti į socialinį darbą, slapta platinant atitinkamą Tilžišką literatūrą. <...> Aprūpintoji padėtis davė galimumo įsijungti į viešąjį gyvenimą, mėginti žurnalistikos darbo, dalyvauti Lietuvių

¹³⁵ Rimavičienė, J., 2011. P. 111.

¹³⁶ Nistelienė, A. Didžiojo filosofo gyvenimo draugė. *XXI amžius*. Nr. 90, 2004. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. Birželio 3 d.] <http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2004/12/01/zvil_01.html>.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Eretas, J., 1960. P. 154.

¹³⁹ Nistelienė, A., 2004.

Studentų draugijos veikloje, imtis gana nevykusiai agitacijos darbo <...>. 1909 m. išlaikęs Maksvoje valstybinius egzaminus, ėmiau dairytis tinkamesnio savo būdai ir pašaukimo darbo, orientuodamasis į Rusijos zemstvas, kaip to laiko pažangesnes įstaigas, tačiau negavęs iš ten į savo pareiškimus teigiamų atsakymų ir pasitaikius Šiaulių prisiek. Advokato St. Lukauskio pasiūlymui stoti prie jo sekretorium, kartu įskaitant ir advokatūros stažą, su džiaugsmu pasigavau progos palikti savo krašte, ypač kad Šiaulius ir jų palaukes visuomenės sąlygas jau kiek pažinau iš anksčiau. Penkerius metus (iki 1914 m. didžiojo karo) bedirbdamas St. Lukauskio kontoroje, advokatūros darbo nepamėgau <...> Visa širdim užtat atsidaviau kultūriniam darbui <...> 1915 m. aš nusikėliau į Vilnių kur dirbau kurį laiką „Lietuvos Žinių“ redakcijoje ir dėl karo nukentėjusiems šelpti organizacijose¹⁴⁰. P. Bugailiškis atsimena: „K. Venclauskis, sugebėjęs sutelkti apie save prityrusių ir idėjingų žmonių būrelį. <...> Tame niekur neregistruotame idėjiname kolektyve savaime pritapau ir aš.“ Tai vienas iš atvejų, rodantis, kaip buvo persipynę tiriamų inteligentų gyvenimai.

O. Bugailiškienė – gamtos mokytoja „Jėgos gimnazijoje“ 1918 m.¹⁴¹, nuo 1966 m. – Lietuvos Aklųjų draugijos narė. *Išsilavinimas*. P. Bugailiškis apie savo žmonos išsilavinimą, darbus ir visuomeninę veiklą pateikia ne ką mažiau medžiagos: „[O. Bugailiškienės] motina neretai skaitydavo visiems balsiai M. Valančiaus raštus.“ Peliksas pabrėžia, jog jo žmonos tėvai prieš mirdami stengėsi suteikti savo vaikams – „būtent 3 vyresniosioms dukterims“ – kuo geresnį išsimokslinimą: samdė mokytojus namuose, leido į vidurines ir aukštąsias mokyklas: Ona „pateko į Šiaulių gimnaziją.“ 1906 m. ją baigė eksternu ir įstojo į Peterburgo prof. Rajevo aukštuosius moterų kursus studijuoti teisę, bet dėl streikų turėjo nutraukti mokslą. Po kiek laiko, „patikus pedagogikos darbui, toliau studijavo pedagogiką [Peterburge] Aukštuosiuose kursuose, kuriuos baigė 1915 m.“.

Darbas. Veikla. Panašiai, kaip ir jos vyras Peliksas, O. Bugailiškienė jau nuo gimnazijos laikų „susidūrė su platesne visuomene ir įsitraukė į jos veiklą <...> Dalyvaujant jos [Onos] suorganizuotuose lietuvių kalbos mergaičių kursuose apie 10 žmonių <...> parašo pirmą korespondenciją į Tilžės „Ūkininką“ apie patriotinę manifestaciją <...>. Gyvai dalyvauja lietuvių šeimyniškuose vakarėliuose ir Šiaulių istorinėse gegužinėse, kurių priedanga vykdavo politinių ir pan. pasikalbėjimų <...>. 1906 m. įsigalėjusiai reakcijai pripildžius Šiaulių kalėjimą politiniais kalintais – ji padeda organizuoti jų šelpimą, pati rinkdama aukas, aprūpindama būtinąsias kalinių reikmes, asmeniškai pasimatant kalėjime su suimtaisiais, paduodant maistą, knygas, laiškus, informacijas. <...> Mokytojavo V. N. Zubovo įsteigtoje Gubernijos darbininkų vaikams pirmoje dar tuomet lietuviškoje prad. mokykloje. <...> Karo metais dirbo 2 metus tarnautoja Peterburge Iždo Rūmuose, vėliau nuo bado begelbėdamasi išsikėlė į Voronežą, kur dirbo lietuvių nukentėjusiems dėl karo šelpti Komite to jo įstaigų sąskaitybos kontrolere, 1915 m. vasarą Vilniuje jo

¹⁴⁰ ŠAM. GEK 123391/J-R 11368. P. 1 - 5; 7.

¹⁴¹ Peleckis, L., 1991. P. 63; 65-67; 74.

organizuotuose vaikų aikštelėse.“ Vėliau, po darbo „Jėgos“ gimnazijoje, Ona dirbo valstybinėje gimnazijoje ir Mokytojų Seminarijoje.“ Pasak Onos vyro, pašlijus sveikatai – „sveikatos būklei neleidžiant betgi toliau mokytojauti“, – 1921 m. ji paskirta „Šiaulių Vals. Centrinio Knygyno vedėja, išbūdama tose pareigose iki 1933 m., iš kurių išėjus be atlyginimo dirbo „Lietuvos Vaiko“ draugijos darbininkų vaikų skatytos vedėja. Tarybų laikais priimta 1946 m. į Literatūros instituto žemiausio etato tarnautoja ir tvarkė biblioteką ir muziejaus fototeką iki 1951 m. be jokio avansavimo. 1951 m. visiškai pasiluiosavo iš tarnybos dėl ligos. Būdama iš prigimties labai gabi ir darbšti, ji galėjo imtis bet kurio kad ir neįprasto darbo.“ P. Bugailiškis labai įvertina savo žmonos pasiekimus ir reziumuoja: „taigi, ji buvo visų pirma gera ir pavyzdinga mokytoja ir repetitorė, mokėjusi suvaldyti didžiausius išdykėlius vaikus, kurių tėvai patys nebegalėdavo suvaldyti. Mokykloje pasireiškė, kaip rimta ir sąžininga pedagogė, rūpestingai pasiruošianti pamokoms (gamta) kuriose sugebėdavo suįdominti savo mokinius. Kaip gera bibliotekininkė, ji pasirodė ne tik jos organizacijos, bet ir moksliniame darbe, per 12 metų sukurdamą didžiulę 23 tūkst. Knygų biblioteką, svarbiausia gi jas visas sukatologizuodama ir suinventorizuodama neįprasta dar dešimtaine sistema, kuriai išviso reikalinga nemaža erudicija ir ne bykeno pajėgiama. <...> Nestigo jai elementarinių žinių ir gydymo srityje <...> kai išvarius ją iš gimnazijos, V. N. Zubovas buvo pavedęs jai tvarkyti Ginkūnų dvaro vaistinėle; jos pagalba ne kartą esu sėkmingai pasinaudojęs aš bei tūli kaimynai, iki pasišaukiant gydytojo. Kaip atsidavusi slaugytoja, man jau kelinti metai slaugymo reikalingam ir kitiems, ji buvo nepamainomas žmogus, ar dieną ar naktį.“¹⁴² P. Bugailiškis nusako ir Bugailiškių veiklos pabaigą: „Šiuo metu [1954 m.] abu nebetarnaujame dėl nesveikatos ir senyvo amžiaus (man 71 metai, žmonai – 66 metai).“¹⁴³

J. Šliūpas. – gydytojas, medicinos, humanitarinių ir teisės mokslų daktaras, aušrininkas, lietuvių spaudos ir politinis veikėjas. *Išsilavinimas.* J. Jakštas detaliai apibūdina J. Šliūpo mokslo kelią: „Rokas Šliūpas [Jono tėvas], turėjęs du mokslusėjusius brolius ir dar pamokytus giminės narius iš žmonos pusės, juto reikalą leisti į mokslus visus tris sūnus: Stasį, Joną ir Roką. Vidurinis jų trijų, Jonukas, dar piemenuku būdamas, vos septintus metus pasiekęs, pats išmoko lietuviškai skaityti. Jis išmoko klausydamas, kaip motina mokė vyresnį brolių Stasį ir kartais žvilgterėdamas į elementorių. O išmokęs, tuojau pamilo knygas ir jas skaitė iš eilės, kokios tik lietuviškos buvo jų namuose.“ Taigi, čia aiškiai pastebimas abiejų J. Šliūpo tėvų interesas išmoksinti savo vaikus. Pats Jonas prisimena: „dabar jau paėmė mane nesuvaldomas noras knygeles skaityti.“ Šį jo norą skaityti J. Jakštas detalizuoja: „mažas godus skaitytojas, perskaitęs visas lietuviškas knygas, vartė spintose sukrautas lenkiškas ir lotyniškas ir dar rankraščius, užsilikusius nuo dėdžių mokslo dienų ir apgailestavo, kad knygos nelietuviškos ir jam neįskaitomos.“ J. Šliūpo žodžiais tariant, – „kam – gi

¹⁴² Bugailiškis, P., 1956. *ŠAM*. P. 6; 8 - 11.

¹⁴³ *ŠAM*. GEK 123391/J-R 11368. P. 36 – 37.

tie raštai nelietuviški, kaip aš dabar skaityčiau!“ J. Jakštas konstatuoja faktą: „Šliūpas gimė jau toks dvasinis nenuorama su nepasotinamu troškimu siekti vis daugiau žinių.“ Pastebėjęs šį Jono polinkį jo tėvas R. Šliūpas ir nusprendė jį leisti į mokslus. Jono tėvai „tikėjosi susilaukti iš jo gero kunigėlio. <...> Rokas ir Ona Šliūpai, pasinešę išauklėti vaikus šviesuoliais, pasistengė iš pat mažens įvesdinti juos į aukštesnę, nekasdienišką aplinką, kur jie mokytųsi gerų manierų, gražaus elgesio ir, svarbiausia, išmokyti lenkų kalbą.“ 1868 m. J. Šliūpas buvo nuvežtas kunigo dėdės Aloyzo Šliūpavičiaus globai ir buvo išlaikomas klebonijoje pusantų metų. Po ne itin malonios viešnagės pas dėdę Aloyzą, „tėvų globojamas ir mylimas tuojau buvo pavestas dėdei Rokui Vaitkui mokytis drauge su kitais vaikais. Mokymo tikslas buvo parengti jį pirmajai gimnazijos klasei. Po metų (1871) nuvežtas į Šiaulių gimnaziją egzaminų laikyti. Gavęs iš rusų kalbos nepatenkinamą pažymį, į gimnaziją neįstojo. Dėdės Vaitkaus globojamas ir mokomas praleido dar vienus metus. Po to pats dėdė vežė jį egzaminams į Kauną. Nors egzaminus ir išlaikė, tačiau nebuvo priimtas, nes trūko vietų pirmoje klasėje.“ Nepavykus „įstatyti vaiko į dvi rusiškas gimnazijas“, sumanyta vežti J. Šliūpą į Mintaują, į daugiau vokišką negu rusišką gimnaziją: „jis buvo priimtas į parengiamąją Aleksandro vardo mokyklą ir ją išėjęs galėjo stoti į pirmą gimnazijos klasę. <...> Šliūpas prasikišo savo gabumais vos pradėjęs eiti mokslus viešojoje mokykloje ir atkreipė į save mokytojų dėmesį. Baigęs parengiamąją mokyklą geriausiu mokiniu, rudenį 1873 m. laikė egzaminus į gimnaziją. Ir štai netikėtai buvo priimtas į antrą klasę.<...> Šliūpas sėkmingai tęsė mokslą, šokdamas be kliūčių iš klasės į klasę pirmuoju mokiniu. Už pažangumą net buvo atleistas nuo mokslapinių.“ 1880 m. baigęs gimnaziją su geriausiais pažymiais ir net „gavęs „kolegijos registratoriaus“ titulą“, Jonas išvažiavo studijuoti į Maskvos universitetą. Pasak J. Jakšto, „su geru gimnazijos atestatu išsirūpino kad jį atleistų nuo mokslapinių. Pradėjo studijuoti filologijos mokslus. <...> Nuo naujų metų perėjo į teisių fakultetą. Čia sėkmingai išlaikė egzaminus, gavo stipendiją ir už mokslą nereikėjo mokėti.“ Vėliau, J. Šliūpas „važiavo į Petrapilio universitetą, priimtas, įsirašė į gamtos fakultetą, nes tikėjosi būsiąs naudingesnis Lietuvai tikslus mokslus išėjęs.“ Įsimaišęs į riaušės universitete, J. Šliūpas išbrauktas iš studentų tarpo. Išvykęs Amerikon, po kurio laiko „stojo į medicinos mokyklą Marylando universitete (Baltimorėje). <...> 1891 m. gavo diplomą. Jis buvo pirmas lietuvis daktaras, išėjęs mokslus Amerikoje“, – pabrėžia J. Jakštas.

Darbas. Veikla. J. Jakštas labai vaizdingai charakterizuoja Jono polinkį į aktyvią mokslinę veiklą: „ta nerami siela, jo vidaus demonas lydėjo jį per visą gyvenimą, įkvėpė dideliems literatūriniais užmojams ir plačiai praktinei veiklai.“ J. Šliūpas iš pradžių, rods, nesipriešino tėvų valiai: „maniau sau, kad jeigu pastosiu kunigu, tai kad rašysiu, tai rašysiu knygas, bent vaikai ir suaugę žmonės turės ką skaityti, ne taip, kaip aš dabar“. Tačiau žingeidais vaiko viltys nepateisino jo lūkesčių: „užkrautos kasdieninės pareigos slėgė vaiką ir kartino jo dienas klebonijoje. Jis turėjo tarnauti kunigo kambarinės vietoje. Klojo rytmečiais patalinę, blizgino klebono batus, ėjo kasdien

su klebonu į bažnyčią ir jam mišioms tarnavo. Pietums turėjo ant stalo visa gražiai pastatyti. Vakare vėl virdulį užkaisti ir patalynę pakloti. Atliekamu laiku nuo šių darbų turėjo rusų ir lenkų kalbų pamokas. Prie pamokų buvo dar prijungtas kažkokių rusų ir lenkų knygų skaitymas, nors jų jis ir nesupratęs. Visas mokymas vyko lenkų kalba.“ Pakliuvęs gimnazijon, Jonas ypač uoliai mokėsi graikų, lotynų, vokiečių kalbų – „tai buvo naudinga vėliau jo veiklai ir literatūriniam darbams.“ Įdomu tai, kad J. Jakšto teiginiai apie vyraujančią atmosferą Jono mokykloje – Mintaujos gimnazijoje, taip pat patvirtina jau J. Rimkaus atveju jo sūnaus profesoriaus pristatytą tautybių ir socialinių grupių „samplaiką“: „be vyravusių vokiečių gimnazijoje mokėsi dar trijų tautybių moksleiviai: latviai, lenkai ir lietuviai. [J. Rimkaus atveju Šiaulių gimnazijoje – tarp daugumos „lenkuojančių“ – rusai, žydai ir lietuviai.] <...> Kiekviena tautybė laikėsi skyrium ir spietėsi savose organizacijose. <...> Lietuviai, paskidę tarp kitų tautybių moksleivių, jokios organizacijos neturėjo.“ Tuo tarpu Šiaulių gimnazijos atveju, kaip jau minėta, lietuviai būrėsi į „litvomanus“. Šį skirtumą aiškiausiai sąlygoja, savaime suprantama, skirtinga gimnazijų vieta, lemianti atitinkamai palankesnes sąlygas tokioms lietuvių organizacijoms kurtis Šiauliuose, o ne Mintaujoje. Šioje gimnazijoje J. Šliūpai sėkmingai besimokant, „lenkai dvarponiai ir vokiečiai baronai kviesdavosi jį korepetitorium savo vaikams.“ Čia vėlgi norisi J. Šliūpą lyginti su Jaroslavu Rimkumi, kuris taip pat užsiimdavo tokia veikla. Skirtumas tas, kad Jaroslavas imdavosi šio darbo, nes jam neužtekėjo pinigų ir jam net mokslus tekdavo pristabdyti kuriam laikui, tuo tarpu „prašmatnus mokinys Šliūpas jau gimnazijoje galėjo iš dalies stovėti ant nuosavų kojų ir nebuvo reikalingas tėvų paramos.“ Maskvos universitete, „kaip iš dalies ir gimnazijoje, reikėjo verstis pamokomis, kurias gaudavo profesorių padedamas.“ J. Jakšto teigimu, „su universitetinėmis studijomis Šliūpas pradėjo ir visuomeninį tautinį darbą. <...> Pirmuoju Šliūpo lietuvišku darbu galima laikyti dar trečioje gimnazijos klasėje parašytą savos gimtinės, jos laukų, miškų, medžių aprašymą. <...> Jis vertė į lietuvių kalbą Hoffmanno pasakas, Main Reido ilgoką romaną ir net Iliadą bandė lietuviškai eiliuoti. <...> Vos tik Tilžėje įsteigė Lietuvių literatūros draugiją 1879, Šliūpas tuojau į ją įstojo.“ Pats J. Šliūpas dalinasi atsiminimais: „mes studentai lietuviai įsikūrėmė savo draugiją, dažnai susieidavome pasiginčyti dėl ypatingų klausimų ar paskaitėlę atlikti, ir galiausiai leidome hektografuotą *Aušrą*, lavinimuisi tėviškoje kalboje.“¹⁴⁴ Kunigas Stasys Yla savo pasakojime apie S. Venclauskiene, pamini ir J. Šliūpą: „abu šie žmonės [Šliūpas ir Venclauskienė] turėjo aktyvią gyvenimo poziciją, buvo asmenybės. <...> dr. Šliūpas drauge su Stanislava Venclauskiene yra gelbėję žydus.“¹⁴⁵ Čia matome dar vieną inteligentų sąsają – šįsyk šiuos labai skirtingus žmones suartina bendra geranoriška veikla. Bet bene pagrindinis J. Šliūpo veiklos variklis buvo rašymas: „vos tik pradėjęs dirbti „Aušroje“, Šliūpas rašė straipsnius apie švietimą ir sudarė planą, kaip turėtų

¹⁴⁴ Jakštas, J., 1996. P. 21 - 22; 24 - 29.

¹⁴⁵ Peleckis, L., 1991. P. 59.

būti suorganizuotos mokyklos Lietuvoje. <...> Šliūpas tapo *Aušros* redaktoriumi. <...> Šliūpas savo straipsniais pakreipė perdėm patriotišką *Aušrą* liberaline, laicistine (pasaulietine) linkme“. Jonas nenustoja rašyti: „parašė pagal gautus raštus ir pasakojimus pirmą trumpą Daukanto biografiją. <...> kreipėsi į vidaus reikalų ministrą su prašymu leisti spausdinti lietuviškas knygas lotyniškais raidėmis [1882 m.]. <...> Nors Šliūpo memorandumas, kaip ir daugelio kitų, paliko be atgarsio, esmėje jis yra svarbus istorinis dokumentas, liudijantis apie to vos 21 metų jaunuolio plačius užsimojimus tautinio darbo dirvoje.“ Paskui J. Šliūpas vyko į grafo Zubovo Bubių dvarą „mokyti jo vaikų vokiečių kalbos ir kitų dalykų.“ Atėjęs šaukimo į kariuomenę metui, dėl minėtų „prasizengimų“ neturėdamas vilties patekti į universitetą, Jonas Šliūpas „ryžosi pirmą kartą skirtis su gimtuoju kraštu ir užsienyje tęsti studijas ir kartu apaštalauti lietuviškam socializmui“. 1883 m. Šliūpas išvyko į Ženevą (Šveicariją): „taikydamas tą socialistinį mokslą lietuvių padėčiai, Šliūpas pakreipia jį į tautišką pusę.“ J. Šliūpas dirbo redaktoriumi Mažojoje Lietuvoje, dėl savo kitoniškų – laisvamaniškų minčių, nesutarimų su dvasininkija, 1884 m. ištremtas patraukė į Mintaują. Kai čia patyrė esąs sekamas, tais pačiais metais atplaukė į Niujorką: „nuo čia pradėjo antrą ir vaisingiausią savo gyvenimo tarpsnį [apie 1884 – 1890 m.].“ J. Šliūpas tapo, J. Jakšto žodžiais tariant, – „Amerikos lietuviybės žadintoju“. Iš pradžių vis dirbdamas paprastus darbus, Jonas nuolat dairėsi kokio protinio darbo. Pradėjo dirbti *Unijoje*, tęsti *Aušros* darbą. Jo veiklos Amerikoje dėka „nyko bendros lietuviškos – lenkiškos draugijos ir parapijos. Lietuviai steigėsi savas draugijas ir parapijas. <...> Šliūpas – pirmas tautinių pasaulietiško organizacijų kūrėjas“. Šliūpas Amerikoje subūrė Lietuvos mylėtojų draugiją, 1885 m. pradėjo leisti laikraštį „Lietuviškas Balsas“ su tikslu šviesti lietuvius ir vienyti. 1888 m. persikėlė į Šenandoahą, čia „pelnsi pragyvenimą [kartu su žmona] dirbdami daugiau – anglių kasyklose“, šalio to tęsė lietuvišką veiklą. Šliūpų šeima tuo metu kentė didelį nepriteklių, tad buvo nuspręsta išleisti Jono žmoną su vaikais į Europą, kuriam laikui pagyventi L. Šliūpienės mirusių tėvų vieniemyje (netoli Biržų), skirtame globoti mažamečius našlaičius. Pasak J. Jakšto, „išspausdinęs Šenandoah paskutinį *Lietuviško Balso* nr., 1889 m.“ J. Šliūpas ėmėsi medicinos studijų. Studijų metai irgi buvo sunkūs: „stengdamasis kaip nors manytis, su kažkokiais prikalbintais vaikiniais užsidėjo cigarų krautuvę. <...> varganoje, tiesiog elgėtiškoje padėtyje gyveno Šliūpas studentas 1889 m. gale.“ Tačiau tai vistiek nesukliudė jam toliau tęsti visuomeninę veiklą: „Šliūpas studentavo ir Lietuvių Mokslo draugijai vadovavo būdamas artimuose santykiuose su kun. Burba.“ Šliūpas parašė nemažai literatūrinių – istorinių darbų „socialiniais, istoriniais, religiniais, gamtos mokslų ir kitais klausimais.“ Galiausiai įsigyta gydytojo profesija įgalino jį „geriau įsitvirtinti lietuviškoje visuomenėje, veikti savaimingiau, radikaliau ir labiau efektyviai“. Draugystėje su Burba Šliūpas bendradarbiavo laikraštyje *Vienybė Lietuvininkų*. Susivaidijęs su Burba, Šliūpas pradėjo leisti žurnalą *Apšvietą*, kurioje vyravo „lietuvių švietimo, jų laisvės ir gerovės klausimai. <...> Jis pildė jį originaliais ir rimtais verstiniais straipsniais.“ Nuo

1894 m. „pradėjo leisti [socialistinės] krypties laikraštį *Naujoji Gdynė*.“ Scrantone „aplinkiniai gyventojai džiaugėsi naujo daktaro [Šliūpo] atvykimu ir mielai pradėjo naudotis jo patarnavimu. <...> Sėkmingai versdamasis praktika Šliūpas per trumpą laiką prasigyveno. [po 1896 m.] <...> ir Scrantone tuojau ėmėsi lietuviško visuomeninio darbo.“ Apie 1905 m., nusigręžęs nuo socializmo, J. Šliūpas „pasuko grynai tautiška linkme. <...> Šliūpo tritomė Lietuvos istorija yra žymiausias aušrinės istoriografijos paminklas. <...> Kai Šliūpas įsijungė į tautiečių eiles, jis ypatingai pasišventė tam [laisvamaniškam] švietimui, ėmėsis vadovauti laisvamanių draugijai ir leisti specialų mėnesį žurnalą *Laisvąją Mintį*. Tai buvo jo paskutinis Amerikoje leistas žurnalas. <...> Nepriklausomoje Lietuvoje Kaune universiteto dėstytoju jis išbuvo vos 4 metus.“ Įsteigė Lietuvos garlaivių bendrovę, dėstė higieną ir pasaulinę literatūrą Biržų gimnazijoje. Su J. Šliūpo parama nuo 1922 m. pradėjo eiti savaitraštis *Biržų Žinios* išsilaikęs per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį. J. Jakšto teigimu, „Šliūpas mokė ir veikė Biržuose iki 1923 m. pabaigos. <...> Tuo pačiu metu, jis buvo Šiaulių Prekybos ir Pramonės banko skyriaus direktorius ir kartu mokytojas Šiaulių gimnazijoje.“ Čia jis dėstė lietuvių ir anglų literatūrą. J. Jakštas teigia, jog Kaune J. Šliūpas „pasuko į akademinę – mokslinę sritį. Nuo 1924 m. rudens tapo dėstytoju Lietuvos universiteto medicinos fakultete privatdocento teisėmis“. Po antros santuokos patraukęs gyventi link jūros J. Šliūpas „išrūpino Palangai miesto teises“ ir tapo Palangos burmistru.¹⁴⁶ Jo sūnus V. Šliūpas nurodo paskutinį Jono Šliūpo gyvenimo faktą: „Šliūpas mirė tremtyje, Berlyne, 1944 m, eidamas 84-uosius metus.“¹⁴⁷

L. Šliūpienė – rašytoja Eglė *Lietuviško Balso* leidimo laikais. *Išsilavinimas*. Pasak paties J. Šliūpo, „Liūdai visai neteko mokyklos lankyti, nes ji buvo globėjos padėjėja.“ Tačiau tai nebuvo kliūtis jai kartu su vyru dalyvauti visuomeninėje ir švietėjiškoje veikoje.

Darbas. Veikla. J. Šliūpas apie Liudviką rašo: „mano žmona Aglė savo eilėmis ir kalba mane gražiai parėmė <...>. Aglė man daug padėjo skurde ir varge“¹⁴⁸. Jonas pasakoja, kaip karta „ant greitųjų su Liūda sudarė lietuvių kalbos elementorių (abėcėlę) ir išsiuntė į Tilžę spausdinti.“ Pasirinkusi Eglės (pagal J. Šliūpą – „Aglės“) slapyvardį, dar Jono sužadėtine būdama L. Malinauskaitė tapo uolia laikraščio talkininke: „ji spausdino *Unijoje* pirmuosius eilėraščius.“ Atvykusi pas vyrą Amerikon, „jaunutė žmonelė tuojau turėjo eiti į lietuvio Anskaičio siuvelyklą kaklaraiščių siūti. Taip ji savo kukliu uždarbiu jau nuo pat pradžių padėjo vyrui leisti *Lietuvišką Balsą*. Jo talkininė ir darbų rėmėja ji paliko per visą jų gyvenimą Amerikoje.“ J. Jakšto teigimu, Liudvika „dirbdama siuvelykloje, turėjo naudoti savo sunkų uždarbį ne tik šeimai išlaikyti, bet ir

¹⁴⁶ Jakštas, J., 1996. P. 12; 31; 33 - 38; 44; 47; 52; 64; 66; 71; 82; 84; 87; 89; 106 - 107; 109 - 111; 113; 117; 139; 151; 153; 163 - 164; 167; 191 - 192; 241 - 244; 246; 248; 251.

¹⁴⁷ Šliūpas, V., 1995. *ŠAM*. P.2.

¹⁴⁸ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 294 - 295; 304.

laikraščiui paremti. <...> Šliūpas ir jo žmona Eglė liūdnai atsisveikino su skaitytojais paskutiniame 1896 m. išleistame [*Naujosios Gdynės*] numeryje.“ Apie L. Šliūpienę geranoriškumą byloja nutikimas, 1909 m. Šliūpų namuose prisiglaudė *Laisvosios Minties* bendradarbis K. V. Račkauskas, kada „jį parsivežė Šliūpienė iš Brooklyno, kur jis nuo 1907 m. skurdžiai gyveno.“ J. Jakštas pažymi, kad Liudvika Šliūpienė „buvo visai juo [Šliūpu] pasekusi veikėja, viena pirmųjų lietuvių moterų literačių, žurnalistė, poetė“¹⁴⁹.

G. Šliūpienė. Antrąją savo žmoną Šliūpas tik skambiai pristato: „juk sakoma: nedaryk kitam to, ko nenori, kad tau kits kas darytų. Šiuo dėsniu vadovaudamos mudu su žmona [Grasilda] gražiai sugyvenova. Be to, ji darbšti, sumaninga, nuoširdi, ir artimą mylinti žemaitė“¹⁵⁰. O J. Jakštas tarsi po jos mirties ant jos paminklo išgraviruoja: „po tuo pačiu iškiliu paminklu palaidota ir Šliūpo ištikima ir labai rūpestinga gyvenimo draugė Grasilda Šliūpienė, mirusi 1976. Abiejų palaikus gaubias paminklas paliks jų bendro gyvenimo penkiolikmečio atminimu.“¹⁵¹

J. Jablonskis. – kalbininkas, pedagogas. Pagal informaciją, pateikiamą LIMIS: „Gimė 1860 m. gruodžio 30 d. Kubilėliuose (Šakių r.), mirė 1930 m. vasario 23 d. Kaune. Slapyvardžiai: Rygiškių Jonas, Petras Kriaušaitis. 1881–1885 m.“¹⁵². *Išsilavinimas.* Jablonskių proanūkė Eglė pateikia žinių apie prosenelio išsilavinimą: „Jonas 1869 m. Pradėjo lankyti Naumiesčio pradžios mokyklą, o nuo 1872 m. Marijampolės gimnaziją. Mokslus gimnazijoje rėmė motinos dėdė kunigas Juozapas Šipaila. <...> Gimnaziją baigė 1881 m. Aukso medaliu.“¹⁵³ Maskvos universitete Jonas studijavo klasikinę filologiją (didelę įtaką jam turėjo F. Fortunatovas ir F. Koršas).

Darbas. Veikla. K. Jablonskis dirbo privačiu mokytoju, teismo raštininku: „1889–1896 m. mokytojas Mintaujos, 1896–1900 m. Talino gimnazijoje (atleistas už draudžiamų leidinių laikymą). 1902–1903 m. buvo ištremtas į Pskovą; čia toliau redagavo A. Juškos žodyną (pradėjo Taline). 1903 m. Šiauliuose nelegaliai mokė lietuvių kalbos, tvarkė Zubovų archyvą. Nuo 1904 m. dirbo lietuviškų laikraščių redakcijose Vilniuje, mokytoju. Nuo 1906 m. mokytojas Panevėžyje, nuo 1908 m. – Breste, nuo 1912 m. – Gardine, nuo 1914 m. – Veliže (Smolensko sr.), 1915–1918 m. – Voroneže, dėstė lietuvių ir lotynų kalbas. 1918 m. grįžo į Vilnių, 1919 m. persikėlė į Kauną, dėstė įvairiuose kursuose, 1922–1926 m. dėstė Lietuvos universitete, garbės profesorius (1922), Latvijos universiteto garbės daktaras (1929). Išleido „Lietuviškos kalbos gramatiką“ (Petro Kriaušaičio slp., 1901), „Lietuvių kalbos gramatiką“ (1919, papild. leid. 1922), „Lietuvių kalbos sintaksę“

¹⁴⁹ Jakštas, J., 1996. P. 64; 75; 92; 106; 163; 192 - 193; 250; 340.

¹⁵⁰ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 306.

¹⁵¹ Jakštas, J., 1996. P. 282.

¹⁵² Jonas Jablonskis. LIMIS. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Birželio 6d.]. <<http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/851515>>.

¹⁵³ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 17-18.

(1911).¹⁵⁴ Jablonskis „atsiminimuose sakosi įstojęs į gimnaziją 1872 ir mokėsis 9 metus. <...> nuvykęs į universitetą radęs lietuvių studentų būrelį ir pats į jį įstojęs.“¹⁵⁵ Jonas Jablonskis – lietuviškos literatūros laikymo, platinimo, konspiracinės veiklos reikalai. (apie 1903-1905) „J. Jablonskis tuo laikotarpiu dirbo Zubovų archyve.“¹⁵⁶ Bugailiškis: „Malonesnis ir širdingesnis už jį [J. Basanavičių] buvo kalbininkas prof. J. Jablonskis, mokėjęs iškart patraukti žmogų, jį tuojau išnaudojant kalbos žinių reikalui. Nors iš esmės jis buvo gana griežtas ir reiklus žmogus, ypač savo šeimoje ir mokykloje, tačiau jo namuose atmosfera buvo labia maloni ir jauki dėka iš dalies jo žmonai Konstancijai biržietei, ramiai ir kantriai šeimininkei.“¹⁵⁷ Proanūkė Eglė: „Kur Jablonskis būtų begyvenęs, visur jį lydėjo nepabaigiami darbai. Neužtekdamo dienos, dirbdavo iki išnaktų. <...> gerasis šeimynos mylimas tėvas <...> [Kaune] Jablonskis iškart įsitraukė į darbą. Nuo rudens buvo organizuojami „Saulės“ draugijos aukštesnieji kursai lietuvių kalbos mokytojams, ir tų kursų vedėju bei mokytoju pakviestas Jablonskis. 1922 m. Kaune įsteigus Lietuvos universitetą, Jablonskis buvo išrinktas jo garbės nariu ir profesoriumi. Paskaitas skaitė savo bute Vilniaus gatvėje (dab. J. Jablonskio g.), kuriame didesnis kambarys buvo paverstas auditorija. <...> Buvę studentai: „į auditoriją jį atveždavo ratukuose jo vaikai. <...> Mes, studentai, labia jį gerbėme ir mylėjome. Niekuomet Jablonskio paskaitose nebūdavo triukšmo, nors ne visi galėdavo susėsti, daugelis iš mūsų pasieniais stovėdavo ištisas valandas.“ <...> Universitete jis dirbo iki 1926 m. rudens. Toje namų auditorijoje vyko ir fakulteto tarybos posėdžiai, pasitarimai, Rašybos bei Terminologijos komisijų posėdžiai. Paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį jablonskis dirbo labia intensyviai <...> Tuo metu jis parašė net 234 straipsnius kalbos klausimais.“¹⁵⁸

K. Jablonskienė. E. Lukėnaitė-Griciuvienė, apie savo prosenelę atsiliepia, jog ši buvus: „malonioji, dailioji ponija.“ *Išsilavinimas.* Jablonskių proanūkės Eglės teigimu Konstancijos tėvai „buvę šviesūs žmonės, vaikus leido į mokslus. <...> pradinį išsilavinimą ji gavo namuose <...> Atrodo, mokslinti ją padėjęs dėdė – mamos broilis Baltramiejus.<...> Dvylikos metų Konstancija išvažiavo į Mintaują ir 1880-1886 m. mokėsi mergaičių gimnazijoje. Ten ji gavo puikų tiems laikams išsilavinimą: skambino fortepijonu, gerai išmoko vokiečių, rusų, taip pat prancūzų ir, matyt, lenkų kalbas. <...> išsilavinusi, kiek tuo metu buvo galima ir priimta carinėje Rusijoje, - mergaitėms nevalia į universitetą.“

¹⁵⁴ Jonas Jablonskis. *LIMIS*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Birželio 6d.]. <<http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/851515>>.

¹⁵⁵ Jakštas, J., 1996. P. 29.

¹⁵⁶ Peleckis, L., 1991. P. 61-62.

¹⁵⁷ *ŠAM*. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 28.

¹⁵⁸ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 26; 38-39.

Darbas. Veikla. Anot E. Lukėnaitės-Griciuvienės, K. Jablonskienė „rašė į lietuvišką spaudą, vertė knygeles, perrašinėjo vyro rankraščius. <...> Bendradarbiavo *Varpe, Ūkininke, Vilniaus žiniose* <...>. Paskutinis bendro gyvenimo dešimtmetis Lietuvoje, kai vyras nebevaldė ne tik kojų, bet ir rankų...Konstancija Jablonskienė rašė, rašė už vyrą...ir viskuo rūpinosi“. A. Smetona pažymėjo: „Lietuvė moteriškė tyliai, kantriai padėdavo savo vyrui kurti“. Proanūkė Eglė pritaria: J. Jablonskio žmona jam „visad buvo artimiausia talkininkė. <...> Jablonskienė, tokia maloni, svetinga ir mandagi su visais, be jokio betgi entuziasmo atlikdavo [Breste] privalomus mokytojo žmonos mandagumo vizitus.“¹⁵⁹

K. Grinius. *Išsilavinimas.* A. Eidintas apie Kazio išsilavinimą rašo: „mama Kazį dvi žiemas mokė „slebizavoti“ raides, skaityti, tėvas parvežė marmurinę lentelę ir gripelį, pradėjo mokyti skaičių, rašyti raides. 1876 m. rudenį jis pradėjo lankyti Ožkinės [G.Ilgūnas patikslina – „Čystos Būdės kaimo“] rusišką pradžios mokyklą. <...> Po trijų mėnesių atsiduria Limarkuose, Gudelių gminos (valsčiaus) mokykloje. <...> 1877 m. rudenį Grinius jau Marijampolėje. <...> po poros metų Kazį priėmė į ginnazijos I klasę [1879 m.] <...> Mokėsi Kazys gerai, sėkmingai kopė iš klasės į klasę. [gimnaziją baigė 1887 m.]“¹⁶⁰. G. Ilgūnas pratęsia: „1887 m. [Kazys] įstojo į Maskvos universiteto Medicinos fakultetą.“

Darbas. Veikla. G. Ilgūnas apie K. Griniaus veiklą: „1883 m. – perskaito „Aušrą“ ir imasi ją platinti. <...> įsijungė į Maskvos lietuvių studentų draugijos veiklą. 1888 m. – pradėjo rašyti į lietuvišką draudžiamą spaudą (J. Šliūpo red. „Lietuvišką balsą“). Tais pačiais metais Marijampolėje su Varšuvos ir Maskvos universitetų studentais lietuviais bei vietos inteligentais nutarė leisti „Varpą“, dalyvavo pirmajame varpininkų suvažiavime. <...> 1889 m. – už dalyvavimą Maskvos universiteto studentų riaušėse įkalintas Butyrkų kalėjime. <...> 1891 m. – įkūrė fondą lietuviškoms knygoms leisti. Paruošė ir išleido „Trumpą Lietuvos istoriją“. <...> 1892 m. – pradėjo gydytojo darbą Minske choleros epidemijos metu. <...> 1894 m. grįžo į Lietuvą ir pradėjo gydytojo praktiką Marijampolėje. <...> 1896 m. – Vilniuje dalyvavo devintajame varpininkų suvažiame [ir beveik visuose (7) prieš tai] ir pasitarime, kuriame buvo įkurta Lietuvos socialdemokratų partija. <...> 1897 m. – perėmė „Ūkininko“ redagavimą. <...> 1902 m. – dalyvavo penkioliktame varpininkų suvažiavime Dabikinėje grafo Zubovo dvare, kur buvo įkurta Lietuvių demokratų partija.“¹⁶¹ Kazio Grinio atsiminimų knygoje rašoma: „Grinius nuo seniau žymus Lietuvių Demokratų Partijos veikėjas“.¹⁶² A. Eidintas pagal E. Bortkevičienės pasakojimą rašo, jog K. Grinius dalyvavo LDP susirinkime, „o ji [Joana] nuėjo pas L.S.D.P. ir išeidama, juokdamasi, man [E. Bortkevičienei] sako:

¹⁵⁹ Ten pat. P. 5; 9-10; 15-17; 25-26; 31.

¹⁶⁰ Eidintas, A., 1993. P. 12.

¹⁶¹ Ilgūnas, G., 2000. P. 569-570.

¹⁶² Grinius, K. *Atsiminimai ir Mintys*. T. 2. Čikaga, 1962. P. 186.

„Jūs Vilniuje pešatės tarp savęs (L.D.P. ir L.S.D.P.), o mes su Griniu geruoju gyvename ir visą Suvalkiją už čiupros laikome“.¹⁶³ G. Ilgūnas tęsia turiningo K. Griniaus gyvenimo įvykių apžvalgą: 1903 m. – „Marijampolėje be valdžios leidimo su žmona Joana suruošė pirmąjį viešą renginį – P. Armino 50-mečio ir „Aušros“ 20-mečio minėjimą. <...> 1905 m. – žandarų krata. Po suėmimo išvežtas į Kauno kalėjimą ištremti į Rusiją. Paleistas iš kalėjimo ir atleistas nuo ištėmimo grįžo į Marijampolę. <...> 1906 m. parašė Lietuvos demokratų partijos programą, joje nurodomas pagrindinis tikslas – atkurti Lietuvos nepriklausomybę. <...> [tais pačiais metais] žandarų krata, suimti abu su žmona Joana, uždaryti į Marijampolės kalėjimą. <...> 1908 m. jis ir žmona Joana vėl suimti už veiklą „Šviesos“ draugijoje ir įkalinti Kalvarijos kalėjime. <...> 1911 [Grinius] suimtas už tariamą caro įžeidimą. <...> 1913 m. su bendraminčiais Tilžėje atnaujino „Varpo“ leidimą. <...> 1917 m. išrinktas Vyriausiosios Lietuvių Tarybos Rusijoje nariu. <...> 1920 m. Marijampolės rinkimų apygardoje išrinktas į Steigiamąjį seimą <...> paskirtas Lietuvos Respublikos ministru pirmininku. <...> 1926 m. išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu <...> po valstybės perversmo atsistatydino.“ Gyd. V. Tercijonas pasakoja: „Atsiminimus [karo stovy, Halėj – Vokietija, 1946] jis [K. Grinius] rašydavo nuo ryto iki vakaro, primityviose sąlygose, dažnai badaujant, šalant, be žmoniško stalo ir kitų pakenčiamų darbo sąlygų. Buvo gana status kalboj ir išsireiškimuos, turėjo humoro dovaną, kurią labai vertina anglai ir amerikoniai ir mokėjo papasakoti linksmų nuotykių ir anekdotų, kurių apščiai galima rasti jo atsiminimuose ir kituos raštuos. <...> 1949 m. dėl Lietuvos žmonių genocido kreipėsi į JTO Generalinį sekretorių.“¹⁶⁴

J. Griniuvienė. Išsilavinimas. G. Ilgūnas pateikia faktą, jog: Joana mokėsi namuose, privačiai.¹⁶⁵ A. Eidintas pratęsia: Joana „mokėsi Marijampolės gimnazijoje.“

Darbas. Veikla. A. Eidintas teigia, kad „nebenorėdama būti našta motinai, Joana išvyko į Peterburgą, dvejus metus dirbo bibliotekoje ir valstybinių popierių ekspedicijoje. Grįžusi į Marijampolę atidarė skalbyklą, iš ko ir gyveno sukeldama didelį pasipiktinimą subajorėjusių miestelėnų, manusių, jog toks darbas Joaną Pavalkytę [bajoraitę] žemina <...> žmona, anot Griniaus, „ištėkėjusi už lietuvių, persiėmė vyro idėjomis, stojo į kovotojų už lietuvių teises eiles, visą laiką buvo toj vietoj energingas, sumanus ir doras kareivis“. Retsykiais Dėdienės slapyvardžiu ji rašė lietuvių laikraščiams kandžius, humoristinius straipsnelius. Rūpinosi lietuviškos spaudos gabenimu per Rusijos-Prūsijos sieną. <...> Spaudos draudimą panaikinus, Griniuvienės rūpesčiu tampa saviveiklinis teatras“.¹⁶⁶ G. Ilgūnas pažymi: „J. Griniuvienė, turėdama mokytojos išsilavinimą ir pedagoginį polinkį, daug bendravo su jaunimu, globojo pas juos gyvenusius

¹⁶³ Eidintas, A., 1993. P. 24-25.

¹⁶⁴ Ilgūnas, G., 2000. P. 467; 570-572.

¹⁶⁵ Ten pat. P. 153.

¹⁶⁶ Eidintas, A., 1993. P. 21; 23-24.

vyresniųjų klasių gimnazistus. <...> [apie 1905 m.] įstojusi į Lietuvos socialdemokratų partiją, tapo Užnemunės revoliucinio jaunimo globėja. Ji rūpinosi labdaringo tautinio vakaro su spektakliu rengimu, už kurį surinktas pelnas būtų paskirtas vargstantiems valstiečiams sušelpiti.¹⁶⁷ K. Grinius nurodo: „1904 m. mano žmona Joana Pavalkytė buvo sumanusi Marijampolėje suruošti lietuvių tautinį vakarą su komedijos „Amerika pirtyje“ vaidinimu, su choru, šokiais ir kita <...> vakaras įvyko 1905 m. <...> žmona sumanė įkurti švietimo draugiją Marijampolėje. <...> [Grinių iniciatyva] atidaryta [lietuviška] pradžios mokykla be valdžios leidimo. <...> [A. Eidintas detalizuoja: Draugija „rengė paskaitas, vakarus, vaidinimus, steigė bibliotekėles.“¹⁶⁸] Joana Griniuvienė 1905-08 m. buvo Sūduvos LSDP komiteto narys.“¹⁶⁹ A. Eidinto teigimu, „Joana dalyvavo kiekviename socialdemokratų ar demokratų (liaudininkų) mitinge, jos kalbos buvo mėgstamos, jos mielai klausydavosi žmonės <...> Anot vyro, „buvo neapsakomai veikli, gabi ir apsikri, nerimdavo namie. <...> Griniuvienė gabenė revolverius ir šovinius į Vilnių, Kauną. Porevoliucijos nuslopavimo ji įėjo į komitetą politiniams kaliniams šelpiti, neskirstydama jų į socialdemokratus ar demokratų. Darbavosi apie dvejus metus“. <...> Ji ne kartą padėjo ir savo vyrui išsisukti iš arešto ir žandarų spąstų.“¹⁷⁰ G. Ilgūnas apie Joanos verslumą: „Griniuvienė sumanė organizuoti savo verslą – gaminti dešras. <...> [1912 m.] įsirengė dešrų dirbtuvę <...> Joanos Griniuvienės dešros buvo labai geros, jas visi noriai pirkdavo. Taip iš dešrų buvo galima šį bei tą užsidirbti. <...> [Karo metais] J. Griniuvienė su advokato Stoklickio žmona, žyde, ėmėsi organizuoti privačią laikiną karo ligoninę. <...> Po kurio laiko Grinių namai Kislovodske, kaip ir Marijampolėje, tapo karo pabėgėlių lietuvių prieglobsčiu <...> J. Griniuvienė čia užsivedė namų ūkį: laikė kiaulių, paukščių, augino daržovių“.¹⁷¹ K. Grinius liūdna gaida konstatuoja: „Pirmoji žmona Joana buvo 1918 m. Kislovodske raudonųjų kareivių nušauta.“¹⁷²

K. Grinienė. Kristina Grinius (Grinienė) gimė Kaune 1896 m. „Her occupation is nurse – social worker“¹⁷³. G. Ilgūnas: „Kristina Arsaitė <...> buvo aktyvi ir įdomi moteris.“ *Išsilavinimas.* Kristina mokėsi Kauno gimnazijoje: „besimokydama vasaros metu Žaliakalnyje pardavinėjo vaisius. <...> Baigusi gimnaziją, Maskvos ir Kauno universitetuose studijavo teisę.“

Darbas. Veikla. Pati Kristina pareiškia: „Prekybai aš visuomet turėjau didelį potraukį“. Anot G. Ilgūno, ji buvo ištekėjusi: „jos vyras Orlovas-Rumiancevas dalyvavo antisovietinėje organizacijoje ir slapta perėjęs sieną į Sovietų Sąjungą, ten dingo be žinios“. <...> Kai susipažino su

¹⁶⁷ Ilgūnas, G., 2000. P. 115; 162.

¹⁶⁸ Eidintas, A., 1993. P. 27.

¹⁶⁹ Grinius, K., 1962. P. 75; 184; 186.

¹⁷⁰ Eidintas, A., 1993. P. 25-27.

¹⁷¹ Ilgūnas, G., 2000. P. 169-170; 180.

¹⁷² Grinius, K., 1947. P. 12.

¹⁷³ K. Grinienės paso duomenys. LCVA. F.659.

K. Griniumi, Kristina dirbo Vaikų ir motinų sveikatos centre. <...> K. Grinienė prieš gimdymą [Liūto] išėjo iš darbo ir daug laiko skyrė tik visuomeninei veiklai Pieno lašo draugijoje. 1928 m. K. Grinienė daugiausiai rūpinosi statyba Pieno lašo draugijos pastato. „1930 m. šiame pastate jau pradėjo veikti motinų ir kūdikių priėmimas. <...> Be šito, ji susidomėjo filatelija ir netrukus tapo profesionale filateliste. Kaune ji turėjo savo filatelijos prekybą ir, prekiaudama pašto ženklais, nemažai važinėjo po užsienį. Tokiu būdu ji realizavo ir polinkį prekybai. <...> Prasidėjus masinėms žydų žudynėms, Griniai savo šeimoje pradėjo slėpti žydų vaikus, rizikuodami dėl to būti sušaudyti. <...> Kristina Grinienė (kaip ir pirmoji žmona Joana Griniuvienė caro laikais) Kaune nuolat rūpinosi K. Griniaus išlaisvinimu, leidimu sugrįžti į namus.“¹⁷⁴ A. Eidintas nurodo: „Tik karo pabaigoje žmona [Kristina] išrūpino Griniui leidimą iš okupacinės administracijos sugrįžti į Kauną.“¹⁷⁵ 1944 m. Griniai pasitraukė į Vakarus (Ameriką). G. Ilgūnas apie tai rašo: „K. Grinius ilgai svyravęs dėl išvykimo iš Lietuvos, abejojo, ar teisingai elgiasi pasitraukdamas iš Lietuvos, kai lietuvių tautą užplūsta naujas raudonasis tvanas. Po ilgų abejonių pasidavė žmonos Kristinos, kuri jokių būdu nenorėjusi pasilikti Lietuvoje, įkalbinėjimams. <...> gerokai vėliau Čikagoje ją [Kristiną] priėmė Providence ligoninė <...> ten kelerius metus dirbo, kol sūnus baigė universitetą, sukūrė šeimą, gavo darbą savo profesijoje. <...> Grinių slaugė, prižiūrėjo žmona Kristina, kuriai dabar labai pravertė gailestingosios sesers žinios ir patirtis.“¹⁷⁶

S. Lozoraitis – diplomatas, politikos ir visuomenės veikėjas. *Išsilavinimas.* Pasak Petro Leono: „tėvas [Motiejus] mokina iš knygų savo kūdikius.“¹⁷⁷ Pradinę mokyklą baigė Kaune, o 1918 m. – M. Yčo gimnaziją Voroneže. Studijavo Aukštuosiuose kursuose Kaune, teisę studijavo Berlyno universitete.¹⁷⁸

Darbas. Veikla. Archyve randama dyomenų apie S. Lozoraitį: „1918 m. tarnavo Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijoje. 1919–1923 m. buvo Ministrų Kabineto Kanceliarijos viršininkas, reikalų vedėjas. 1923–1929 m. diplomatinį darbą dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Berlyne, 1929 m. pabaigoje – 1932 m. – Lietuvos pasiuntinybėje prie Šv. Sosto. 1932–1934 m. buvo Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius, 1934–1938 m. – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras. Nuo 1939 m. – nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Italijoje. 1935 m. išrinktas Paryžiaus tarptautinės diplomatų akademijos nariu, apdovanotas aukštais Lietuvos Respublikos ir kitų valstybių apdovanojimais. Lietuvos Respublikos

¹⁷⁴ Ilgūnas, G., 2000. P. 285-286; 376; 416; 421; 440; 456.

¹⁷⁵ Eidintas, A., 1993. P. 110.

¹⁷⁶ Ilgūnas, G., 2000. P. 462; 499; 520.

¹⁷⁷ Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 35.

¹⁷⁸ LCVA, F. 658, ap. 1, b. 10, l. 10.

užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys 1940-06-02 telegrama Nr. 288 paskyrė S. Lozoraitį Lietuvos diplomatijos šefu¹⁷⁹.

V. Lozoraitienė. Išsilavinimas. A. Petraitytė-Briedienė nurodo, kad Vincenta „mokėsi lenkiškoje seserų uršuliečių Šv. Kotrynos gimnazijoje. Vėliau baigė *Alliance Francaise* institute prancūzų kalbos kursus, ketino mokytojauti.“

Darbas Veikla. Vincenta dirbo ELTA, anot A. Petraitytės-Briedienės, „taip pat dirbo Ministrų Kabineto kanceliarijoje. <...> Išteikėjusi už S. Lozoraičio, savo visuomeninę veiklą skyrė moters ir vaiko problemoms, įsteigė ar redagavo žurnalus „Moteris ir vaikas“ (1929 m.), „Moteris ir pasaulis“ (1937 m.), atstovavo Lietuvos moterims pasauliniuose kongresuose Jugoslavijoje (1936 m.) ir Škotijoje (1938 m.), propagavo italų pedagogės Marijos Montesori mokymą, vadovavo Lietuvos moterų tarybai (1934-1939).“¹⁸⁰

Nagrinėnt inteligentų mokslo kelią, pastebėta, jog kai kurioms mokykloms būdinga stipri diferenciacija tautiniu ir socialiniu požiūriu, skatinusi jaunimą burtis į atitinkamas grupes, kuriose prasidėjo tapatumo konstravimas. Siekiant aukštesnio išsilavinimo universitetuose, tarp studentų inteligentų, ypač vaikinių tarpe, esti tendencija papildomai ar net visapusiškai savo išlaikymui užsidirbti užsiimant korepetitoriaus pamokomis.

Inteligentų veikla tarpukariu (prieš Lietuvai atgaunant ir vėl prarandant nepriklausomybę) įrėminta pagrindinės rezistencinės veiklos, savanoriškų, bet pavojingų aplinkybių sąlygotų ar priverstinių tremčių, gyvenimo išeivijoje. Dalyvavimas įvairių lietuviškų draugijų veikloje; lietuviškų leidinių, spaudos leidyba draudžiamu metu ir laisvės metais; geranoriška inteligentų savitarpio ir apskritai Lietuvos visuomenei pagalba įvairiose šalpos ar kitose organizacijose; Lietuvos kultūros ir švietimo puoselėjimas; valstybės kūrimo darbai nepriklausomybės metais – veiklos barai, vieniję lietuvių inteligentią bendram kilniam tikslui. Inteligentai, pirmiausia rūpestingai remiami ir palaikomi savo sutuoktinių, veikė išvien, nors kartais tam tikrose srityse ir konkuravo tarpusavyje – bet koku atveju, jų veikla, gyvenimai, likimai glaudžiai susiję ir persipynę.

¹⁷⁹LCVA, F. 668, ap. 1, b. 1, l. 1. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 31 d.]. <http://www.archyvai.lt/lt/fondai/asmenu_dokumentu_fondai/lcva_f668_pazyma.html>.

¹⁸⁰ Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 36-37.

2.4. Tikėjimas

Dar vienas svarbus aspektas, į kurį vertėtų atkreipti dėmesį, tai – inteligentų tikėjimo peripetijos.

Rimkai. V. Rimkus apie savo tėvą tikėjimą: „Tarp kitko visus 3 atvežęs [vaikus, jų tarpe ir Jaroslavą, senelis] krikštijo. Jie buvo nekrikštyti. Pakapės bažnyčioj pakrikštijo. <...> mano tėtis, kaip čia pasakius – neritualinis katalikas. Jis turėjo savo nuomonę, savo tikėjimą. Buvo artimai pažįstamas ir draugavo su kunigais ir vyskupais (Matulionis buvo vyskupas). Jam žinoma gal kai kurie ritualai buvo nepriimtini tokie kaip išpažintis ar kas.“ Toliau profesorius užsimena apie savo mamą A.Rimkienę: „mama pas kleboną augo, katalikė. <...> Paskui mano asmeninis gyvenimas, aš irgi beveik jau senbernis ir vedžiau prieš taisykles. Mama mane buvo įspėjusi Mišias užpirksianti, kad neįvyktų šitos vestuvės...O kodėl? Todėl, kad pusseserė...žmona-puseserė, kaip norit, taip sakykit.“¹⁸¹

Venclauskiai. S. Venclauskienė buvo „bažnytinių darbų rūpintoja. L. Peleckio atsiminimų apie Venclauskį knygoje rašoma: „matau ją, Venclauskienę, bažnyčioje pamaldžiai klūpančią“. Sofija Mauragienė prisimena: „turėjome namuose tokį paprotį: kai nupirkdavo suknelę ar batelius, pirmą kartą juos apsiauti galima buvo tik einant į bažnyčią. Mama visada primindavo, kad nepamirštų padėkoti Dievui už dovaną. <...> Kartą Kretingoje Mama pasakė: „Man reikia užėiti į bažnyčią, esu skolinga šv. Antanui“. Prie šv. Antano altoriaus atsiklaupusi pasimeldė, paskui atsigulė kryžmais, kiek pagulėjusi atsikėlė, įmetė į dėžutę pinigų ir tarė: „Dabar šv. Antanui atsilyginau“. Aleksandras [augintinis], kurį ji vadino Aliuku, susidomėjo malda. Mama papasakojo: „Nuo seno Kretingos vienuolyne yra šv. Antano stebuklingas paveikslas. Dievdirbio jis vaizduojamas su kūdikėliu ant rankų ir rankoje duonos kepalėlį belaikantis. Ir aš laiminga, kad galiu vaikais pasirūpinti...“ Šiaip Mama nevaikščiodavo su rožančium rankose. Tačiau sekmadieniais į pamaldas eidavome visi. Nuostabus dalykas: Tėvas buvo socialistas ir turbūt netikintis žmogus, kitaip sakant,- žmogus be Dievo, tačiau Mamai ne tik netrukde atlikti religines prievoles, bet netgi padėdavo. Pavyzdžiui, per Kalėdas kalėdojančius kunigus priimdavo abu. Pavaišindavo, apdovanodavo kalėda. Per Velykas kviesdavo kunigą pašventinti velykinio stalo. Dalyvaudavo drauge ir Tėvas. Kartais Mama nusivesdavo Tėvą ir į bažnyčią ir tada smagi pasigirdavo.“ Julija Paltarokaitė-Šalkauskienė: „Stanislava buvo labai tikinti. Pamenu, Kretingoje susitikus ragino būtinai į bažnyčią užsukti. Nes ten esąs šv. Antano paveikslas, ir ji nepraleidžianti progos prie jo pasimelsti...“. Kunigas Stasys Yla pažymi Stanislavos susidūrimą su laisvamaniu J. Šliūpu: „Sėsti už bendro stalo, esant reikalui ar progai, nevengė nei jis su katalikais, nei ji su „bedieviais“. Tik jis nesizegnojo, o Stanislava atsisėsdama visada padarydavo kryžiaus ženklą. Taip kartą ji papiktino

¹⁸¹ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

garbingąjį aušrininką dr. J. Šliūpą. Švenčiant „Aušros“ 40 metų sukaktį, Stanislava Venclauskienė buvo pasodinta prie garbės stalo šalia daktaro. Puotos pradžioj, pasakojo ji pati, persižegnojusi dideliais, iškilmingais mostais ir dar peržegnojusi savo ir daktaro lėkštes. Kaimynas kiek sunerimęs ir.. prunkštelėjęs, tuo parodydamas, kad jam nelabai patinkas švaistymasis aplink jį tokiais dideliais kryžiais. O Stanislava Venclauskienė, matyt, norėjusi truputį padilginti žinomą „davatkų“ priešą...“.

Buvęs Nepriklausomos Lietuvos karininkas Kazys Gaižutis pasakoja: „Beje, ji nerūšiavo žmonių nei pagal tautybę, nei pagal tikybą. Nors buvo tikinti, kai po penkerių metų studijų išstojau iš kunigų seminarijos, tik ji vienintelė mane suprato...“.

Aleksandras Mauragis pasakoja apie K. Venclauskio tikėjimą: „Išdrįsau paklausti, ar jis [Kazimieras] tiki Dievą. <...> maždaug taip atsakė: „Matai, aš nesu nei filosofas, nei teologas, man sunku į tokį klausimą atsakyti, o ir mano nuomonė čia nedaug ką gali reikšti. Tačiau suprantu, kad tikėjimas yra istorinis faktas, paremtas intuicija. Intuicija yra, be abejo, natūralus įgimtas reiškinys, todėl kova su tikėjimu yra bergždžias reikalas. Aš suprantu kovą su religijomis, kada jos, laikydamosi savo senų raštų, ima smerkti mokslą, pažangą. Tada neišvengiamai kyla karas. Tikras humanizmas niekada nekovoja su tikėjimu ir Dievu, o tik su bažnytiniais papročiais, kurie prieštarauja socialinei pažangai. Tikėjimas ateina su paveldėtu motinos krauju ir pienu, kiekvienas daugiau ar mažiau tą jaučiame. Todėl ir kova su tikėjimu būtų nesąmonė, nors tokie dalykai, kartais mokslo vardu, vyksta...“ <...> Jis buvo socialistas, jo žmona – tvirtai tikinti katalikė <...>. Humanizmas jungė juos į vieną darną: Stanislava Venclauskienė savo vizijoje turėjo Dievo Karalystę, o Kazimieras Venclauskis – socialinę gerovę: laisvę, lygybę, brolybę.“ Iš vieno Venclauskienės laiško, atskleidžiančio tvirtą Stanislavos tikėjimą: „Kiekvieną vakarą meldžiuos už Jus visus kartu ir už kiekvieną atskirai, kad tik Dievas Jums padėtų.“¹⁸²

Šalkauskiai. J. Ereto teigimu: „Gilus profesoriaus religingumas ir karšta motinos malda padėjo vaikui [Šalkauskių sūnui Julijonui] pasveikti. Prie jo lovutės vis būdavo šv. Teresėlės relikvija, kurią buvo parūpinęs tėvas Kipras.“ Šalkauskiui tapus universiteto rektoriumi, oponentai pareiškė: „Dabar nematysite savo rūmų. Statysime universitetui bažnyčią!“ <...> Šalkauskis, žinoma, bolševikus laikė barbarais, bet drauge lyg kokia apokaliptine Dievo bausme žmonėms. <...> Viskas [Šalkauskio kambaryje] dvelkia vienuolynu. Čia Šalkauskis tikras vienuolis – domininkonas, tik be habito.“¹⁸³ Vienas S. Šalkauskio koncepcijos teiginių: „lietuviškoji kultūra yra vien forma, kurią turi pripildyti katalikiškas turinys“. Katalikišką tautiškumą filosofas suprato „kaip tautinio individualumo ir krikščioniško visuotinio sintezę, grįstą universalėmis žmonijos idėjomis, tačiau nepripažino nacionalizmo, ignoruojančio kitas tautas. <...> Tiesa gali būti tik christianizmo kaip universalios, nesavanaudiškos meilės žmogui pusėje. <...> Į ateitininkų

¹⁸² Peleckis, L., 1991. P. 16; 19; 32; 49; 57; 59; 61; 70; 128.

¹⁸³ Eretas, J., 1960. P. 152; 205; 233; 240.

ideologiją S. Šalkauskis įvedė autoritetinę Bažnyčios sampratą: ateitininkų organizacija turinti pripažinti Katalikų bažnyčią kaip neklaidingą religijos ir doros klausimuose, būti lojalia bažnytinės hierarchijos vadovybei.¹⁸⁴

Bugailiškiei. Apie P. Bugailiško tikėjimą leidžia spręsti tiks jo paties aprašymas: „Pagalbos kooperatinė bendrovė laisvosioms kapinėms steigtis (1923 – 4 m.), kurias, man paruošus bazę (įstatai, llegalizavimas, žemės sklypo kapiniams išrūpinimas) tapo perimtas Etninės Kultūros Draugijos žinion. <...> Tų kapinių steigimo reikalas buvo labai aktualus, padidėjus antagonizmui tarp tikybininkų ir laisvamanių, klebonams laidojimo reikalą ėmus naudoti savo politiniams tikslams.“¹⁸⁵ Ona Bugailiškienė – sprendžiant iš jos veiklos, – socialistinių pažiūrų, tad greičiausiai nebuvo uoli katalikė.

Šliūpai. J. Šliūpas atsiminimuose pasakoja: „Tėvams esant rimtiems katalikams, namie nebūdavo jokių nibrų ar vakaruškų“¹⁸⁶. „J. Jakštas nurodo: „vaikui idealistui, svajotojui, jau pamilusiam knygas, ta klebonija nebuvo tinkama vieta jo dvasiniams polinkiams ugdyti. <...> Mažas Šliūpas iš arti patyrė klebonijoje, kaip kunigų gyvenimas nesutinka su tuo, ką jie iš sakyklų skelbia. <...> guvus ir pastabus vaikas klebonijoje stebėjo kartais nepadorų kunigų gyvenimą. Tai jį piktino ir paliko jo atmintyje neišdildomą įspūdį. Moralinio nuopolio pavyzdys jam buvo jo dėdė, kurį jis žinojo [Šliūpo žodžiais:] „šeimyniškai gyvenant su savo gaspadine.“ <...> Nepadorus nesupratingų globėjų, klebono ir jo šeiminių, elgesys tiesiog žalojo vaikučio sielą ir sėjo joje neapykantos daigus dvasiniam luomui ir bažnyčiai. <...> Užkrautos kasdieninės pareigos slėgė vaiką ir kartino jo dienas klebonijoje. Jis turėjo tarnauti kunigo kambarinės vietoje. Klojo rytmečiais patalinę, blizgino klebono batus, ėjo kasdien su klebonu į bažnyčią ir jam mišioms tarnavo. <...> kas vakaras turėjo atsiklaupęs sukalbėti lenkiškai poterius. Jei kalbėdamas suklysdavo, gaudavo plakti. Vaikas, pusantrų metų išlaikytas tokioje drausmėje ir dar prisižiūrėjęs kunigų elgesio, nesuderinamo su jų luomu, negalėjo išsinešti iš klebonijos pagarbos savo dėdei -, aplemai kunigams.“ Tačiau „Šliūpo vaiko šeimos aplinka ir jo mokslinimasis aukštesnėje mokykloje neįdiegė jam laisvamaniškos dvasios“. Šliūpas nukrypo „jau aukštesnį mokslą išėjęs“. J. Šliūpas teigia: „Nors į bažnyčią ir išpažintį vaikščiodavau sulig įsakymu, bet mano mintys nebe bažnytinės buvo ir kaskart labiau nuo bažnyčios tolo“. Laisvamanis J. Šliūpas pasižymėjo: neapykanta kunigams, žvarbiais savo pareiškimais, kurie buvo nukreipti prieš dvasiškius ir vienuolius. J. Šliūpas buvo kovingas laisvamanis.: „Kadangi jis nevertino bažnytinių tiesų, tai savo raštuose ir kalbose nesivaržydamas vainojo dvasininkus, pravardžiuodamas kartais nevalyvais žodžiais. <...> bet [tai] nenusmelkė jame lietuvių patrioto ir todėl jis nevengė bendradarbiauti su

¹⁸⁴ Rimavičienė, J., 2011. P. 107; 109; 111.

¹⁸⁵ ŠAM. GEK 123391/J-R 11368. P. 16.

¹⁸⁶ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 307.

dvasininkais, tikraisiais sielų ganytojais ir gerais lietuviais. <...> Didžiavosi Šliūpas savo kuriamąja [lietuvių Amerikoje] parapija ir rašydamas sužadėtinei L. Malinauskaitei: „<...>Pamatysi, Liudyte mieloji, kad dar ant galo šių metų bus pas mus lietuviškas kunigėlis ir lietuviška bažnyčia. Lietuviai giedos „Pulkim ant kelių“ Niujorke, kaip Lietuvoje“. Kun. Burba „prikalbino Šliūpą atlikti viešai velykinę (1891 m.) išpažintį. <...> ir priėmė komuniją. Visa ceremonija vyko viešai, žmonių akivaizdoje. Demonstracija padaryta vieningam pradėtos lietuviybės darbui sutvirtinti. <...> Pagal Šliūpą, kunigai, užuot švietę žmones, juos tamsinę savo skleidžiamomis tikėjimo tiesomis, kurios esančios ne kas kita, kaip senoviški, mokslo paneigti prietarai. <...> Jis tuojau buvo apšauktas tikėjimo ir bažnyčios priešu. <...> Laisvamanis Šliūpai yra žmogus, „kuris laisvai mano, kurio minties nevaržo jokie prietarai, kuris viską stengiasi išsiaiškinti ir kuris galų gale netiki niekam, ko pats negalėtų patikrinti.“ <...> Vietoje krikščionybės Šliūpas skelbė laisvamanišką religiją. <...> Šliūpas gražiai derinosi prie jų [Biržų tikinčiųjų] ir nepažeidinėjo jų religinių jausmų nei paskaitose, nei šiaip pokalbiuose <...> nekenkė ir jo Biržuose įsteigtas Etninės kultūros draugijos (laisvamanių) skyrius. <...> Artimus ryšius palaikė Šliūpas su evangelikais reformatais. Jis dalyvaudavo jų sinodų suvažiavimuose ir net pamaldose bažnyčioje.“¹⁸⁷ Kunigas Stasys Yla, kaip jau minėta Venclauskių atveju: „kartą ji [Venclauskienė] papiktino garbingąjį aušrininką dr. J. Šliūpą. Švenčiant „Aušros“ 40 metų sukaktį, Stanislava Venclauskienė buvo pasodinta prie garbės stalo šalia daktaro. Puotos pradžioj, pasakojo ji pati, persižegnojusi dideliais, iškilmingais mostais ir dar peržegnojusi savo ir daktaro lėkštes. Kaimynas kiek sunerimęs ir.. prunkštelėjęs, tuo parodydamas, kad jam nelabai patinkas švaistymasis aplink jį tokiais dideliais kryžiais. O Stanislava Venclauskienė, matyt, norėjusi truputį padilginti žinomą „davatką“ priešą.“¹⁸⁸ J. Šliūpas pabrėžia: „Aš nieko neverčiu būtinai taip tikėti, kaip kad aš tikiu. <...> Apykanta gi kitaip manančių gyvenime esti būtina“.¹⁸⁹ Ar J. Šliūpo pirmoji žmona katalikė, galima spręsti iš Liudvikos Šliūpienės laiško kun. Pautieniui 1891 m.: „Sukiršinai kun. Burbą su mano vyru prigavyste ir melu, tikėdamasis daug pelnyti, tačiau melas šiandien išplaukė į viršų ir išryškėjo visa tavo sielos šlykštybė“.¹⁹⁰ J. Šliūpas: „Aš palaidojau žmoną protestantų kapinėse <...> Ten vėliau ir sūnus Keistutis atgulo ilsėtis šalia savo motynos“.¹⁹¹ J. Šliūpas apie antrąją savo žmoną: „Pranašavo, kad žmona [Grasilda], neišėjusi augštų mokslų ir katalikė, būsianti man pašinu. Apsirikta.“¹⁹²

¹⁸⁷ Jakštas, J., 1996. P. 10; 12; 22-24; 39; 41; 81; 112; 127; 140; 194-195; 198; 246.

¹⁸⁸ Peleckis, L., 1991. P. 59.

¹⁸⁹ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 306.

¹⁹⁰ Jakštas, J., 1996. P. 129 - 130.

¹⁹¹ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 305.

¹⁹² Ten pat. P. 306.

Jablonskiai. Jonas Jablonskis – Romos katalikų tikėjimo. Konstancija – evangelikų reformatų kalvinų tikėjimo. Proanūkė Eglė rašo: „Buvo tik vienas nesklandumas – jaunikis katalikas, o nuotaka – evangelikė reformatė – kalvinė. Tais laikais tai buvo rimta kliūtis norint sukurti šeimą. Atrodo, religinis klausimas Konstancijai nebuvo formalus. Jablonskis į religinius skirtumus žvelgė daug ramiau. „Šitas menkutis, rodos, daiktas“, - išsitaręs jis laiške bičiuliui. <...> Jaunosios poros vaikai turėję būti pakrikštyti taip: sūnūs pagal tėvą, dukterys pagal motiną. Taip buvo įprasta, kai tuokdavosi išpažįstantieji skirtingas religijas. <...> Motulė [Jablonskių duktė Julija] per Vėlinės visad įduodavo savos gamybos tada niekur neregėtą deglą moliniame vazonyje uždegti ant jos brolio [Konstantino] kapo.“¹⁹³ E. Lukėnaitė-Griciuvienė norodo: „Visi Jablonskių vaikai eidavo ir į lietuviškas katalikų pamaldas Šv. Mikalojaus bažnyčioje, nors mergaitės buvo evangelikės.“¹⁹⁴

Griniai. A. Eidintas apie Griniaus mamą: „Tai būta labai religingos moters, tikros katalikės. Kiekvieną šventadienį jos sukelta šeimyna keliaudavo į Sasnavos bažnyčią.“¹⁹⁵ K.Grinius - laisvamanis: „Primityvus-tikybinis aiškinimas Dievo valia visuomenės santvarkos ir skurdo priežasčių ėmė užleisti vietą protui ir mokslui.“¹⁹⁶ Anot A.Eidinto, „Grinius garsėjo kaip laisvamanis, visai nereliginas, tačiau ne taip, kaip dr. Šliūpas, į piktą polemiką su kunigais nesivėlė. Toleranciją tikintiesiems stengsis išlaikyti vėlesnėse polemikose su Lietuvos krikščionims demokratais. <...> Katalikybę, krikščionybę Grinius laikė labai svarbiu veiksniu, tačiau tikyba yra, anot jo, kiekvieno žmogaus asmeninis reikalas, prievartos čia, kaip ir kitur, negali būti, nes svarbiausia – nedaryti to, ko nenorėtum, kad tau kitas darytų.“¹⁹⁷ G. Ilgūnas antrina A. Eidintui: „dr. K. Grinius – katalikiškų apeigų ir priedermių nepraktikuoja, tikybos reikalais pasidarė indiferentas, bet stačiau su tikyba nekovoja. <...> Jis [Grinius] visą savo gyvenimą buvo tikras krikščionis, nors nelankė bažnyčios, nesilaikė jos kanonų. <...> Patys Kazys ir Joana Griniai bažnyčios nelankė, buvo jai abejingi, indiferentiški, tačiau vaikus nuo bažnyčios nedraudė, buvo tolerantiški žmonės.“¹⁹⁸ A. Eidintas apie Joaną rašė: „S. Matulaitis savo atsiminimuose teigė, jog Griniuvienė, įskundusi jį kunigams kaip bedievį, pati tapo pamaldi, palaikė gerus ryšius su kunigais, o su jaunu kunigu Bridžiumi net intymius – mat šis užeidavęs pas Joaną, kai tik vyras išvykdavęs pas ligonį.“¹⁹⁹ K. Grinius savo atsiminimuose pasakoja: „[apie 1904 m.] Suorganizuotas Joanos Griniuvienės choras, besirengdamas lietuviškam spektakliui, vieną dieną užlipęs bažnyčioj prie vargonų ėmė lenkiškai

¹⁹³ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 6; 15.

¹⁹⁴ Ten pat. P. 29.

¹⁹⁵ Eidintas, A., 1993. P. 10.

¹⁹⁶ LCVA, F. 659, ap. 1, b. 51, l. 1.

¹⁹⁷ Eidintas, A., 1993. P. 20; 101-102.

¹⁹⁸ Ilgūnas, G., 2000. P. 113; 455; 532.

¹⁹⁹ Eidintas, A., 1993. P. 24.

giedančiam Marijos litaniją kunigui atsakinėti lietuviškai. Tai taip paveikė sulenkėjusį kleboną Senkovskį, jog toliau tie mišparai buvo giedami tik lietuviškai.²⁰⁰ Griniai 1905 m. įkūrė „Šviesos draugiją“, pradžioje buvo „jų tarpe keliolika uolių katalikų“, kitą susirinkimą „pareiškė, kad katalikui tokia draugija esanti nepakeliui <...> Katalikai ne tik iš „Šviesos“ išstojo, bet A. Staugaičio lūpomis paskelbė jai kovą. <...> A. Petrauskas pasakė Marijampolės parapijos bažnyčioje eilinį pamokslą, kuriame labai išpeikė „Šviesos draugiją, kaip bedievišką, nedorą organizaciją. <...> žmona, neiškentusi, atsiliepė <...> kun. Petrauskas, prasilenkdamas su Kristaus mokslu, viešai iš sakyklos šmeižia „šviesos“ salėje šokančias merginas. Kristus nepasmerkė atviros paleistuvės Magdalenos ir neleido jos akmenimis užmušti, Iš kur kun. Petrauskas žino, kad „Šviesos“ vakarėlyje buvo paleistuvių merginų? Juk jis patikrinimo komisijoje nedalyvavo?“²⁰¹ A. Eidintas pažymi: „Netikinti, kaip ir vyras, Joana Griniuvienė vaikų poterių nemokė ir pati į bažnyčią neidavo. Tačiau, pasak J. Kancieriaus, „Griniuvienė bedievė, o padavė sumanymą, kad reikalas esąs atspausdinti škaplieriai širdies Jėzaus, širdies Marijos, Švento Juozapo lietuvių kalba. <...> Nors, Griniaus liudijimu, jo žmoną kunigai laikė bedieve, tačiau 1907 m. [Grinių sūnus] Kaziukas Grinius, laikydamas stojamuosius egzaminus į gimnaziją, gavo iš tikybos aukščiausią pažymį – penketą.“²⁰² Antroji K. Griniaus žmona Kristina – stačiatikė. G. Ilgūnas dalinasi informacija: „Katalikų bažnyčiai atsisakius sutuokti K. Grinių su Kristina, liko pasirinkti tarp Klaipėdos, kur buvo civilinė metrikacija, ir stačiatikių bažnyčios, kuriai priklausė jo pasirinktoji. <...> Sūnaus jie nekrikštijo, nutarė – kai užaugs, tegul pats pasirenka kokią norės tikybą ar netikybą.“²⁰³

Lozoraičiai. Sprendžiant iš nuolatinio Lozoraičio sūnų bendravimo su popiežiumi, Lozoraičių šeima tikriausiai buvo katalikai, ir tikėtina, kad praktikuojantys. Tai patvirtina ir toks S. Lozoraičio (jaunesniojo) biblinis palyginimas apie savo pasiuntinybę užsienyje Lietuvai esant okupuotai: „Tai buvo keturiasdešimties metų kelionė per dykumą – namo, į pažadėtąją žemę.“²⁰⁴

Apžvelgus inteligentų šeimas tikėjimo požiūriu, galima pastebėti, jog iš 16 asmenų labai nežymi dauguma priskiriama praktikuojantiems katalikams (6), nors, jei „neritualiniai“ katalikai (4) ir šiek tiek daugiau laisvamanybės šalininkų (5) būtų priskirti į vieną grupę, šie sudarytų ryškesnę daugumą (9). Be minėtų konfesijų, vos po vieną atvejį pasitaikė evangelikų-reformatų (1) bei stačiatikių (1) atstovų – abi moterys. Vertinant lyties atžvilgiu, kaip įprasta, inteligentų žmonos (4)

²⁰⁰ Grinius, K., 1947. P. 132.

²⁰¹ Grinius, K., 1962. P. 184; 190.

²⁰² Eidintas, A., 1993. P. 26.

²⁰³ Ilgūnas, G., 2000. P. 365; 371.

²⁰⁴ Landsbergis, V., 2002. P. 339.

aiškiai labiau praktikuojančios katalikės, nei vyrai, pastarųjų pagal šio tyrimo duomenis – vos vienas (1), likusieji – lygiai tiek pat nepraktikuojantys (3), arba laisvamaniai (3). Tačiau reikia atsižvelgti, kad dėl dviejų antrų santuokų, moterų šio tyrimo imtyje apskritai yra dviejomis daugiau nei vyrų.

Vis dėlto, nepaisant tikėjimo skirtumų, inteligentai tiek šeimoje, tiek visuomenėje nevengė bendradarbiauti lietuviškoje veikloje, tad galima spręsti, jog tautiškumas daugumoje inteligentų šeimų buvo iškeliamas virš tikėjimo vertybės. Tiek uoliausi katalikai išvien darbavosi su socialistinių pažiūrų veikėjais ar aršiausiais laisvamaniais, tiek pastarieji bičiuliavosi su tikrais patriotais kunigais ir karštais katalikais. Iš pastarųjų, šio tyrimo atveju, būtų galima išskirti pamaldžią Šalkauskių šeimą, sąžiningai gyvenusia tikėjimu bei ne ką mažiau už juos katalikų tikėjimą propaguojančią – Stanislavą Venclauskienę. Tuo tarpu, savaime suprantama, ryškiausias laisvamanis – J. Šliūpas. Dar įdomus atvejis – Grinių šeima, kurie, būdami ganėtinai laisvamaniškų pažiūrų, daug nuveikė bažnytinėje veikloje (ypač J. Griniuvienė – puikiai išmanydama, net cituodama Bibliją bendradarbiaudavo ir reikalui esant argumentuotai atsikirsdavo kunigams; Bažnyčioje lietuviškai giedojo litanijas, spaudino škaplierius lietuvių kalba). Nors, čia ne išimtis ir didysis laisvamanybės skleidėjas J. Šliūpas, labai daug prisidėjęs prie lietuviškos katalikų bažnyčios steigimo ir parapijos kūrimo darbų už Atlanto, jis net ryžosi suvaidinti savo viešą „išpažintį“ bažnyčioje, kad tik atsivertų kuo platesnės galimybės tautinei veiklai.

2.5. Pareigų pasiskirstymas šeimoje

Rimkai.: V. Rimkus pasakoja: „visą ūkį be abejo vedė mama, ūkininkavo. Mano tėvas nelabai, reikalų visų tvarkyti jis nelabai. Visa ir kasa pas mamą.<...> tėtis – alga, piniginė, uždarbis. Nu, mano tėvas, kada mokytojavo, jis nemažą algą gavo, todėl, kad iš pradžių buvo bendrojo gimnazijoje. Tada, kada išsiskyrė, jis mergaičių gimnazijoje buvo, bet atsirasdavo disciplinos kažkokios Vakarų, Vakarinių mokyklų dar, žydų gimnazijoje. Taip kad algą nemažą gaudavo. Bet buvo jis ir žemės ūkyje, tai šio to, kaip visada. Tai jo uždavinys, šiaip tai jis dirbdavo šį tą – sodą prižiūrėjo, ne viskas gal pavykdavo gerai, bandė, kažkokius ten baldus konstravo tokius savotiškus niekur nematytus. O karo metais gyvulius prižiūrėti išmoko, arklį pakinkyti išmoko, bet tokių arimo ar ko tai nemokėjo. – aš jau nuo mažens mokėjau. Nu, o mama tai didžiausia dalį. Nežinau, pas mus namuose. Daug žmonių visada buvo. Aš nežinau. Mūsų šeima nemaža. Tarnaitę samdydavo vieną - nu tai gyvulius iš dalies prižiūrėt, vaikus ten. O pačioje pradžioje ir mane auklėjo, paskui jau nelabai... Patys tą žemę, ūkį vedė, tai čia jau vėlesniu laikotarpiu. Anksčiau tai nuomos, pusininkai...vėliau kai patiems reikėjo...grėbimas, šienavimas, ...rišimas, kūlimo talkos...nu kaip ir ūkyje, žinot. <...> Vokiečių okupacijos metais kitasyk reikėjo karvių bandą ganyti. Reiškia taip: vyresnioji mano

sesuo jau namuose dirbo...o mum – bandą ganyti karo metais, kai vokiečiai...mes jau ūkininkaujam ant viso ūkio...dar ada jau armija čia stovi...gana didelė banda – apie 10karvių, jautis buvo, užauginom jautį. Svarbiausia toks piktas, o mums, man ir sesikei jaunojai draugišks ir svarbiausia – didelis būrys avių, laikėm daug – 30-40 – įsivaizduoji? Laukai nelabai dideli, neaptverti. Tai tada eini ir eini aplink. Tokios pievos ten kur Šiaušė, tai tada jo...bet žiūrėk tos avys išsigudrina, per tą upę peršoka... tai eini eini ir eini...O kita dažniausiai ar sesutė...čia pats mažiausias iš mūsų(?) ..46 gimęs. Nu aš po biški išmokau ir pjaut šieną, javus šiek tiek. Bet su arkliu dirbti tai daug ką: arimas, akėčiomis...mūsų teritorija kolūkio gyvenvietė. Aš esu plūgu visą tą lauką varęs...“²⁰⁵

Venclauskiai. L. Peleckis rašo: „Amelija Lengvenaitė-Urbienė gerai įsiminė vieną Mamos patarimą, duotą adant mažyliams kojines: - Kai turėsi vyrą, žinok: žmona turi gražiai ir tvarkingai atrodyti. Kiekvienas, pamatęs tave su vyru, turi jam pavydėti. Be to, žmona turi būti apsiskaičiusi, domėtis menu, teatru. Ji turi būti tikra draugė savo vyrui.“ L. Peleckio teigimu, „O kai namuose vaikai per daug įsisiaučia, [Venclauskis] Mamos nepiktai paprašo: - Nuramink tuos mūsų kompanionus...“ „-Sieloje jis visada pritarė mano veiklai“, -yra pažymėjusi Stanislava Venclauskienė, pasak L. Peleckio. Venclauskių augintiniai atsimena: „Turėjome šešis arklius, kuriuos mes, vaikai, labai mylėjome. Tačiau vokiečių kareiviai juos atiminėjo, teko slėpti <...> buvo laikas, kai pati Mama juos važnyčiojo, važiuodavo į Bubius lentų. <...> [organizuojant teatrą, vaikai] nešėme iš namų reikalingus baldus scenai, talkinome, kur tik reikėjo <...> Kazimieras Venclauskis – mūsų Didžiosios šeimos Tėvas – tuoj po karo įsitraukė į miesto administracinius ir kultūrinius darbus, be to, advokatavo, buvo labai užimtas. Visas ūkis ir šeimos gyvenimas gulė ant Mamos pečių.“ (Tokie Sofijos Mauragienės atsiminimai)²⁰⁶.

Šalkauskiai. J.Eretas teigia: „profesorius turėjo pavyzdingą slaugę – žmoną Juliją, kuri buvo jam ir nepamainoma gailestingoji sesuo. Ji išmoko visokius lašus varvinti, adatas leisti ir kompresus dėti. <...> kol profesorius iš kokio negalavimo išsikrapštydavo <...> Julija rakinte buvo prirakinta prie [jo] lovos. <...> Šalkauskiai nebuvo turtingi, gyveno iš profesoriaus algos. <...> Julija buvo sąžininga buhalterė. Bet nepaisant viso jos taupymo meno, kartais dar ilgai prieš mėnesio galą nelikdavo pinigų. <...> Be Julijos pavyzdingo šeimininkavimo gyvenimas šioje šeimoje nebūtų buvęs įmanomas. <...>[Apie 1940 m.] visa našta krito Julijai: vakariniuose geležinkeliečių kursuose, toli už miesto, ji dėstė lietuvių kalbą, už ką tegaudavo skatikus. <...> Padėjo ir Vaclovas Biržiška; jam pavyko Julijai universiteto bibliotekoje sudaryti nepersunkiausią tarnybą, iš kurios ji galėjo vyrą su sūnumi išlaikyti.“²⁰⁷

²⁰⁵ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

²⁰⁶ Peleckis, L., 1991. P. 21-22; 29; 31-32.

²⁰⁷ Eretas, J., 1960. P. 154; 204-206; 243.

Bugailiškiai. P. Bugailiškis apie žmoną: „Be to man nereikėjo daug rūpintis pragyvenimo šaltiniais, turint tarnyboje ekonominį pagrindą, namuose gi buities reikalų ir mano sveikatos rūpintoją – globėją savo žmoną (Oną Gruzdytę) ypatingo darbštumo ir gabumų žmogų“.²⁰⁸ „Pagaliau, jos nagingomis rankomis sekėsi ir techniški darbai. Nekalbant jau apie mokėjimą pasisiūti baltinius, patalynę, kaikuri drabužį, pamušti batams puspadžius, net sau batelius pasisiūti, elektros instaliaciją sugedus pasitaisyti, by kurį valgį ar konservus paruošti – ji parodė ypatingų gabumų dargi statybos organizacijoje. Man iš pradžių supasavus mūsų pradėtų namų statyboje, ji sėkmingai juos įvykdė iki galo, man tik finansine puse besirūpinant, ir jie Šiauliuose buvo pripažinti gerai atliktu statybos pavyzdžiu, taip jau sodybos ir sodno sutvarkymo (suplanavimas, vaismedžių ir uogynų atmainų parinkimas, dekoravimas). Visa jai sekėsi dėlto, kad prie kiekvieno darbo prieidavo, pagrindiniai pasiruošusi, apgalvojusi, stengdavosi pritaikyti ir savo teoretines bei šiaip patyrimų žinias. <...> Dėka jos racionalinei ekonomikai namų ūkyje bei tų ar kitų savo darbo gaminių realizavimui galima buvo lengviau pragyventi ar išvengti ne vieną ypač paskesnių laikų sunkmečio kritiškesnį buities momentą, dėka gi jos ryžtui ir pasišventimui – ne vieną ir mano asmeninių smūgių. Nors senatvė yra skirta poilsiui, ypač užtarnautam, tačiau nežiūrint savo 68 metų amžiaus <...> dar turi dirbti nelengvą fizinį namų ūkio darbą <...> tenka pačiai nešioti vandenį iš šulinio prieš kalną, ruošti prie apgriuvusios virtuvės ir krosnies, skalbti žlūgtą, maistą apsirūpinti su neišvengiamais stovėjimais eilėse prie duonos ir medžioti po miestą kitų produktų bei reikmių ir t. t.“²⁰⁹

Šliūpai. J. Jakštas aprašo: „Atsidėjęs laikraščiu, prakalboms ir mokymui, Šliūpas įstūmė į skurdą savo šeimą su dviem mažais vaikučiais. Tai skaudžiai atjautė motina ir ne kartą priekaištavo vyrui kad apleido šeimą dėl visuomeniškų dalykų.“ K. V. Račkauskas: „Vieną pavakarę, Šliūpai pasisakius, kad jis turįs eiti į susirinkimą, Malinauskaitė – Eglė su kartėliu balse paklausė: - Kas tau svarbiau: susirinkimas ar šeima? Štai vaikai pusbasiai, nuplyšę, neužtenka pinigų net pienui, o tu ir tegalvoji apie savo laikraštį, apie susirinkimus, apie rietenas su kunigais ir naujalenkais... <...> Gal dabar tu pasvarstysi ne kaip tariamasis lietuvybės apaštalas, bet kaip mano vyras ir mudviejų vaikų tėvas! Pasvarstysi ir paieškosi priemonių sudaryti bent pakenčiamą gyvenimą!“ Po tokios šeimyniškos dramos nutarta, kad „Šliūpas pertrauks kuriam laikui laikraštinių ir visuomenininko darbą ir imsis medicinos studijų, sieks daktaro profesijos. <...> kilo šeimos išlaikymo klausimas studijų metu.“²¹⁰ J. Šliūpas prisimena: „Man su Agle išėjus į miestą apsipirkti, namie liko vaikai, kn. Dembskis, ir geras bičiulis, viena akim aklas, angliakasy M. Andriukaitis. <...> Moterį aš visuomet vertinau augštai, prisimindamas savo didžiai gerbiamos motynėlės ir jos pasišventimo

²⁰⁸ ŠAM. GEK 123391/J-R 11368. P. 34 – 35.

²⁰⁹ Bugailiškis, P., 1956. ŠAM. P. 10-11.

²¹⁰ Jakštas, J., 1996. P. 108 - 109.

namams bei gyvenimo vargus. Pagarba gi eina kartu su meile. Moteriškę visur stačiau lygiomis, jei ne augščiau, su vyriškiais <...> rodos, aš nedariau skirtumo įvertinant elgėsi moteriškės ar vyriškio. Lygybė laisvė ir brolystė abiem lytim vertingos ypatybės. <...> visgi ėjo didyn [žmonos] širdies silpnybė ir nervė sirimas, ir pastarus keturius metus man teko vargšę namie liginti.“²¹¹ J. Šliūpas atsilieapia ir apie antrą žmoną Grasildą: „Taip gi mane viskuo aprūpina, nors aš pasenęs, galbūt nevienur esmi įkyrus <...> norėdama sūnaus sveikatą palaikyti, lyg elgėta dvirračiu apvažinėjo kaimus, tai kumpių, tai sūrio arba sviesto ir lašinių, jieškodama, o nieko neįpirkdama už pinigus“.²¹²

Jablonskiai. Proanūkė Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė dalinasi atsiminimais: “Ne kartą vaikystėje smaguriavau daugeliui neragautais kepiniais ir veikia pati perėmiau garsiuosius Bobutės sąsiuvinio receptus. <...> [Jablonskienė] stebino mergaites savo kulinariniais ir konditeriniais sugebėjimais. <...> Konstancija Jablonskienė liko vyro šešėlyje kaip ir dauguma to laiko moterų, aukojusių savo gabumus šeimai <...> Namų dvasia ir siela buvo Jablonskienė <...> rūpesčio ir veiklos šeimninkei netrūko <...> Ant Konstancijos Jablonskienės pečių gulė kasdieniai namų reikalai, vaikų auklėjimas. <...> Ji liko namų šeimninke, buities rūpesčius su vis plūšančiu vyru menkai dalydavosi. Piniginiai nepritekliai dažnai slėgė šeimą, bet jaunystės stiprybė įveikdavo visus sunkumus. <...> [Šiauliuose] vyras neturėjo valdiško darbo, gavo tik atsitiktinių darbų, taigi išmaitinti šešias burnas nebuvo paprasta. <...> Konstancija Jablonskienė visą namų naštą laikė ant savo pečių, vyro siunčiamų pinigų visada buvo striuka, reikėjo suktis. <...> Konstancija laiškė sūnui: „Jeigu gerai mokėčiau bet kokį darbą, tai būtų visai kas kita ir jausčiausi visai kitaip. Dabar kiekvieną skatiką žiūrėk iš kito rankų, o jeigu tenka išgirsti, kad per daug išeina, o čia dar matai, kad ir šiam, ir tam nepritenka, tai jau visai jautiesi kaip primuštas.“ Tokia priklausomybė skaudino ir žemino. <...> Jablonskį į ratukus ar krėslą ikelti reikėjo jėgos, visi rūpesčiai gulė ant šeimos, daugiausia žmonos pečių. <...> Žmona jį idealiai slaugė. Kai Jablonskis neturėdavo apetito, žmona jį kalbindavo suvalgyti ką nors. „Valgyk, Jonai, žiūrėk, kiaušininė visai minkšta ir geltona“. Kalbininkas atsako: „Ką tu čia kalbi! Yra minkštų ir geltonų, bet bjaurių dalykų“. Reikėjo stiprios pagalbos, būdavo samdoma tarnaitė, vėliau ir seselė.“²¹³ P. Bugailiškis apie Jablonskį: „[vargų] be to netrūko ir dėlei namų nelengvos reprezentacijos bei šeimos ir ūkio aprūpinimo.“²¹⁴ A. Piročkinas: „Jablonskiui darbas buvo pirmoji, svarbiausioji pareiga šeimai, tautai, visai žmonijai. <...> Pagaliau [įsidarbinus Breste] finansiniai rūpesčiai kiek atlėgo. Pinigus buvo kur dėti: Panevėžy likusiai šeimai, kur vaikai lankė mokyklą, paties pragyvenimui ir jau

²¹¹ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 296; 304-305.

²¹² Ten pat. P. 306-307.

²¹³ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima*, 2009. P. 6; 9; 22; 25; 28; 30; 32; 39.

²¹⁴ *ŠAM*. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 28.

bešlyjančiai sveikatai, tai pat įvairiems visuomenininkams, lietuvių kultūros reikalams, - o čia Jablonskis niekad nebuvo šykštus.“²¹⁵

Griniai. K. Grinius atsimena: „Neseniai buvau vedęs Marijampolės gyd. Bronislovo Pavalkio seserį Joaną Pavalkytę, kuri per 22 metų man visame kame nuoširdžiai padėdavo.“²¹⁶ G. Ilgūnas teigia: „Jos [Joanos] niekada netenkino požiūris, kad moteriai turi rūpėti tik bažnyčia, virtuvė, lova ir vaikai, nors ji nevengė namų ruošos. <...> Joana: „Ot, sako, tarnaitę išleidau į bažnyčią, aš išsimazgosiu, pietus bevirdama, kambarių grindis, nes tos kaimietės nemoka mazgoti“. <...> Ji [Joana] nebijojo jokio „juodo darbo“: pati triūsė virtuvėje, gamino maistą, pati valė kambarius, skalbė, prižiūrėjo vaikus ir dirbo visus kitus įvairius moteriškus namų ruošos darbus. Tačiau niekada nesitenkino vien vaikais ir virtuve. <...> Atgaivą nuo politinių skersvėjų ir valdžios suvaržymų K. Grinius rasdavo šeimoje. Kristina buvo rūpestinga žmona ir nemažas jos ir vyro skirtumas netrukdė jiems sugyventi. <...> Nepaisydamas sunkios sveikatos būklės, K. Grinius nesiliovė rūpinęsis tėvynės reikalais ir jau nepajėgdamas rašyti pats, laiškus, straipsnius diktavo žmonai Kristinai, kuri juos spausdino rašomąja mašinėle. <...> Liūto atsiminimu, namuose K. Grinius labiausiai mėgo dirbti darže ir kieme. „Kastuvas, šluota, grėblys, o kiek anksčiau net ir dalgis jam nebuvo svetimi.“...“²¹⁷

Lozoraičiai. Sūnus Kazys Lozoraitis: „Motina čia [Kaune] ruošdavo balius...“²¹⁸.

Taigi, pareigų ir atsakomybių inteligentų šeimose pasiskirstyme pastebimas be galo ryškus moters vaidmuo – be įprastų atsakomybių - namų ruošos darbų, vaikų auginimo, kuriuos jos paprastai nešdavo ant savo pečių, inteligentės rasdavo laiko dar ir visuomenei veiklai, neretai dar prisidėdavo ir prie šeimos išlaikymo, tam tikrais momentais net visapusiško. Už tokį savo atsidavimą šeimai ir visakeriopą pagalbą vyrui, žmonos buvo labai vertinamos, mylimos ir gerbiamos. Bene vienintelis tarp tiriamų inteligentų šeimų aptinkamas barnis – tarp J. Šliūpo ir L. Šliūpienės, kai ši nebeatlaikė sunkios naštos ir priekaištuoja vyrui, kad visuomeninis interesas tampa svarbesniu už šeimą, bet ir šis nesutarimas greitai ir taikiai išsprendžiamas, atskleidžiant begalinę inteligentų kantrybę, ištvermę ir pasiaukojimą vardan tautos gerovės.

²¹⁵ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 11; 29.

²¹⁶ Grinius, K., 1947. P. 224.

²¹⁷ Ilgūnas, G., 2000. P. 156-157; 371; 397; 521.

²¹⁸ Kazio Lozoraičio prisiminimai apie tarnybinį butą, kuriame tarpukario laikotarpiu gyveno Lozoraičių šeima. (video medžiaga). Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Birželio 1 d.]. < <http://www.vdu.lt/lt/laisvalaikis/meno-erdves-ir-muziejai/s-ir-s-lozoraiciu-muziejus-vdu-istorijos-mene/> >

2.6. Elgesio taisyklės

Rimkai. V. Rimkus: „Buvo vytelė pakabinta – beržinė košė už nepaklusnumą – visi esam patyrę. <...> Būdavo vasarą visi basi, jokių batų ten vasarą...tai kiekvieną vakarą – nusiplaut kojas. Kadangi pas mus šlaitas gražus, upelis Šiaušė, labai gražus, beje, dabar melioruotas. Ir ten maudyklėlė ir viskas, vakare visi masiškai kojas nusiplauti. Patiems taisyklė pakloti lovą. Be jokių išimčių, kiekvieną rytą. Niekada, nu va tada kada keičia patalynę pakeičia...o šiaip tai būdavo, net abejonių niekam nekildavo, kad taisyti. Dabar man kartais keistai kitur ir po pietų o dar patalas suveltas, ar būna taip pas jus? Pasitaisai. Va tas jau nuo vaikystės kažkaip. Nu prie stalo kartu sėstis jau būtinai. Pietūs, vakarienė – atskirai tau niekas nepaduos. Pražiopsojai – negausi. Nu būdavo ar išvykęs kur – kits reikals. Bet va taip, pralakstei kažkur, užsižaidei ar ką...vaikai buvom, susikivirčyji ten ar ką, bet nelabai“²¹⁹

Venclauskiai. Anot, L. Peleckio, S. Venclauskienė apsupta „tvarkingai aprengtų ir dailiai sušukuotų jos auklėtinių <...> Visuomet pakelta galva ją prisimena. Tarsi ką švęstų. Įsikūnijus elegancija. Pasitempusi, tvarkinga. <...> Vidinės kultūros reikalavo ir iš kitų. Teatras taip pat buvo prievolė kiekvienam. Visi augintiniai ir globotiniai yra ką nors vaidinę.<...> Venclauskių namuose niekada nebuvo ypatingos tvarkos. Triukšmas, šurmuly, repeticijos, aptarimai. Ir šalia garsenybių – aktorių, rašytojų, dailininkų – jie, vaikai. Jokio „sekreto“ tuose namuose. Pietų metu Stanislava sėdėjo visada gale stalo, nugara į bufetą. Vaikai – aplink ją. Niekada nebuvo pikta, suirzusi. Kiekvienam atidi, kiekvienu motiniškai rūpinosi. Dėl kiekvieno sielojosi. <...> Tėvas buvo nurodęs, kad prie stalo daugiau kaip trisdešimt vaikų nesėdėtų“. „Tuose namuose buvo labai kuklu ir labai paprasta – mes viską „surydavom“, (atsiminimai Stanislavos Steponavičiūtės-Tamulienės)“. Pranė Baliukienė pasakoja: „buvo pietų metas. Dideliame išvaizdžiam kambaryje stovėjo ilgas stalas, už jo valgė daug vaikų <...> apie dvidešimt trisdešimt. Gale stalo stovėjo Stanislava Venclauskienė, kuri kartkartėmis prieidavo prie vieno, prie kito. Pasodino už stalo ir mane...“. Sofija Mauragienė nurodo: „Help yourself – apsitarnauk pats“: „tvarka – labai demokratiška: nei tarnų, nei tarnaičių čia nebuvo, „help yourself“ principas – pats svarbiausias. Iki šiol dėkingi esame už šitą nuostabų principą įžvalgiajai Mamai! Per jį nė vienas nepražuvome, tas principas ir savus vaikus dorus, darbščius, sumanius išauginti padėjo.“ Venclauskių augintinė Lialė: „Nė karto negavau lupti. Ir turbūt nė vieno nėra mušus...“ Marius Venclauskas: „Mama tik pabardavo. Ir tai nelabai. Palyginti kiek aš pridarydavau, tai mažai tebardavo...“²²⁰

Šalkauskiai. J. Ereto teigimu, „Julija niekad nesiskųsdavo savo likmu. <...> Tą teigiamą Julijos poveikį pastebėjo ir Jasaitis: „Ji savo drąsinančiu šypsniu, savo moteriškumu, savo giedriu

²¹⁹ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

²²⁰ Peleckis, L., 1991. P. 19-21; 30; 32; 55; 98; 103; 113.

žvilgsniu, savo subtiliu būdu, savo ribų nežinančiu rūpestingumu įstengė sukurti tokią aplinką, tokią šeimos židinį, kad Šalkauskis galėjo sėkmingai tęsti savo intelektualinį darbą ir priešintis jį vis labiau spaudžiantiems negalavimams.“<...> Iš mandagumo jis [Šalkauskis] dažnai nesugebėdavo atsispirti [vaišėms], nors žinojo, kad kitą dieną migrena jį paguldys į lovą. <...> Alkoholinių gėralų jis niekad nelietė. <...> Nors piniginėms bėdoms niekad galo nebuvo, profesorius sąžiningai vykdė visus savo įsipareigojimus. Antai, kas mėnuo grąžindavo Ateitininkų Susišelpimo Fondui dalį anksčiau gautos stipendijos. Jis grąžino ir stipendiją, kurią jam dar Fribourgo laikais buvo teikęs Amerikos lietuvių kunigų „Motinėls“ fondas. „Jis, rodos, tebuvo vienintelis, kuris tą stipendiją grąžino“ (Ivinskio pastaba). Nepaisydamas visų šių sunkumų, profesorius dar šelpė vargšus. <...> Tėvelis [Šalkauskis] bandydavo jam [Juliukui] įrodyti, kad geras vaikas, atsisveikinęs [prieš einant gulti] nebegrižta, į ką Juliukas atšaudavo: „Aš nenoriu būti geras, aš noriu būti mokytas!“ <...> Bet toil gražu ne visuomet baigdavosi taip taikingai, nes Juliukas viena proga išsidavė ponios Julijos draugei, kad pats dirželis tai neskaudus, bet tik jo geležinė sagtis. <...> Ji [Šalkauskienė] mėgo klasikinį drabužių stilių, ramias spalvas. Savo namus tvarkė rūpestingai ir estetiškai. <...> A. Skrupskelienė: “į akis krito valgomas stalas. Sniego baltumo staltiesė, tvarkingai išdėstytos lėkštės ir stalo viduryje rausvų gėlių puokštė. Retai kuri Kauno šeimininkė taip kruopščiai padengdavo stalą šiokiadienio pietums.”...“²²¹

Bugailiškiai. P. Bugailiškis: „Užtat gerokai buvome atsilikę buitinio etiketo srityje, neturėdami progos bendrauti su miestiečių ir šiaip inteligentų šeimomis.“²²²

Šliūpai. J. Šliūpas nurodo „Šeimos privalo visos normaliai gyventi, neperdėdamos gėrime, valgyme, tinkamai apsirengusios sulyg oro atmainomis, ypačiai švaros dėsnius užlaikydamos. <...> sveikas kūnas yra reikalingas mankštos, o kiūtauti galima greitai paprasti iš jaunų dienų. Tėvai turi pratinti vaikus prie darbštumo.“²²³

Jablonskiai. Jablonskių proanūkė Eglė rašo: “Visa šeima ir mokiniai valgydavo drauge prie vieno stalo valgomajame antrame aukšte... <...> Jablonskis ne tik namie, bet ir eidamas pasivaikščioti su savo jauna pačia balsiai kalba lietuviškai. <...> Grynai lietuviški namai, mandagi, vaišinga šeimininkė daug prisidėjo prie to malonumo, kurį atjautė kiekvienas ten atsilankiusis. <...> [P. Avižonis:] “O Jablonskis, po kokią savaitę ar ilgiau mus išvaišinęs, dar “ant kelio” įbrukdavo rankon, atsiprašydamas daugiau neturįs.” <...> mažasis Jonukas ėmėsi rinkti į taupyklę smulkius pinigėlius nukentėjusiems nuo karo pagelbėti. Kad ir kokie finansiniai nepritekliai slėgė Jablonskių namus, visuomet atsirasdavo pinigų labdarai ar kokiam kilniam tautiniam reikalui. <...> Jablonskis paprastai dirbdavo nuo ryto iki pietų. Pietaudavo gretimame kambaryje, kur buvo prie stalo žmonos

²²¹ Eretas, J., 1960. P. 153-154; 205-206.

²²² ŠAM. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 9.

²²³ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 309-310.

ar student privežamas <...> Pailsėjęs profesorius vėl intensyviai dirbdavo ligi vakaro, kartais iki vėlaus.”²²⁴

Griniai. G. Ilgūnas pažymi: „J. Griniuvienė namuose, kasdieniniame gyvenime būdavo apsirengusi paprastais, kukliais rūbais, kurių daugelį pati ir pasisiūdavo.“ Kristina rašo: „Mes gyvename labai kukliai ir darbščiai, ir, aš pasakysiu už save – laimingai, nes turiu vyrą ir sūnų, kuriais esu pilnai patenkinta“.²²⁵

Lozoraičiai. A. Petraitytė-Briedienė apie Lozoraičius: „Šeimoje, kaip ir darbe, S. Lozoraitis buvo toks pats santūrus, lakoniškas.“ Lozoraičio asmeniniai laiškai „išduoda išskirtinį dėmesį šeimai, vidinius pergyvenimus dėl jos.“ Iš S. Lozoraičio laiško B. Railai: „man svarbu, kad žmonės, su kuriais gyvenu, draugauju ar dirbu, būtų sveiki, patenkinti, laimingi, ir jeigu kas namie atsitinka ar šiaip netoli manęs, jaučiuosi nejaukiai.“²²⁶

Bene svarbiausios taisyklės inteligentų tarpe skamba visai paprastai – dirbti ir dalintis su kitais, - nežiūrint savo kilmingumo lygio, turtinės padėties, užimamų pareigų ir statusų. Inteligentai didžiąja dalimi buvo be galo darbštūs kuklūs, paprasti, geranoriški, nepaprastai dosnūs žmonės, gebėję neskaičiuodami dalintis su labiau už juos vargstančiais.

2.7. Gyvenamoji vieta

Rimkai: „Gyveno prie Šiaulių...“²²⁷

Venclauskiai: „gyvena ant Pasadnos ulyčios, savo namuose pakalnėj“ (Iš P. Višinskio laiško Žemaitėi, rašyto 1899 m. Spalio 16 d.) <...> XX a. išvakarėse įsikūrė jauna šeima – Stanislava ir Kazimieras Venclauskiai. <...> Laimingi šeiminkauja vienaaukščiame dideliame mediniame name su „salkomis“. <...> Išvaizdūs, pasakų pilį primenantys namai. <...> Namas, statytas devynioliktojo amžiaus pradžioje, tvirtai suręstas – su erdviu laukiamuoju, patogiu kabinetu, salonu, dideliu valgomuoju. „Pianinas Venclauskių namuose buvo vienas, stovėjo svetainėje. Kasdien nuo ryto iki vėlyvos nakties namuose skambėjo muzika.<...> Laimingi tapo žmonės, peržengę tų namų slenkstį. <...> Sofija Mauragienė: „Šiauliuose Venclauskiai turėjo dvejus namus. Vieni per karą sudegė, kituose grįžę į Lietuvą apsigyveno.<...> Prabangos tuose prabangiuose namuose (Venclauskių namas buvo vienas gražiausių Šiauliuose) nedaug buvo. Senieji šeimos nariai gyveno antrajame aukšte, pirmasis aukštas buvo pusiau rūsyje, jame paprastai gyvendavo naujai atėjusieji, tie, kuriuos

²²⁴ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 22; 24; 27; 39.

²²⁵ Ilgūnas, G., 2000. P. 157; 374.

²²⁶ Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 37.

²²⁷ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

kurį laiką reikėdavę slėpti nuo Tėvo akių. <...> visi Šiaulių tunto skautai čia jautėsi kaip savo namuose. <...> Raudonajai armijai artėjant, buvome nutarę pasitraukti iš Lietuvos. Apsigyvenome Palangoje pas dr. Joną Šliūpą <...> mes su dr. J. Šliūpo šeima turėjome išvykti į Austriją kaip viena šeima. <...> Po karo atsiradome Australijoje, Mama su Danute ir būreliu augintinių – Amerikoje. <...> Nepriklausomos Lietuvos, kurią Mama taip mylėjo, nebeišvydo.“ Jaroslavas Rimkus: „advokatas K. Venclauskis, laimėjęs vieną milijoninę bylą <...> greit greta medinio pasenusio žmonos tėvų namo pastatė dviejų aukštų mūrinį „palocių“.“ Pranė Baliukienė: „Venclauskių namai buvo tarsi Šiaulių skautų centras“. ²²⁸

Šalkauskiai: J. Eretas: Po vestuvių – Kaunas [apie 1939 m.]? Sovietams okupavus Lietuvą, Šalkauskis pasiliko Kaune (1940 m.). „Niekur Šalkauskiui nepavyko gauti nė menkiausio darbo, Šalkauskiai buvo priversti pasitraukti iš Kauno.“ Persikėlė pas Julijos gimines Šiauliuose, paskui pas brolių Kazį Vilniun. ²²⁹

Bugailiškiai: Bugailiškis gimė Ukmergėje, Jodžiūnų kaime, Bugailiškienė – Raseiniuose. P. Bugailiškis atsimena: „gyvenant kišeniniame vieno kambario bute su didžiausiais nepatogumais ir trūkumais [kai žmonai buvo 68 m.]“ ²³⁰

Šliūpai: „Šliūpas gimė Rakandžių kaime, Gruzdžių valsčiuje antruoju vaiku...“. Šliūpas ir Liudvika „išsinuomojo rytinėje Niujorko dalyje <...> mažą, menką, be baldų butelį.“ Gimus sūnui „Šliūpai sumojo keltis iš Niujorko į Šenandoahą.<...> 1890 m. Rudenį visa šeima vėl buvo Baltimorėje. <...> Scrantonas buvo vieta, kurioje jis [Šliūpas] ilgiausiai gyveno, kol buvo Amerikoje, kol su šeima išvyko pastoviai gyventi Lietuvon <...> Grįždamas iš Amerikos parsivežė savo šeimą (žmoną ir sūnų Kęstutį) ir visi pastoviai įsikūrė Kaune <...> Šliūpas darbavosi pedagogu ir bankininku 1922-23 m. dviejose vietovėse [Biržuose ir Šiauliuose], važinėdamas, tur būt, su savo forduku. Be to, nuvažiuodavo ir į Kauną, kur gyveno jau pradėjusi sirguliuoti žmona su sūnumi Kęstučiu. <...> Jis pradėjo pastoviau gyventi Kaune prie sergančios žmonos. <...> Tur būt ieškodamas sau ramaus kampelio ir kartu traukdamasis nuo jam, ypač jo jaunai žmonai sunkios aplinkos Kaune, jis 1930 persikėlė į Palangą. Už parduotus namus Kaune nusipirko gražią „rezidenciją“ netoli Birutės kalno ir joje įsikūrė“. ²³¹

Jablonskiai. Jablonskis gimė Šakių raj., Kubilėlių kaime. Proanūkė Eglė teigia: „Konstancijos ir Jono Jablonskių bendro gyvenimo kelionė prasidėjo Mintaujoj, kur jauna šeima praleido, ko gero, gražiausius ir laimingiausius šešerius metus. <...> Jablonskiai Mintaujoj vienuose namuose samdėsi du butus. Antrame aukšte šešių kambarių bute gyveno penkių asmenų

²²⁸ Peleckis, L., 1991. P. 4-5; 10; 20-21; 31-32; 50-51; 55.

²²⁹ Eretas, J., 1960. P. 241-242.

²³⁰ Bugailiškis, P., 1956. ŠAM. P. 11.

²³¹ Jakštas, J., 1996. P. 20; 92; 106; 109; 159; 243; 247-248; 250-251.

Jablonskių šeima, dar Jono sesuo Marytė ir Konstancijos pusseserė Elzė Jodinskaitė <...> Apatiniame bute buvo gimnazistų bendrabutis... <...> 1896 m. Jablonskis buvo iškeltas į kitą vietą – daug nuošalesnę lietuviybės atžvilgiu – Revelį (dab. Talinas). <...> [Taline] gyvenimą turėjo labia netikusį. Mediniai apgriuvē namai, kiaurais pamatais ir baisiai šalti. <...> Šalo ir Jablonskio šeimyna. <...> Po 1903 m. prasidėjo nesibaigiančios šeimos klajonės vos po keletą metų įsikuriant naujoje vietoje. Jablonskiai apsigyveno Šiauliuose. <...> 1904 m. rudenį Jablonskių šeima persikėlė į Vilnių. <...> Nuo rudens Jablonskis gavo neetatinio mokytojo vietą Panevėžio mokytojų seminarijoje, šeima persikraustė į Panevėžį. <...> 1908 m. Jablonskis gavo etatinio mokytojo vietą Breste. <...> 1910 m. vasaros pabaigoje Konstancija su vaikais iškeliavo pas vyrą į Brestą. <...> Gavęs mokytojo vietą Gardino berniukų gimnazijoje, 1912 m. su šeima persikėlė arčiau Lietuvos. <...> 1914 m. rudenį Jablonskis iškeliamas į Veližą. Šeima kraustosi į tolimą užkampį kažkur Vitebsko gubernijoje. <...> 1915 m. Jablonskis oficialiai pakviečiamas dėstyti lietuvių kalbos Voroneže, [tačiau tais pačiais metais] dėl nesveikatos turėjo atsisakyti gimnazijos mokytojo pareigų. <...> M. Mašiotaitė: „ponia Jablonskienė kaskart jaukiai naujoje vietoje įsikurdavo ir jos laikina pastogė atrodė seniai ir ilgam gyventa“ <...> 1918 m. birželį Jablonskiai su visa lietuvių kolonija grįžo į Lietuvą [Vilnių]. <...> 1919 m. Vilnių užėmus lenkams, dalis lietuvių inteligentų pasitraukė į Kauną. Tik po kelių mėnesių Jablonskis su šeima gavo leidimą keltis į laikinąją sostinę. <...> Jablonskių gyvenimas Kaune buvo kuklus, vėl teko kraustytis iš vieno buto į kitą. Vos atvažiavę į Kauną apsistojo bendrabutyje prie „Saulės“ draugijos namų“. <...> Po vyro mirties našlė Konstancija“ persikėlė pas dukters Julijos šeimą.²³² P. Bugailiškis: „iškentėjusiai [Konstancijai] nuolatinio kraustymosi iš vietos į vietą vargus (Mintauja, - Šiauliai, - Panevėžys, - Vilnius)“²³³.

Griniai: Po santuokos: Virbalis-Naumiestis-Pilviškiai-Marijampolė-Vilnius- Marijampolė-Jelecas-Nalčikas-Groznas-Kislovodskas. Po žmonos mirties: Marselis. Grįžęs Lietuvon: 1919 Marijampolė. 1920 Kaunas. Po Antros santuokos: 1927 Kaunas. 1944 m. Berlynas – Halle/Salle (netoli Leipcigo). 1945 Hanau. 1947 Niujorkas-Čikaga. A. Eidintas rašo: „Trečiojo Lietuvos prezidento dr. Kazio Griniaus gimtinė – Marijampolės apskritis.“²³⁴ K. Grinius: „1896 m <...> su žmona [Joana] nuvažiavome į Naumiestį ir įsikūrėme“.²³⁵ G. Ilgūno teigimu: „1902 m. <...> iš Pilviškių išsikraustė į Marijampolę. <...> [1908] per Kalėdas, pasiėmę vaikus ir negausią mantą, Griniai iš Marijampolės išvažiavo į Vilnių. <...> 1914 m. rugsėjo mėnesį Griniai su kitais karo

²³² *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 21-22; 26; 28-29; 31-32; 34-35; 37-38; 40.

²³³ *ŠAM*. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 28.

²³⁴ Eidintas, A., 1993. P. 9.

²³⁵ Grinius, K., 1947. P. 224.

pabėgėliais išvyko į rytus. Pradžioje apsistojo Jelece“. ²³⁶ A. Eidintas pažymi: 1917 m. „Grinių šeima gyveno Kislovodsko priemiestyje, Minutkos Stanicoje, Čepko namuose. <...> Išstremtas Grinius porą metų gyveno Alksniškiuose, kur jį lankydavo antroji žmona. K. Arsaitė-Griniuvienė, jaunesnysis sūnus Liūtas Grinius...“²³⁷ G. Ilgūnas: „1928 m. rudenį K. K. Griniai persikraustė į nuosavą 2-jų aukštų namą [Kaune]. <...> 1946 m. liepos mėn. Griniai persikėlė į Hanau stovyklą. [1947 m. atvyko į JAV, Niujorką; 1949 m. – į Čikagą.]“²³⁸ G. Ilgūnas nurodo: Kristina „gimusi 1896 m. Rusijoje, Saratove, vaikystėje atvykusi į Lietuvą.“²³⁹

Lozoraičiai: Stasys Lozoraitis gimė Kaune. Vincenta Lozoraitienė gimė Peterburge. A. Petraitytė-Briedienė: „Grįžusi į Lietuvą V. Matulaitytė-Lozraitienė apsigyveno Vilniuje, vėliau persikėlė į Kauną“.²⁴⁰ Į Lietuvą, Kauną, „visa Lozoraičių šeima sugrįžo tik 1932 m.“²⁴¹ 1939 m. vėl išvyko į Romą. Lozoraitis „liko Romoje įgaliotuoju Lietuvos diplomatijos šefu ligi pat mirties 1983 m.“²⁴².

2.8. Inteligentų vaikai

Rimkai. 3 seserys, liko jaunesnė sesuo Elzbieta Rimkutė-Bagdonienė. V. Rimkus: „Mes vaikai...šeimoje buvome 6 vaikai: 3 sūnai, 3 dukros – gana didelė šeima pasakius. Ir sunkios šeimų dienos(?)...pavyzdžiui aš numiręs buvau gal vieną(?) metų, tai vos vos išgelbėjo...visokios išlaidos...<...> mamai teko tokį būrį vaikų auginti, žinoma buvo visko...kaime būdavo erzynamasi(?)... <...> „Sibire. <...> Tai ten mes visi pradėjom dirbti, algas gavom. Man mama prisipažino, bet jau vėliau gerokai žinoma: man 19 metų, aš vos ne pats darbingiausias ten atvažiauvau. Nors mano planas buvo pabėgti iš ...(?) nu čia atskira dar istorija...Vyriškas darbas, statyboj...gavau pirmą algą, tokią didesnę nei seserų ir dvi sesės dirbom – 3se. <...> Kai gavau pirmą algą barake, visus iki kapeikos atidaviau mamai. Vėliau ji man prisipažino, kad ji slapta net apsiverkė, todėl kad buvo toks badmiriavimas...o gali sugalvot pats sau saugoti, o taip kad nutarėm visą iki vienos kapeikos...“²⁴³ p. 167: Irena, Vytenis, Elena, Vaidevutis, Elzytė, Alfonsas (1949m.)

²³⁶ Ilgūnas, G., 2000. P. 79; 139; 170.

²³⁷ Eidintas, A., 1993. P. 28; 110.

²³⁸ Ilgūnas, G., 2000. P. 374; 476; 495.

²³⁹ Ten pat. P. 285.

²⁴⁰ Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 36.

²⁴¹ Ten pat. P. 39.

²⁴² Landsbergis, V., 2002. P. 18.

²⁴³ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

Venclauskiai. L. Peleckis: „Kas dar pasaulyje galėtų pasigirti, kad priglobė, išaugino, išleido į gyvenimą daugiau kaip 120 svetimų vaikų? <...> Pradedant pamestinukais prie jos namo durų, baigiant universiteto studentais – visais ji rūpinosi, visiems, kam buvo reikalinga, suteikdavo pagalbą, globą ir motinišką meilę. Savo augintiniams ji duodavo ne tik pastogę, valgi, rūbą, bet, svarbiausia, mokslą. <...> tikrosios dukterys – Danutė ir Gražbylė – turėjo naudotis vienodomis kukliomis gėrybėmis kaip ir drauge augusieji, nors galėjo būti turtingiausiomis Šiaulių panaitėmis. Jos [Venclauskienės] dukros našlaitės seserimis vadino. Vienodai buvo rengiamos, kartu valgydavo ir su jomis viską lygiai dirbdavo“. Pranė Baliukienė: „Gražbylė Venclauskaitė, nors ir garsaus advokato duktė, labai paprasta ir draugiška buvo gimnazijoje, tokia išliko ir gyvenime. Daug yra pagelbėjusi ne tik mums, savo draugovės skautams, bet ir visai nepažįstamiems žmonėms. Iš Mamos, iš Tėvo paveldėjo užuojautos, gerumo jausmą.“ „<...> Venclauskienė nesirinko būsimų augintinių ar globotinių. Jai buvo visiškai nesvarbu – gabus vaikas ar ne, sveikas ar nelabai. Toli gražu ne visi jos globotiniai buvo mokslūs. <...> atsirasdavo vaikai šiuose namuose pačiais įvairiausiais būdais... Kartą sunkiai vaikščiojantį berniuką parsivežė iš kelionės, radusi jį kažkur kaime prie Kretingos. Prireikė net kelių operacijų, už kurias, žinoma, mokėjo pati Stanislava Venclauskienė, kol naujasis namų gyventojas pradėjo vaikščioti be lazdy...<...> Šeimos kronikoje – ir nežinia iš kur pargabenta mergaitė, pažeista sunkios ligos: iš pradžių galėjo tik šliaužoti grindimis. Negailėta lėšų geriausiems daktarams – po kelerių metų mergaitė ne tik vaikščiojo ir drauge su visais bėgiojo, bet ir lankė mokyklą, o vėliau pati sukūrė šeimą <...> Venclauskienė plačiai atidarė našlaičiams savo namų duris. Ji kasdien išvirdavo didelį kiekį maistingos sriubos, kad alkani moksleiviai galėtų pasisotinti. Ji susirgusiems studentams sudarydavo sąlygas sveikatai pataisyti. <...> Jos auklėtinių skaičius nuolat keitėsi vis didėdamas <...> Mama ją vadino visi augintiniai ir globotiniai <...> Venclauskienė kiekvienam surasdavo svarbiausią žodį, kiekvienu išeinančiu, išvažiuojančiu pasirūpindavo <...> Neretai prikepdavo skaniausių pyragaičių ir atgabendavo per pažįstamus „pasiuntinius“.“ Sofija Mauragienė: „koks pasiaukojimas tik tam, kad svetimi vaikai (gink Dieve, čia ne tas žodis,- svetimi mes niekada nesijautėme. Niekada!.. būtų pavalgydinti, aprengti, kad galėtų mokytis...O juk labiau išsilavinusio, apsiskaičiusio, dvasiškai turtingesnio žmogaus Šiauliuose nebuvo.<...> Kartą – berods 1936-aisiais, sugrįžus į namus, Mama pasikvietė į lovą ir sako: „Gulk, Zosele, šalia manęs, pasikalbėsime“. Aš atsiguliau, kaip dažnai būdavo, kai buvau maža, užlindau už jos nugaros, ir ji ėmė pasakoti savo jaunystės prisiminimus.“ Buvusi kaimynė Birutė Kimerytė-Bloženė: „čia jiems [vaikams] būdavo gyventi geriau nei daugeliui iš mūsų, turinčių tikrus tėvus.“ Kazimieras Venclauskis. „Namuose – pulkelis svetimų vaikų. Keista žmonos idėja, kuriai jis neprieštarauja. Vaikams jo autoritetas – milžiniškas. Didžiulis pavyzdys savo darbštumu. Santūrumu. Nors... su vaikais beveik nebendrauja – visą laiką komandiruotėse, teismuose...Nebent per atostogas pajūryje.“ Venclauskis vaikus dažniausiai

vadindavo kompanionais. „vaikai buvo auginami, leidžiami į mokslus be jokios paramos ar pagalbos iš šalies. „Advokatas pasiekė aukščiausio garso, bet jo visos pajamos sutirpdavo vaikų minioj, - tvirtina amžininkai. Žmonės pasakoja, kad kartais jis, kantrybės netekęs, klausdavo žmonos, kada bus paskutinis <...> Tėvas niekada nė vieno iš jų net žodžiu nėra užgavęs <...> Jinai vis pažadėdavusi daugiau vaikų nebepriimti. Bet, žiūrėk, rado kur kokį našlaitį, parsivedė. Savaite kitą vyrui nieko nesakė, o paskui, pastebėjusi jo gerą nuotaiką, pasiima vaiką, nusiveda prie vyro...“ Aleksandras Mauragis: „Didelės šeimos Tėvo šeimoje kaip ir nesimatė, nors ir kartu gyveno. Su juo susitikti kuriam nors šeimos nariui buvo nelengva. Ne todėl, kad nebūtų atsiradę progų, bet kad Tėvas laikėsi toli nuo vaikų. <...> nors Tėvas buvo snobas, tačiau buvo įdomus kaip asmenybė.“ Sofija Mauragienė: „Venclauskių šeima augo ir keitėsi. Jaunimo čia visada buvo apstu“.²⁴⁴ „Tarp S. Venclauskienės globotinių buvo poetas Julius Janonis, būsimasis mokytojas Tomas Stonis, gydytojas Vladas Pampikas, teisininkas Algirdas Jakševičius, Iliojaus universiteto profesorius Marius Veclauskas.“²⁴⁵

Šalkauskiai: sūnus dr. Julijonas Šalkauskis gimė 1931 m. J. Eretas pasakoja: „Šalkauskiams gimė sūnelis, kuris buvo pakrikštytas tėvuko ir motinos vardu – Julijonu. Tėvų džiaugsmas buvo didelis. Profesorius nusišypsodamas tarė: „Dabar ir mes ateitininkai su ateitimi“. <...> Šis, kaip ir jo tėvas, tamsaus veido ir plaukų vaikutis, buvo tikras gyvasis sidabras. <...> Tik vieną kartą radau ją [Šalkauskienę] nusiminusią, net priblokštą – per sunkią Juliuko ligą. Apie 1936-37 metus sūnelis smarkiai susirgo. Skarlatina, plaučių, inkstų ir ausų uždegimai, kraujo infekcija kankino vargšą vaikutį. Vilčių pasveikti beveik nebebuvo. Juliuką reikėjo tiesiog iš mirties nasrų ištraukti“ (Jasaitis). Iš užrašo at vieno nuotrauko, pateikiamo J. Ereto „Dvi našlaitės – Šalkauskių šeimos augintinės“²⁴⁶ paaiškėja, kad Šalkauskiai be savo sūnaus dar globojo porą.

Bugailiškiai: P. Bugailiškis: „Gi neturėdami vaikų nei giminių, kurie galėtų suteikti paramą bei pastogę, su nerimu stebime, kaip mūsų tolimesnės egzistencijos klausimas artėja prie galimumo ribų“.²⁴⁷

Šliūpai. Jono ir Liudvikos: Aldona (1886) išteikėjo ir išsiskyrė, gydytoja. Šliūpas: „Aldona, mano verčiama, baigė medicinos mokslą ir išteikėjo ne sulig tėvo linkėjimu. Su vyru nesugebėjo gyventi. Vaikų nebuvo. Išsiskyrė ir išsituokė. Karės metu, ji kartu su manimi atkako į Rossiją ir kaipo tremtinių gydytoja ji tarnavo dvejetą metų Voroneže, vėliau veikė Kaune bei Ukmergėje. Amerikoje laisvai augusi ir nepratusi keliaklupsčiauti prieš nieką, ji nerado savo darbo įvertinimo

²⁴⁴ Peleckis, L., 1991. P. 17-20; 22; 28-29; 31-32; 49; 53; 56; 69; 70.

²⁴⁵ Stanislava Veclauskienė. LIMIS. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 31 d.]. <<http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/863944>>.

²⁴⁶ Eretas, J., 1960. P. 150-152; 193; 205.

²⁴⁷ ŠAM. GEK 123391/J-R 11368. P. 37.

pas lietuviškuosius ponus ir nusivylusi, o dar užpykusi, kam tėvas antrą žmoną vedė, ji grįžo atgal į Ameriką ir gyvena Brooklyne kaip žinoma moterų ligų specialistė"²⁴⁸ Kęstutis (1888) – fizikas, Hypatija (1893) – labiausiai nepalaikė antros tėvo santuokos. J. Šliūpas: „Trečioji duktė Hypatija, auklėta ir išlepinta kn. Dembskio, ištekęjo už Martino Yčo <...> šiurkšti, pasipūtusi, išdidi, gyveno Kaune, vėliau gi Tyreliškių dvare Pakaunėje, ir bolševikams antplūdus, su vyru ir vaikais iškako per Vokią ir Lisaboną į Ameriką 1940 m. Vyras sirgo cukrine liga, ir kelionėje per Atlantą pasimirė“²⁴⁹ . „Tuo tarpu pasunkėjo šeimos našta, kai prie anksčiau gimusios dukters Aldonos prisidėjo dar sūnus Kęstutis <...> Be to [Šliūpas] apgailestavo, kad sūnus Kęstutis esąs netvarkingas. O tas jo netvarkingumas tai palinkimas į aloholį. Alkoholis ir pražudė jį. Jis mirė džiova 44 metų amžiaus. (1932).“²⁵⁰ Šliūpas: „Sūnus Kęstutis būdavo lengvapūtis, kolegijas bei studijas mainikaudavo lyg pirštines žiemos metu, tai Amerikoje, tai Miunchene, tai Vilniuje atsidurdavo, iki galiaus Kaune patapo fizikos docentu. Buvo fizikos žurnalo „Nature“ Londone bendradarbis...<...> Buvo gabus vaikas, bet džiova apsikrėtęs galų gale ėmė girtauti, ir kaip tėvams, taip mokslo pareigai garbės nedarė.“²⁵¹ Šliūpas: „Mano žmona Liūda, apsigyvenusi Kaune, pamilo Yčų vaikus ir pas juos daugiau gyveno negu pas mane. <...> Ji skundėsi vaikais ir visais kitais artimais. <...> Rudeniop 1929 m. aš susituokiau su Grasilda Grauslaite iš Palangos. Dėkai to subruzdavo mano vaikai <...> galutinai paio mano šeimos santarvė lyg būtų dangus ant mūsų užgriuvęs. Visai mane pravardžiavo ir biauėjo ir teršė <...> Tylėjau, kentėjau, o ne sielvartavau. Galų gale, ilgainiui sūnus ir Aldona pamatė, kad buvo besielgių nevykusiai, tik Hypatija liko kieta lyg titnagas iki šiai dienai. Aš vaikams nelinkiu blogo, už piktą niekuomet neatėjo man mintis piktu atmokėti. Priešingai, jaunajam Yčukui padėdamas iš Lietuvos nuo bolševikų pabėgti, aš kreipiausi net į komisarą Gedvilą su prašymu, kad kliūčių nedarytų <...> jis laimingai galiaus atsidūrė užsienyje.“²⁵² Liudvika: „Įsitikinau, kad visi, net ir vaikai, mane apgavo, nes apleido, tik vienui vienas vyras man draugas paliko“ ir krėsle sėdėdama nurimo ir tykiai pasimirė“.²⁵³ Šliūpas: „Yčai buvo mane būtinai Beverčią eiti pas juos įnamauti, manydami, kad mano turtelis jiems likti turės“.²⁵⁴

Jono ir Grasildos: Vytautas Jonas (1930). Šliūpas: „prigimė sūnelis Vytautas, dabar pabaigęs eiti pradinę liaudies mokyklą. Vaikas gabus, judrus, atkaklus, linkęs paišybon, kaip kad buvo ir Kęstutis.“²⁵⁵ 1940 įregistruotas civilinėje metrikacijoje – pats pirmas.: „Čia jau tais pačiais

²⁴⁸ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 305.

²⁴⁹ Ten pat.

²⁵⁰ Jakštas, J., 1996. P. 106; 249.

²⁵¹ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 304-305.

²⁵² Ten pat. P. 305-306.

²⁵³ Jakštas, J., 1996. P. 250.

²⁵⁴ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 305.

²⁵⁵ Ten pat. P. 306.

atvykimo metais (1930) gimė jiems sūnelis, Vytautas. Jis buvo tėvui didelė paguoda ir džiaugsmas rudenėjančio gyvenimo dienoje.²⁵⁶

Jablonskiai: Proanūkė Eglė: „[Jablonskiai] tėvai savo penkiems užaugintiems vaikams <...> Mintaujoj gimė ir vyriausieji Jablonskių vaikai. Pirmoji dukrytė (g. 1891) teisgyveno tik tai savaitę.“²⁵⁷ Konstantinas Jablonskis (1892-1960) (žmona Sofija Landsbergytė) – [muziejaus (limis) info: istorikas, teisininkas, dėstytojas. Gimė Mintaujoje (dab. Jelgava). Vytautas Jablonskis (1898-1963) (žmona Bronė Aleksandravičiūtė, Vera Zavarina) – karo lakūnas. Gimė Taline, Estijoje.]. Ona Jablonskytė (1894 - 1957) (vyras Vytautas Landsbergis-Žemkalnis), Julija Jablonskytė (vyras Tadas Petkevičius), Jonas Jablonskis (1906) (žmona Jadvyga Žakevičaitė). Julija Jablonskytė – Petkevičienė. Proanūkė Eglė: „vidurinioji iš Jablonskių vaikų, ji buvo apdovanota darbščiomis rankomis gražiems darbams dirbti, subtiliu skoniu ir humoro jausmu. Namuose kabėjo jos tapyti paveikslai, austi kilimai... <...> Likusi vienintelė iš Jablonskių šeimos, atsisveikinus (ar nespėjusi) su broliais ir seserimi, pati sulaukė devyniasdešimties. <...> Jūlytė Voroneže kurį laiką mokė gimnazijoje lietuvių kalbos...“²⁵⁸ Ona Jablonskytė „tutė Onytė buvo išmintinga ir tvirta. Ji buvo žinoma akių gydytoja, per karą vyrą ir du vaikus išleidusi į nežinią, senatvėje likusi su jauniausiuoju sūnum Vytuliu. <...> Man [Eglei Griciuvienei] gimus, tutė Onytė numezgė baltos vilnos antklodėlę, kurią dar papuošė smulkiomis gėlytėmis“.²⁵⁹ Konstantinas Jablonskis. Jablonskių proanūkė Eglė: „Motulės [Julijos] brolis dėdė Kastukas. Girdėjau pasakojant apie jo švelnų būdą, bežodį bendravimo stilių tyliai vaikui iš užnugario pakišant saldumyną. <...> Laiškuose sūnui atsispini mamos meilė ir rūpestis: ji Kastukui pataria, jį auklėja, pabara, o kartu ir pati pasiuodžia.“²⁶⁰ Vytautas Jablonskis. Proanūkė Eglė: „Jaunesnysis Motulės brolis Vytutis. Dėdė Vytutį primindavo jo nuotraukų lagaminas, namuose ant sienų kabančios jo darytos nuotraukos <...> jo linksmi nutrūktgalvišką gyvenimo būdą, visiškai „neknygišką“ aviatoriaus profesiją. <...> Vytutis buvo padykęs linksmuolis, abiem tėvams daug sveikatos ir nervų prigadinęs: „Vytutis vis labai ragus stato, per Užgavėnės vėl Tėtė buvo baisiai susikrimtęs dėl jo, tris dienas nė pietų nevalgė...“ [Jablonskienė] <...> Vytutis dirbo spaustuvėje rinkėju.“²⁶¹ Jonas Jablonskis. Proanūkė Eglė: „Jauniausias Motulės brolis Jonas <...> Vaikystėje ne kartą iš naujo skaitydama pamėgtą Edmondo de Amičio Širdį, žinojau, kad jos vertėjas – Motulės brolis Jonas. <...> paslaptinga rimtis gaubė iki šiol sunkiai suvoktą jo likimo istoriją: sušaudytas kažkur Červenėje...ar

²⁵⁶ Jakštas, J., 1996. P. 251.

²⁵⁷ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 7; 21.

²⁵⁸ Ten pat. P. 5; 37.

²⁵⁹ Ten pat. P. 5-6.

²⁶⁰ Ten pat. P. 6; 31.

²⁶¹ Ten pat. P. 6; 34; 37.

Byhosave... Už ką?...²⁶² Proanūkė Eglė: „Žemaitės *Apsakymėlių vaikams* leidėjais įrašyti Kastukas, Onytė ir Julytė. <...> Jablonskių vaikai paveldėjo tėvų gabumus. <...> Lietuvoj Jablonskių vaikai beveik pamečiui sukūrė savo šeimas.“²⁶³

Griniai: Kazys (1899 - 1968) (žmona Gražina Grinienė), Gražina (1902 - 1918), Jurgis (1906 - 1919). (Joanos). A. Eidintas: „1897 m. gimė pirmasis sūnus, tačiau tuoj pat mirė. Antrasis – Kazys gimė Pilviškiuose 1899 m., užaugo sveikas ir [G. Ilgūnas apie Grinių sūnų Kazį: 1918 m. dirbo Kislovodsko savivaldybėje, su tėvo pritarimu įstojo į baltagvadriečių būrį. „Tėvas, pamatęs ir įvertinęs baltųjų veiksmus, patarė sūnui prašytis atleidimo iš kariuomenės. Demobilizuotas Kazys su tėvu bei jaunesniu broliu Jurgiu išvyko į Prancūziją, iš kur tikėjosi pasiekti Lietuvą.“] tapo Lietuvos kariuomenės generalinio štabo pulkininku (buvo ir karo atstovu Vokietijoje Nepriklausomybės metais: [Eidintas: 1919 m. „Kazys, kariškis, sutelkia 108 lietuvius ir išvyksta į La Rošelę. Jiems vadovauja karužas (maždaug leitenanto atitiktumu) gydytojo sūnus K. Grinius. La Rošelėje kariai saugos prekes, skirtas Lietuvai, lydės jas laivuose pakeliui į Liepoją G. Ilgūnas: „Nuo 1921 m. K. Grinius [sūnus] tiesa, laikinai, paskirtas divizijos štabo viršininku. <...> 1923 m. baigęs Sain-Cyr'o karo mokyklą, K. Grinius grįžo į Lietuvą ir pradėjo dėstytojo darbą karo mokykloje Kaune. <...> 1927 m. baigęs karinį aukštąjį mokslą, grįžo Lietuvon ir buvo paskirtas į vyriausiąjį štabą. <...> yra parašęs kelis karo mokslo veikalus, dėstė Karo akademijoje, kur ėjo profesoriaus pareigas. <...> Lietuvoje už tarnybinius pasižymėjimus 1929 m. apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu. <...> 1937 m. paskirtas Lietuvos karo atašė Vokietijoje <...> iki pat Lietuvos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą. <...> Sovietams Lietuvos kariuomenės vadu paskyrus bolševiką F. Baltušį <...> pulk. K. Grinius pareiškė: „Svetimos valstybės primesto kariuomenės vado įsakymai man negali būti privalomi“. <...> Su kitais buvusiais Lietuvos pasiuntinybės darbuotojais įsijungė į Lietuvos piliečių sąjungą, kuri telkė Berlyne Vokietijoje gyvenusius lietuvius. <...> Pradėjus gestapui domėtis K. Griniumi, <...> 1941 m. atvyko į JAV. Čia iš karto įsitraukė į Amerikos lietuvių tautinę veiklą. <...> Amerikoje K. Grinius 1947-1951 m. dėstytojavo Syracuse universitete, nuo 1951 m. dirbo „Amerikos balso“ redakcijoje.“²⁶⁴ 1902 m. gimė dukrelė Gražina, kuri šešiolikos sulaukus žus nuo banditų kulkos kartu su motina. Dar buvo sūnus Jurgis su įgimta širdies liga. <...> [G. Petkevičaitė-Bitė apie Jurgį]: kelių metų vaikiukas – nugeltęs, menkutis, blogutis, vos gyvas. <...> du vyresniu vaiku, - tikras sveikatos ir gražių, laisvų vaikų dienų vaizdas. <...> Doktoras pagavo mano žvilgsnį ir ramiau, jam priprastu, ypatingai sausu balsu paaiškino, rodydamas į savo jaunylį. – Gimė po kalėjimo. Mudu tada, žmona ir aš buvome Kislinkio (Marijampolės žandaro) kalėjiman pasodinti. (Jurgis Grinius mirė 1919

²⁶² Ten pat. P. 6.

²⁶³ Ten pat. P. 28; 37; 39.

²⁶⁴ Ilgūnas, G., 2000. P. 534-536; 541.

m.)²⁶⁵. „Dr. K. Grinius su pirmąja žmona susilaukė 4 vaikų, bet užaugo tik Kazys <...> [1918 m.] žuvo ir 17 metų duktė Gražina“.²⁶⁶

Liūtas Grinius gimė Kaune (1927 – 1989) m. (žmona Nijolė Siliūnaitė Grinienė) (Kristinos). Eidintas: „Šešiasdešimties metų eksprezidentas tampa jaunu tėvu.“²⁶⁷ Ilgūnas: „Patriotiškai auklėtas jaunimas nenorėjo besąlygiškai taikstyti su totalitariniu okupaciniu režimu. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus, tuo metu mokydamasis Kauno „Aušros“ gimnazijoje su bendraklasiais – Liūtu Griniu ir Gabrieliu Landsbergiu-Žemkalniu įkūrė pagrindinę antinacinę organizaciją, leido laikraštėlį. <...> Laikraštėlį daugindavo Grinių namuose. <...> Liūtas – likęs Lietuvoje ruošėsi išeiti partizanauti, antraip užėję bolševikai paimtų jį į Raudonąją armiją ir išsiųstų į frontą. <...> 1947 m. Liūtas įsidarbino naktinės pamainos darbininku Witsono mėsos fabrike, dirbdamas šešias dienas per savaitę po 50 val. ir daugiau. <...> 1953 m. L. Grinius pradeda darbą privačių karo pramonės tyrinėjimų bendrovių inžinieriumi <...> 1954-1956 m. jis tarnauja JAV kariuomenėje <...> nuo 1976 m. dirba JAV karo laivyno ginklavimo skyriuje, elektronikos ir elektros optikos lazerių sistemų srityje. <...> Liūtas Grinius – aktyvus visuomenininkas: bendradarbiauja išeivijos spaudoje, įsteigia lietuvių studentų draugiją Čikagoje, nuo 1951 m. – jos pirmininkas. Nuo 1963 m. jis akademinio skautų sąjūdžio Los Andželo skyriaus pirmininkas, Lietuvos skautų sąjūdžio JAV tarybos narys, vėliau – vienas šios organizacijos vadovų. <...> 1984-1985 m. L. Grinius – vienas iš okupuotų Baltijos valstybių organizuoto Sovietų Sąjungos teismo Kopenhagoje bei sčskrydžio Stokholme ir išvykos laivu po Baltijos jūrą organizatorių ir dalyvių.“²⁶⁸

Lozoraičiai. Lozoraičiai Sūnūs Stasys (1924-1994) ir Kazys (1929-2007). Briedienė: „Abu S. Lozoraičio sūnūs Stasys ir Kazys gimė Berlyne“.²⁶⁹ Stasys Lozoraitis (jaunesnysis) – „vienas iš kandidatų pirmuosiuose prezidento rinkimuose atkurtosios Lietuvos nepriklausomybės metais. <...> diplomatas, Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto sekretorius, vėliau rezidavo Vašingtone, Romoje.“²⁷⁰ Landsbergis: „nuo 1944 m. dalyvavo Italijos lietuvių organizacijų veikloje. <...> jaunasis Lozoraitis tėvams sukeldavo rūpesčio, dalyvaudamas priešfašistinio pagrindžio veikloje. <...> Lozoraitis yra minėjęs apie besislapstančių žydų vežiojimą iš vienos vietos į kitą.“²⁷¹ Briedienė: „1992 metais jam buvo suteiktas Vytauto Didžiojo universiteto Garbės daktaro

²⁶⁵ Eidintas, A., 1993. P. 22-23; 43.

²⁶⁶ Grinius, K., 1947. P. 12.

²⁶⁷ Eidintas, A., 1993. P. 101.

²⁶⁸ Ilgūnas, G., 2000. P. 457; 459; 499; 545; 549.

²⁶⁹ Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 39.

²⁷⁰ Ten pat. P. 20; 39.

²⁷¹ Landsbergis, V., 2002. P. 18; 368.

vardas.²⁷² Kazys Lozoraitis – „žurnalistas, diplomatas, ilgametis lietuviškų Vatikano radijo laidų bendradarbis. Atkurtos nepriklausomybės metais buvo Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ambasadorius prie Šventojo Sosto ir Maltos ordinui.“²⁷³

2.9. Ugdymo ypatumai

Rimkai: „<...> mums mažiems vaikams buvo organizuojami vakariniai skaitymai. Čia man atrodo aš esu rašęs Maskoliūnienei, jūsų dekanai...toks yra žurnaliukas eina apie vaikystę...atspausdino ji. Yra skaičiusi [mama] Žemaitės raštus pavyzdžiui aš iki šiol atsimenu toksai „vakarienė/vakaronė“ – vienas pirmųjų jos apsakymų...vakare susirenka..bet tas tai ne tiek. Didžiausią įspūdį tai paliko „Tarzanas“ - pradėjo nuo pirmojo tomo skaityti. Beskaitant išėjo antras tomas ir trečias...jums žinoma ta knyga? O kad buvo, girdėjot? Šiaulių kultūros bendrovė Šiauliuose išleido. Pirmas tomas tokio storio, kiti jau plonesni. Po to filmas buvo pastatytas, amerikiečių. Dabar visuotinis vardas tas „Tarzanas“. Ten aprašė kaip paklydęs vaikas Afrikoje ir beždžionės užaugino...lietuvių kalba išversta ir išleista. Tai buvo jaunimo skaitalas. Nu po to jau patys pradėjom skaityti <...> Nu, namuose biblioteka buvo, lotynų, rusų kalba... o vaikai ką - knygeles vaikiškas...nu į mokyklą pradėjus eiti, tai iš mokyklos imi, pasiimi, skaitėm kažkiek tai... Vakarai buvo laukiami, todėl kad didelė lempa, elektros nebuvo žinoma ir visi sėdi už stalo visi kiek žmonių yra į bendrą virtuvę. Nuo pat mažens mūsų visi valgymai, viskas virtuvėj. Tik jau svečių kambarys šalia buvo, valgomasis taip sakant...O taip viskas čia pat, mūsų darbininkai visada šalia...O lempa, paruoši pamokas mokyklai, skaitai knygeles kokias...čia tas bendras skaitymas atskirai dar.“²⁷⁴

Venclauskiai. Venclauskienė „varyte varydavo juos [savo augintinius] į mokyklą“. Venclauskienė: „priimdama auginti vaikus, stengiausi juos kuo aukščiau pakelti ir norėjau prisidėti savo kraštui ruošiant inteligentišką jaunąją kartą. <...> Mokykit ir savo vaikus geros širdies, auginkit nesavanaudžius. Kad užaugę vienas kitam padėtų... “. <...> Ji, kaip pavyzdinga motina, juos mokė muzikos („kas pianinu skambinti, kas smuiku groti“), gero elgesio, praktiškumo, o savo vaikuose skiepijo žmoniškumą ir artimo meilę. <...> Mama taip pat mokė vaikus įvairių šokių. Anot jos, jaunas žmogus turi būti jaunu žmogumi: nesėdėti susibuvimuose lyg koks senis, o linksmintis taip, kaip linksmintis privalo jaunystė“. Stanislava Venclauskienė pirmoji Šiauliuose ir Lietuvoje savo didelėje šeimoje įgyvendino privalomą vidurinį mokslą. „Mokslas tęsdavosi ir namuose.

²⁷² Petraitytė Briedienė, A. *Gražių ir liūdny sukakčių proga*. (S. Lozoraičio 90-osios gimimo ir 20-osios mirimo metinės). VDU, 2014. P. 8. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Birželio 1 d.]. <https://www.google.lt/?gws_rd=ssl#q=Stasys+ir+Vincenta+Lozorai%C4%8Diai>

²⁷³ Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 39.

²⁷⁴ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

Stanislava Venclauskienė turėjo didelių pedagoginių sugebėjimų“. Prisimena viena pirmųjų augintinių – Sofija Mauragienė iš Australijos: „Menu, kaip Mama mums parodė Levo Tolstojaus kapą. Mama mums pasakojo apie rašytoją, jo knygas, žadėjo jų nupirkti, kai išmoksime rusiškai skaityti <...> kaip niekas kitas mokėjo užkalbinti, pasiteirauti, paguosti.“ Pasakoja buvusi vaikų darželio, kurį globojo Stanislava Venclauskienė, auklėtinė Bronė Balčiūnienė: „Labai daug ko mokydavo. Ir rankdarbių, ir stalą parengti, ir deklamuoti, ir šokti, ir dainuoti. Ne mokslo, ne širdies žmogus nebūtų tokio darželio įsteigęs. Tačiau svarbiausia mums visiems, jį lankiusiems, - pirmosios gerumo pamokos, kurias čia patyrėme.“ S. Steponavičiūtė-Tamulienė: „Kad mes kelių kalbų išmokome, tik jai, laisvai kalbėjusiai prancūziškai, lenkiškai, vokiškai, rusiškai, žydiškai, turime būti dėkingi. Mama neretai pabrėždavo: be knygos, teatro, muzikos – žmogus nepilnavertis. Jie reikalingi žmogui kaip duona ir vanduo. Pajusti grožį, meną, pamilti literatūrą čia augusiems vaikams padėjo ne tik privalomos muzikos pamokos, namų teatras, bet ir meno albumai iš viso pasaulio: Venclauskiai mėgo keliauti“.²⁷⁵

Šalkauskiai: Eretas: „<...> išdykėlis vėl įslinkdavo į kabinetą. Tėtė, nors susiraukia, bet vėl ramiai ima dėstyti savo paskaitą apie klusnumą bei mandagumą. Apeliuoja į Juliuko sąžinę ir protelį žodžiais ir terminais, kuriuos pedagogikos studentai paprastai girdėdavo profesoriaus auditorijoje. Jo tvirtinimu, sūnelis turėjo būti paklusnus ir elgtis džentelmeniškai.“²⁷⁶

Šliūpai. „Šliūpas visada pabrėžia švietimo ir auklėjimo reikalingumą <...> ragino tautiečius, ypač Amerikoje atsidūrusius, spiectis į krūvą, lankyti mokyklas, skaityti laikraščius, knygas“. Šliūpas: „Auginimas juk turi pasiekti sveikatą ir stengrumą kūno, veiklumą proto, gerumą širdies ir tvirtumą noro. O tai vis galima, einant keliais mokslo, keliais teisybės. <...> Visai pasiduodamas likimui, jis ragino saviškius taikingai ir meiliai gyventi ir ypač globoti motiną [Šliūpo žmoną], jei jis pats nebegrįžtų [iš po operacijos].“²⁷⁷ Šliūpas: „Aš bent džiaugiausi, kada mano vaikai, ypačiai Aldona, gražiai muzikuoti buvo prasilavinę o aš bent pasiklausyti gaudavau. Ir Palangoje tuo žvilgsniu vargas: nėra muzikos mokytojo, norinčio privatinės pamokas davinėti, ir todėl sūnus Vytelis auga be muzikos, kaip ir jo tėvas, nors fortepijonas stovi grinčioje. Tačiau dainavimui sūnus turi progos ir mokyklos choruose, ir kartu su motyna Grasilda, dainų mėgėja.“²⁷⁸

Jablonskiai. Proanūkė Eglė: „mylinti motina buvo reikli, tekdavo ir griežtesnį žodį pasakyti, ir pabarti jau paaugusius vaikus. <...> iš Konstancijos gaudavo moteriškumo pamokų ir širdies šilumos <...> Vienas iš ženklesnių veiksmų auklėjant vaikus Jablonskių šeimoje buvo darbas su lietuviška knyga. Į tą darbą vaikai buvo įtraukti nuo mažumės. <...> Matyt, tėvų raginami susibūrė į

²⁷⁵ Peleckis, L., 1991. P. 17-21; 30; 32; 58; 98; 101.

²⁷⁶ Eretas, J., 1960. P. 153.

²⁷⁷ Jakštas, J., 1996. P. 12; 77; 247.

²⁷⁸ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 307.

Vilniaus lietuvių moksleivių draugiją. <...> [Kastukas] ne tik mokęs, bet tėvo prašymu turėjęs rinkti įdomesnius žodžius, pasakymus. Jablonskis rašė sūnui: „vaikeli, žiūrėk, savo studentą išmokyk ir pats nesutežk.“ <...> Kalbininkas ir pedagogas, susirūpinęs literatūra gimtąja kalba, subūrė jaunuomenę vertėjauti. Į tą veiklą įtraukė ne tik savo vaikus, bet ir kitus mokinius <...> [Jablonskis:] „Tik, žiūrėkit, gerai perskaitykit tas knygeles, kurių geresnė kalba. Rūpinkitės, kad vertimų kalba ir skambėte, skambinant, skambėtų – turi būti lengva, graži, suprantama“; „Rūpinkitės perrašyti gražiai. Man rodos, kas savaitė, mažiausia, po 4 lapus reiktų man siųsti“. <...> Jie [vaikai] paveldėjo motinos ir tėvo darbštumą, motinos pamėgimą gražių dailių dalykų ir mokėjimą juos pasigaminti. Nors ir niekur nesimokiusi amato, Konstancija pati buvo pasisiuvus gražius aukštus su raišteliais batelius ir išmokius to dukrą. Julytė paveldėjo iš mamos subtilų skonį ir meninius gabumus. Ji puikiai audė tautines juostas“.²⁷⁹

Griniai: A. Eidintas: „ruošia tėvas su vaikais rytdienai pamokas.“²⁸⁰ Ilgūnas: „išaiškėjus šiam [fūlės kamuolio vagystės] atsitikimui, motina, pasak K. Griniaus, „perpykusi už tai išpylė sūnui [Kaziui] kailį, o kad daugiau nesikėsintų į svetimą nuosavybę, nutarėme dar geriau pamokyti ir atidavėm į gimnazijos inspektoriaus rankas“. <...> „Sunku buvo apsileidusį vaiką prie pamokų priversti – rašo atsiminimuose jo [Kazio] tėvas. – Žiūrėk, jau jo nėra, jau pašėšupiais žuvis meškerioja. O kai gimnazija ėmė Jaroslavlin kraustyti, tai mano Kazys (15-kos) metų pusvyris) pasidarė prie knygos neprivaromas“. Liūtas: „Tėtė man nebuvo didesnis autoritetas už mamą ir abu turbūt lygiai prisidėjo prie mano brandos, rašo atsiminimuose Liūtas. – Savo principiškumu ir gyvenimo pavyzdžiu tėtė, gal, stipriau mane veikė. Mama buvo kovingesnė, griežčiau pasisakydavo socialiniais klausimais, radikaliau reikalus sprendavo. Tėtė buvo santūresnis, konservatyviškesnis, ir mokėdavo savo mintį griežtai formuluoti, paremti (...) Augant pažiūra į tėtę keitėsi nuo visiško prisirišimo iki pilnos kritikos, bet vėlesniais metais, jį iš naujo išmokau vertinti jau ne vien kaip tėvą, bet ir kaip žmogų dėl jo pažiūrų ir idėjų.“ Vienas sūnaus Liūto ir tėvo pokalbių: „- Tėtė, jeigu 1926 m. būtų kelis sukilėlius sušaudęs, niekas daugiau konstitucijos nebūtų drįsęs laužyti. – Tu nežinai, ką kalbi. Žmogaus gyvybei teisės nėra prezidentas neturi, - jis griežtai atsakė.“ <...> Liūtas: Tėtė man visuomet buvo tik tėtė: suaugęs draugas, pokalbininkas, šachmatų mokytojas ir partneris, pasivaiščiojimų bendras, klausimų atsakinėtojas, pasakų sekėjas, pamokų tikrintojas, tėviškas autoritetas... <...> Prieš pradedant vaikų darželį, tėtė man padovanojo pjūklą, grąžtą ir atsuktuvą. <...> Fizinio darbo jis nevengė ir manęs nuo to nedraudavo, bet, progai esant, ragindavo <...> Tėtei pamokų ruošimą prižiūrint, mano pažymiai greitai pasitaisė. <...> Nepateisinamas belgesys mokykloje pamokų metu visada buvo tėtės smerkiamas.“²⁸¹

²⁷⁹ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 25; 28-30; 37.

²⁸⁰ Eidintas, A., 1993. P. 22.

²⁸¹ Ilgūnas, G., 2000. P. 360; 389; 397-398; 533; 544.

Lozoraičiai. V. Landsbergis: „Tėvo [S. Lozoraičio] atkakli kova išsaugoti Vakaruose nepriklausomos Lietuvos valstybės pripažinimą ir sovietų okupacijos bei aneksijos nepripažinimą buvo didžiulė pilietiškumo ir diplomatijos mokykla sūnui Stasiui, kaip ir jaunesniam sūnui Kaziui, kuris vėliau irgi tapo Lietuvos diplomatu.“²⁸² Stasys (jaunesnysis) dalyvaudavo piešimo bei visos šalies mastu rengiamuose prancūzų kalbos rašinių konkursuose.²⁸³

2.10. Išsilavinimas

Rimkai: „<...> Po to baigiau kursų [Sibiro metais], ir mano specialybė yra traktoristas. Ir jau alga viršija abiejų seserų kartu sudėjus...Bet krata ir areštas...namuose lieka mama, 3 maži vaikai, kaip tada pragyventi...jaunesnioji sesuo, vienintelė darbininkė, kažkodėl neareštavo. Ūkininkavo, dirbo miško kirtimui. Bet toks įspūdis yra, kai į Lietuvą jau grįžom...mokslo, buvau jau pradėjęs ir į gimnaziją eiti, bet viskas užstrigo...Tai nėra tokia nuoskauda, kad jaunesnę seserį neareštavo, o mane... jos nepripažino kaip veikėjos. Ir iš tikrųjų kai pagalvoji buvo keistai kiek ten atsitiktinumų visokių...O tada kaip mamai reikėjo suktis, sunkiai ir įsivaizduoti ir dar tėvui į lagerį siuntinį nusiųsdavo vieną kitą. Nors aš lageriuose nė vieno siuntinio iš niekur nebuvau gavęs. Aš pats į namus retkarčiais nusiųsdavau vieną kitą rublį. Aš ten paišydavau tokius piešinukus. Čia tremties, o čia jau visi lageriniai portretai, nu tai už piešinuką, eskizą gavai porą gabalų duonos ar tai 10 rublių <...> Kartais aš kai pažiūriu į savo anūkus, mergytės tokios berniškos – mušasi. Kažką susiginčijo, tai dantį išmušo...<...> o kaip aš institute galėjau dirbti? Ot keistenybės, ane? Juk grįžau į Lietuvą iš Sibiro – aš dar atestato neturėjau...Čia dar tokia nelaimė įvyko: vienos ekskursijos metu mano mašina apvirto ir mano ... Juozas Balčiūnas žuvo ir dar du Šiauliečiai – 3 žuvo. Tai tiek buvau pritrenktas, kad metus nei noro neturėjau tą mokslą daryti, dirbau tokiam ūky darbininku ir tik po metų vėl mokytis... Svarbiausia, kad du mokytojai ir direktorius buvo mano klasės draugai. Po to: kur stoti? Nu man taip dailė, fizika. Bet problema tokia yra – tik savo lėšom, jokių galimybių niekur nėra. Mama grįžo į tėviškę ten su vaikais savo bėdos, dar jiems padėt reikėdavo...sunku įstot...Įstojus yra komisija, už komisiją negarantuojam – nepriėmė, buvo tokių dailininkų – Mačiulis iš lagerio. Jis net būdams ne studentu baigė tą institutą paskutiniaisiais metais jis ir būdams sąrašuose baigė, todėl kad prorektoriumi dirbo Bogdanas, o Mačiulkos(?) tėvai buvo aviacijos karininkai buvę ...?6 metų perversme. O ka Šiauliuose mane registravo, prisiregistruoti irgi sunku buvo. Pirmuoju sekretoriu tapo mano klasės draugo brolis. Jis neblokavo to, kad...tai aš įstojau puikiausiai į dailės akademiją,

²⁸² Landsbergis, V., 2002. P. 18.

²⁸³ Prancūzų kalbos konkursas, 1937 m. LCVA, F. 945, ap. 1, b. 15, l. 126-127.

meno istoriją, nu vistiek susiję, arti apybos. Tapytoju, gali tapyt kiek tik...o čia vistiek reikalingi...“²⁸⁴

Venclauskiai. L. Peleckio atsiminimuose: „vėliau jis [vienas Venclauskienės augintinių] ne tik mokėsi gimnazijoje, bet ir Lietuvos žemės ūkio akademijoje“. Venclauskienės augintinė agronomė Marija Janulaitytė-Jurkienė mokėsi Kaune, Fredos sodininkystės ir daržininkystės mokykloje. „Tiems, kurie studijavo, nuolat būdavo siunčiama ne tik pinigų, bet ir maisto...lauktuves buvę Vytauto Didžiojo universiteto, Žemės ūkio akademijos studentai ir dabar pamena“. Pirmojo pasaulinio karo metu, Venclauskiams išbėgus į Rusiją (Tula), „didesnieji vaikai ėjo į rusų mokyklą“. Jaroslavas Rimkus: „Kai 1918 metais tapau Šiaulių gimnazijos mokytoju, su jos [Venclauskienės] augintiniais ir globotiniais susitikdavau jau kaip su savo mokiniais. Tik džiaugtis buvo galima jais, ir tai, žinoma, jų Mamos – Stanislavos Venclauskienės nuopelnas. <...> turi ir dvi tikras dukteris <...> ir viena, ir kita buvo mano mokinės, geros mokinės“. Buvęs Šiaulių miesto burmistras Jackus Sondeckis: „Kelios dešimtys Venclauskių vaikų yra baigę universitetą ar kitokią aukštąją mokyklą“. <...> Negailėjo Kazimieras ir pats aukoti. Ne vieną gabų jaunuolį išleido į mokslus, padėjo baigti geriausius užsienio universitetus. Padėjo ir man.“²⁸⁵

Šliūpai. „Šliūpas rūpinosi vaikų mokslinimu. Vyriausioji duktė Aldona, baigusi aukštesnę mokyklą 1904 m., ėjo medicinos mokslus Pensilvanijos moterų medicinos kolegijoje. Ją baigusi (1908 m.), pradėjo dirbti Niujorke – Brooklynne. Kęstutis taip pat studijavo mediciną Filadelfijoje, 1908 išvyko į Miuncheną studijuoti meno ir grįžęs (1910) studijavo fiziką Madisono universitete.[vėliau - Kauno universiteto profesorius] Jaunesnioji duktė Hypatija lankė vidurinę mokyklą ir po to kiek studijavo Itakos universitete. Į mokslą nelinko ir universiteto nebaigė.“²⁸⁶ Šliūpas: "Reikia, kad šalia mokslo vaikai dar išsilavintų amate arba specialiaame darbe, jeigu geidžia liuosai ir žmoniškai gyventi“.²⁸⁷

Jablonskiai. Proanūkė Eglė apie Jablonskių sūnų Konstantiną rašo: „mokėsi Vilniaus realinėje mokykloje. <...> 1906 m. Vasarą keturiolikmetis Kastukas jau tapo mokytoju – korepetitorium pas pažįstamus Dusetose.“²⁸⁸ Tokiau pateikiama LIMIS informacija „1909 m. baigė Panevėžio gimnaziją. 1909–1911 m. studijavo Peterburgo psichoneurologijos institute, 1911–1916 m. Maskvos universiteto Teisės fakultete. <...> 1933 m. baigęs Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetą, nuo 1935 m. universiteto neetatiniis lektorius, nuo 1940 m. docentas, nuo 1941 m.

²⁸⁴ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

²⁸⁵ Peleckis, L., 1991. P. 18-20; 30; 51-52; 76.

²⁸⁶ Jakštas, J., 1996. P. 205; 247.

²⁸⁷ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 310.

²⁸⁸ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P.28-29.

profesorius.²⁸⁹ Vytautas [proanūkė Eglė: „1914 m. Vasarą nenuoramą sūnų į Šiaulius išsivežė senas šeimos draugas mokytojas Jonas Murka“.²⁹⁰] „1917 m. baigė Martyno Yčo lietuvių gimnaziją Voroneže. <...> 1919 m. gruodžio 16 d., baigęs Karo aviacijos mokyklą, paskirtas į Karo aviaciją, jam suteiktas inžinerijos leitenanto laipsnis. <...> 1928 m. baigė „Aukštąją aeronautikos ir mechaninių konstrukcijų mokyklą“. <...> Iki 1944 m. mokytojavo (matematika ir užsienio kalbos) Lietuvoje.”] Proanūkė Eglė: „[apie 1905 m.] Onytė ir Jultytė lankė komercijos mokyklą. Jultytė prisiminė savo mokslus: „Kai rengiausi Vilniuje į prirengiamąją gimnazijos klasę, tėvas mane rengė egzaminams. Sunkiausia man buvo rusų kalba, nes namie girdėjom tik lietuvių kalbą, o mokyklose buvo nokomi dalykai rusų kalba. <...> Mokytojo Jablonskio šeimoje itin rūpintasi vaikų mokslais. Keičiant gyvenamą vietą, taigi ir vaikams mokyklas, atsirasdavo papildomų rūpesčių: mergaitės labai daug turi darbo su naujosiomis kalboms. <...> Kad nors kiek joms palengvinus, Tėtė pakvietė joms francuzaitę, kuri ateina triskart per savaitę ir mokinasi, ir šneka su joms. Vokiškai pačios skaito labai lengvas knygučes su pagelba žodynėlio ir manęs [Jablonskienės]. Be to dar lotyniškai pradėjo mokytis. Jultytė pirmam skyriui, Onytė antram <...> Tik Vytutis, rodos, nelabai jaučia mokyklos permainą...<...> Vėliau Gardine, kad geriau pramoktų svetimų kalbų, Jablonskių „vaikai turėję vokiečių freilina“. <...> Mama džiaugėsi, kai duktė Onytė galėjo šiek tiek užsidirbti pamokomis. <...> 1913 m. Onytė baigė gimnaziją ir įstojo į Peterburgo aukštuosius medicinos kursus moterims. <...> Kitais metais Gardine mergaičių gimnaziją baigė ir Jultytė. <...> Jultytė, sekdamą sesers pėdomis, panorą mokytis medicinos seserų kursuose. <...> Jultytė: „Nuvažiavusi į Veližą, griebiausi mokytis lotynų kalbos. Tėvas mane mokė <...> Turėjau gerą mokytoją“ <...> Marija Mašiotaitė: „Kalbininko sūnus Jonis išvertė tada sutrumpintą, vaikams pritaikytą Meterlino „Žydrijį paukštį“. <...> Jie visi puikiai kalbėjo ir rašė lietuviškai, nors augo Rusijos miestuose. Jų namų mokslo dvasia ir nuotaika nulėmė vaikų pomėgius ir profesijas...“ <...> 1916 m. Jablonskių duktė Julija iškeliaavo į Maskvą ir įstojo į Stroganovo meno mokyklą. <...> Jonas 1924 m. Baigė Kauno „Aušros“ gimnaziją.“²⁹¹

Griniai: Kazys – 1917 m. „Kislovodsko gimnazijos abiturientas“ [Eidintas].²⁹² Ilgūnas: „Kazys ir Gražina pradėjo mokytis gimnazijose [Jelece]. <...> 1918 m. jis baigė gimnaziją aukso medaliu. <...> Kazys Grinius 1921-1923 m. Prancūzijoje, Saint Cyre karo mokykloje studijuodamas karo mokslus... <...> 1924 m. karinė vadovybė išsiuntė jį studijuoti į Belgiją, Briuselio generalinio štabo akademiją. Jam buvo suteiktas kavalerijos kapitono laipsnis.“. „[Liūtas] augo abiejų tėvų

²⁸⁹ Konstantinas Jablonskis. LIMIS. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 21 d.]. < <http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/6984131>>.

²⁹⁰ Ten pat. P. 34.

²⁹¹ Ten pat. P. 28-29; 31-32; 34; 37; 39.

²⁹² Eidintas, A., 1993. P. 28.

priežiūroje, mokėsi lietuviškoje prestižinėje gimnazijoje.²⁹³ Liūtas 1946 m. baigė Eichstadte lietuvių gimnaziją.²⁹⁴ Eidintas: „Amerikoje jis [Liūtas] baigs Notre Dame universitetą, bus, kaip ir daugumos lietuvių tremtinių vaikai, inžinieriumi. Aktyviai dalyvaus lietuviškoje veikloje.“²⁹⁵ Ilgūnas: „Grinienė: „sūnus [Liūtas] skuba mokytis, nes čia [Halėj?] lapkričio mėn. Įstojo į 8-tą Oberschiulės mokyklą ir turi daug pavyt“ <...> Liūtas prisimena, kad [JAV] jiems trūko net popieriaus. „Mūsų kukliose apystovose popieriaus išlaidos buvo jaučiamos ir mudu su tėte dėl popieriaus „kovodavome“ – aš naudodamas universiteto pamokoms, o jis – savo rašiniams“. <...> Baigęs Ilinojaus technologijos institutą...“²⁹⁶

Lozoraičiai. A. Petraitytė-Briedienė: „Kad vaikai galėtų mokytis lietuvių kalba ir pagal lietuviškos gimnazijos mokymo programą, S. Lozoraičio (vyresniojo) kvietimu ten pat [į Romą] netrukus išvyko ir studentas E. Budreika. <...> Gyvendamas Lozoraičių šeimoje E. Budreika mokė vaikus matematikos, lietuvių kalbos, kitų dalykų, su jais keliavo, buvo greta. <...> Prieš pat tragiškąjį 1940-ųjų birželį, jaunųjų Lozoraičių mokytojas E. Budreika grįžo į Lietuvą, o abu vaikai pradėjo lankyti vokiečių gimnaziją Romoje. <...> Mokėsi [Stasys] gerai arba labai gerai – ypač sekėsi tikyba, istorija, prancūzų kalba, kūno kultūra, geografija...“²⁹⁷ Stasys (jaunesn.) „mokėsi Kaune M. Pečkauskaitės gimnazijoje. [baigė 1943 m.] <...> ketverius metus studijavo teisę Romos universitete.“²⁹⁸

2.11. Žaidimai

Rimkai: „O žaidimai lauke – smėlis, buvo kaladžių krūva specialiai padaryta, tokio dydžio, mažesnės biški, tai su tom kaladėm galėjai namą pastatyti. Bet buvo tokia taisyklė: eit prieš miegą visi žaislai turi būti sutvarkyti. Jeigu jau atsigulei, pakels, kas žaidė? –aš nežaidžiau aš nebuva... o kodėl žaislai? – tai čia buvo taisyklė.“²⁹⁹

Venclauskiai: Buvusi kaimynė Birutė Kimerytė-Bložienė: „Dabar jau nepamenu, kaip atsiradau jų [Venclauskių] kieme, tačiau visa mano vaikystė ten ir prabėgo <...> su [Venclauskienės] vaikais žaisdavau. <...> Pagyžių gatvės vaikai važinėdavo nuo „Venclauskių kalniuko“. Aleksandras Mauragis, žentas: „Tėvas matė daug vaikų aplink bėgiojant, bet niekas

²⁹³ Ilgūnas, G., 2000. P. 175; 206-207; 534-535; 544.

²⁹⁴ Grinius, K., 1947. P. 12.

²⁹⁵ Eidintas, A., 1993. P. 101.

²⁹⁶ Ilgūnas, G., 2000. P. 467; 499; 545.

²⁹⁷ Petraitytė Briedienė, A., 2014. P. 2-3.

²⁹⁸ Landsbergis, V., 2002. P. 17-18.

²⁹⁹ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

neregėjo advokato su jais futbolą spardančio, juos glamonėjančio, besikalbančio su vaikais. Deja, taip – nebendravo, tačiau, sunkiai dirbdamas, juos maitino.“ Peleckis pgl. Lialės atsiminimus?: „namuose buvo didžiulis sodas. Trys medžiai – guoba, liepa ir kaštonas - <...> žaisdami slėpynių, sulipdavo į juos. <...> Važinėjosi kartą rogutėmis...“. „Kieme ant stalo stovėdavo pieno ąsotis, medaus, duonos. Kas nori – pavalgo, vėl žaidžia. Alkanas niekas nebuvo...“ Iš Venclauskienės laiško globotinei Sofijai Bogomolskaitei-Mauragienei: „Kazė atsiuntė tą žemę, (kuria) siunčiu Tau, Zosele, kad netaip ilgėtumeis Tėvynės, kur maža būdama „babkas kepei“, o suaugus su knyga rankoje ant suoliuko su draugėmis sėdėdavai“.³⁰⁰

Šalkauskiai: J. Eretas: „Tame [Šalkauskio] darbo kabinete neretai rasdavau profesorių žaidžiant su savo sūneliu. <...> rodydavo savo piešinius. Kai kada nunešdavau jam kokią vaikišką spalvotą knygelę.“ Su Ereto šeima Šalkauskiai žaisdavo kroatą aikštelėje. „Vaikai norėjo žaisti „robinzoną...“³⁰¹.

Bugailiškiai: Patys Bugailiškiai vaikų neturėjo, bet yra Bugailiškio atsiminimų apie jo paties vaikystės žaidimus: „jokių ratelių ar sporto grupių prie mokyklų dar nebuvo, ir vaikai patys viens nuo kito pramokdavo žaidimų. Mokyklose buvo paplitę lenktyniavimas, lošimas iš plunksnų, čiuožimas, sniego kautynės ir kit. <...> Sistemingo sporto tuomet dar nebuvo. Jį atstodavo įvairūs žaidimai, kurių kiti virsdavo aistra, pav., sviedinio žaidimas („lapta“), čiužinėjimas ledžingomis po ežerą, „jūrų kautynės“ ant atskilusių pavasarį atlydžio metu jūros ledo lyčių. Tose žaidynėse rodydavome nemaža vikrumo, sumanumo, pasireikšdami savo rūšies „pramuštgalviais“.³⁰²

Šliūpai. J. Šliūpas: „jei bent bandą ganydami nusiukdavome karnos vamzdelį ar iš žąsies plunksnos pasidirbdavome birbynę“³⁰³.

Jablonskiai. Proanūkė Eglė: „Mano Mamutė vaikystėj su dėde Kastuku ir jo dukromis klaidžiodavo po miškus ir pievas studijuodami visą gyvastį“.³⁰⁴

Griniai. G. Ilgūnas: „Prisiminęs piemenavimo metus, mažu, kišeniniu iš Kauno išsivežtu peiliuku jis iš medžio šakos išdrožia šachmatus, kuriais retkarčiais žaidžia su Liūtu. Šie unikalūs šachmatai išliko: parvežęs juos iš Amerikos, Liūto Griniaus namų, perdaviau Kauno istorijos muziejui. <...> Liūtas: „Mano pirmasis „šautuvas“ buvo tėtės rankomis iš lentos išpjaustytas. Ne kas kitas, o tėtė mokė mane, kaip pasidaryti lankus, strėles, aitvarus, svaitynes akmenimis svaityti“ <...> [sūnus Kazys] buvo judrus, mėgo sportinius žaidimus, aktyvią fizinę veiklą<...> su dviem

³⁰⁰ Peleckis, L., 1991. P. 52-53; 98; 103; 130.

³⁰¹ Eretas, J., 1960. P. 152; 209.

³⁰² ŠAM. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 9; 12.

³⁰³ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 307.

³⁰⁴ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 6.

bendraklasiais iš gimnazijos sandėlio „pasiskolino“ tuomet dar didelę retenybę – odinį sviedinį – „futbolą“...“³⁰⁵

Lozoraičiai. „Su klasės ar kiemo draugais jaunas Stasiukas arba Bamo, taip jį visada vadino šeimoje, švęsdavo vaikiškas šventes, tiesiog, žaisdavo, buvo judrus vaikas. <...> Atstovaudamas gimnaziją įvairiose pirmenybėse, jaunas Stasys žaisdavo kvadrata...“³⁰⁶ žaisdavo su broliu Kaziu sode. Būdavo rengiami vaikų baliai. Ateidavo pažaisti su Lozoraičiais ir V. Landsbergis.

2.12. Inteligentų šeimų laisvalaikio bruožai

Rimkai: „o čia mano tėvas dviratį nusipirkęs [apie 1909-1904m.] - dviratis tada buvo žymiai retesnis kaip automobilis: kada jis per savo Bagdoniškės kaimą pravažiavo su dviračiu, tai visi žmonės bėgo prie tvoros žiūrėti ir visi šunys lot pradėjo <...>. Etnografinė ekspozicija [1939 m.]. Bugailiškis fotografavo dar Smetonos laikais ir aš ant tilto stoviu ant tilto, kad būtų matyti dydis – kaip matavimo priemonė“.³⁰⁷

Venclauskiai: „Daug pramogaudavo. Šokius kiekvieną savaitgalį ruošdavo. Į juos pusė miesto vaikų sueidavo. Stalą į pašalį – ir šokt. „Viengierka“, „Krakoviakas“, „Padispanas“, „Suktinis“... <...> Vasaros metu ji išleisdavo visą savo vaikų armiją į skautų stovyklas, nes beveik visi buvo skautai [„ir pati Mama buvo skautininkė“. Pranė Baliukienė: „Ji dažnai ateidavo į skautų sueigas. <...> duktė Gražbylė buvo visos gimnazijos skautų vadė“], arba išsiveždavo juos į Palangą vasaroti <...> ir Tomas Stonis, ir Aldona Jakševičiūtė – Vinklerienė, kiti pamena, kaip penkioliktųjų (1915 m.) metų rudenį lankėsi Jasnaja Polianoje – Levo Tolstojaus namuose, kaip cirką žiūrėjo, kaip „Pelenės“ spektaklio metu kariatės per sceną pervažiavo...Nepriklausomybės metais buvo specialūs kino seansai gimnazistams. Venclauskių augintiniai visus filmus apeidavo. Mamos skatinami. <...> Bene įdomiausia būdavo Palangoje. Retą dieną nesivaišindavę ledais. Sustoja visi į eilę prie kiosko, o Mama perka ledus. Ir mažiau, ir tiems, kurie jau savo vaikus augino...“. „per atostogas pajūryje pasireiškia Venclauskio žemaitiškas (gal spartietiškas?) charakteris – iš Palangos į Šventąją vaikus pėsčiom parsivaro.“ Aleksandras Mauragis: „Venclauskis pasivaikščioti eidavo vienas. Mėgdavo lošti preferansą su draugais, tai buvo vienintelis jo hobis (šiauliečiai prisimena ir dar vieną kitą K. Venclauskio labai ryškų pomėgį: visų pirma meilę scenai, na, ir čiuožyklai. Ir būdamas labai garsus advokatas, neretą vakarą, dažniausiai sudėjęs rankas už nugaros, sukdamas

³⁰⁵ Ilgūnas, G., 2000. P. 397; 467; 533.

³⁰⁶ Petraitytė Briedienė, A., 2014. P. 2-3.

³⁰⁷ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

ratus miesto čiuožykloje. Tai buvo ir poilsis po sunkios darbo dienos, ir malonumas)“. <...> Gerai prisimenu 1937 metų vasarą Palangoje. Kartu atostogavome, drauge eidavome maudytis. Tą vasarą su visais ten buvusiais vaikais dalyvavome ekskursijoje pėsčiomis į Šventosios uostą. Pasitaikė gera proga paklausinėti K. Venclauskį kai kuriais sunkesniais gyvenimo klausimais.“³⁰⁸

Šalkauskiai. J. Eretas: „Be tapybos Julija mėgo muziką, ypač žavėjosi Mozartu. <...> Profesorius tą poilsį saviškai suprato – greitai kalbą kreipė į visuomenę ir į viską, kas įdomu moksle, politikoje. <...> Vasaros atostogas profesorius mėgdavo praleisti kur nors ramiai, kaime. Retkarčiais vyko į Palangą, o tarp 1935 ir 1940 metų – į Kačerginę <...> mėgdavo vykti su šeima. Jam patiko toks idiliškas poilsis grynoje gamtoje, pušyne prie smėlio ir vandens. <...> Jam ir dėl vaistų buvo svarbu atostogauti netoli Kauno vaistinių... <...> A. Skrupskelienė: „Čia [šalia Šalkauskio namelio] pat buvo neaukštas kalnelis, nuo kurio atsiverdavo puikus vaizdas į Nemuną ir tolyn į vakarus Zapyškio link. Profesorius mėgo tą kalnelį ir kartais ten būdavo iki vėlyvos pavakarės <...> Atostogavimas jam nebuvo dykaduoniavimas. <...> Palangoje ar Kačerginėje jis visada skaitydavo didžiulį tomą, patį sunkiausiai įkandamą. Nerūpestingai pabuvoti gamtoje jis nemokėjo. <...> Dažniausiai žmonos ir sūnaus lydimas, ateidavo tik popiet <...> arba laiveliai pasiplaukioti po Nemuną ir maudytis, arba pasivaikščioti po pušyną... <...> traukėme kartu į mišką, kur vaikai statėsi palapinę, o tėvai žaidė kroatą.“³⁰⁹

Bugailiškiai. „Viešų iškilnių bei išvykų buvo retokai. Retkartiniai „fakelcugai“ su tradicine moksleivių „Gaudeamus igitur“ gimnu, bendros 105 gimnazijos mokinių vienadienės iškilos pajūriu į Perkūnen kalną, būreliu ekskursijos dviračiais į Grobiną. Rimtesnių pramogų tarpe ukrainiečių trupės gastrolės su „Natalka Poltavka“, Ukrainos naktim“ ir kitomis jų operetėmis, rusų teatro gastrolės, kuriose tekdavo matyti ir kelti ovacijas garsiajam savo laiku artistui Jurjevui, net vokiečių operą „Trubaduras“, kuri, nieko man nesupratus, nepaliko beveik jokio gilesnio įspūdžio, pagaliau cirkas su klounais ar stipruolių imtynėmis, kurios mane nei kiek nežavėjo.“³¹⁰ Bugailiškis apie žmoną: „kaip gera repetitorė, uždirbdama pinigų ne tik pragyvenimui, bet ir kultūrinėms pramogoms, lankė visų žymiųjų teatrų vaidinimus, koncertus, gastroles. <...> Be kultūrinių pramogų, ekskursavimų ji mėgo ypatingai lektūrą, kuriai pastaraisiais metais belikdavo tik valandakita nakties, kada ji net po keletą kartų įsigilindama skaitydavo žymesnius literatūros klasikus.“³¹¹

Šliūpai: „Prie progos 100-metinio gimnazijos įsteigimo paminėjimo: mane padrebino Hamletas, Othello, ir Venecijos Pirklys. Nors retkarčiais teatrus lankydavau ir Maskvoje, New Yorke, Londone, ir Kaune. <...> lankiau muziejus Maskvoje, New Yorke, Londone ir kt., Honolulu

³⁰⁸ Peleckis, L., 1991. P. 19-22; 32; 55; 69; 70; 98.

³⁰⁹ Eretas, J., 1960. P. 154; 207-209.

³¹⁰ ŠAM. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 10.

³¹¹ Bugailiškis, P., 1956. ŠAM. P. 10-11.

akvarijumą, kur žuvų spalvų įvairus mišinys stebėtinai, o visos žuvys surenkamos tik iš Havajų salų aplinkumos. <...> publika nežino, kad gamta nėra pamiršusi Lietuvą grožybėmis papuošti. Kada aš turėjau savo automobilį, aš kartais palankiau įdomesnes vietas, kaip ana Kernavė, Zarasus, Dusetų miškinkiją, Kudirkos Naumiestį, Žagarę, Telšius, Trakus, Vilnių ir t.³¹² „per surengtas Šliūpo pagerbimo iškilmes jo 75 metų sukaktuvėms paminėti savanoriai - kūrėjai įteikė jam ir jo šeimai kelionės bilietus į Ameriką. Tad Šliūpas artimiausią vasarą su žmona ir šeštus metus einančiu sūneliu vyko per Atlantą.“³¹³

Jablonskiai. Proanūkė Eglė: „Čia [Jablonskių namuose] buvo rengiami vakarai su vaidinimais, dainomis, skaitomi referatai <...> Antanas Smetona, Jablonskio mokinys Mintaujoje, rašė: „Šventadieniais vaikščiodavome į Jablonskių namus mokytis dainuoti...Labai nepaprasta buvo ir labai mus, mokinius, suskatinio savanorių teatras <...> įsimanė parodyti „Amerika pirtyje“. Pasiruošėme ir suvaidinome, žinoma, Jablonskių namuose. Agotos rolę vaidino ponia Jablonskienė. Tai buvo linksmi šeimnininkės vedama pramogėlė <...> Po vaidinimo šokiai, žaidimai, dainos. Kiek džiaugsmo, kiek pasakojimų buvo po to vakarėlio mokinių tarpe!...“ <...? Pati Konstancija iš Mintaujos ne kartą vyko Rygon, dalyvavo „Giedorių draugystės“ vakarėliuose. <...> „sekmadienį prieš adventą būsiąs tos draugijos viešas dainų ir šokių vakaras. Tokią naudingą mūsiškiams pramogą mes, mintaujiškiai, turėtume palaikyt, tam vakare apsilankyt“, - sakęs Čepui Jablonskis <...> važiuodavo Rygon Jablonskienė pasipuošusi tautiniais drabužiais... <...> [Motiejus Čepas]: „šokdavau su mūsų patrone meiliąja Jablonskiene...kadriliaus visas šešias figūras paskambino meilioji Jablonskienė...“ <...> Vasaras Jablonskių šeima visada leisdavo Lietuvoje, dažniausiai pas gimines ar draugus. <...> Jablonskio šeima vasarodavo Kretkampy šiaupus Nemuno prieš Vilkiją, samdydavo vasarnamį <...> Jablonskis visą savo laisvalaikį skyrė kalbos dalykams arba važiuodavo gydytis: „Vasarą ketu gyventi Druskininkuose. Pati su vaikais gyvęs netoli Biržų. Mano sveikata negera.“ [Jablonskis]. 1914 m. Vasarą Konstancija su vaikais praleido pas brolienę Papilėję. Abu vyrai gydėsi sanatorijose: vyras Jonas – Latvijos pajūryje. <...> Vasaromis Konstancija Jablonskienė vyrą kasmet išveždavo į Palangą. <...> Po vyro mirties ji galėjo kiek pasirūpinti ir savimi. Beveik kas vasarą važiuodavo gydytis sąnarių ir kitų negalių į Bad Elsterį ar kitą kurortą. Džiaugėsi, gydėsi, dar kiek ir tolimesnio pasaulio pamatė. <...> Jablonskienė: „porą dienų norėčiau Berlyną pažiūrėti... <...> Strassburge reikės persėsti“ <...> Lankėsi Stokholme pas sūnų Joną ir marčią Jadvygą.“³¹⁴

Griniai. G. Ilgūnas: „J. Griniuvienė, padėdama vyrui, Pilviškių apylinkėse rinko meniškus kaimo audėjų darbus, ypač prijuostas, kurių surinko nemenką kolekciją. Dalį jų perdavė eksponuoti

³¹² Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 308.

³¹³ Jakštas, J., 1996. P. 265 - 266.

³¹⁴ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 24-25; 27; 31; 34; 39; 41.

pasaulinėje Paryžiaus parodoje“.³¹⁵ K. Grinius: šokių „vakarams vadovaudavo mano žmona Joana Pavalkiūtė-Griniuvienė.“³¹⁶ Ilgūnas: „1914 m. vasarą J. Griniuvienė su vaikais išvyko pailsėti ir pasigydyti į Palangą. <...> Ji su vaikais per Topolių alėją eidavo pasivaikščioti į didžiulį miesto parką...“³¹⁷ Ilgūnas apie Grinių: „Vasaros atostogų metu [1885 m.] Kaziui su tėvu būnant Garliavos (Kauno raj.) atlaiduose... <...> Jau daugelį metų K. Grinius nežinojo, kas yra atostogos. 1925 m. vasarą jis vis dėlto išsiruošė į Palangą. Vieną dieną ten besiilsintis K. Venclauskis pakvietė K. Grinių pakeliauti pėsčiomis iš Juodkrantės į Nidą. <...> K. Grinius taip aprašo šį žygį: „Visą naktį 28 kilometrus ėjome pėsti, sustoję dviem valandoms Preilaj. <...> Nidoje su žvejais ir su viešbučiu („Šiaurės briedis“) žmonėmis kalbėjome tik lietuviškai. Pasimaudę vakare garlaiviu grįžome į Klaipėdą, o iš ten į Palangą.“ <...> K. Grinius 1938 m. liepos mėnesį dalyvauja Lietuvos skautų sąskrydyje. <...> sūnus Liūtas atsiminimuose rašo, kaip jie [su tėvu] pasivaikščiojimo metu dažnai lankydavosi Kauno klinikinės ligoninės statyboje. <...> Atitrūkęs nuo darbų K. Grinius eina pasivaikščioti su savo nuolatine palydove – iš Lietuvos išsivežta lazda. <...> K. Griniaus sūnus Liūtas atsiminimuose rašo, kad iš pramogų jo tėvas labiausiai mėgdavo pasivaikščiojimus. Liūtas prisimena, kad su tėvu į pasivaikščiojimus pradėjo eiti „nuo neatmenamų laikų“, dar tada, kai tėvo vieno žingsnio vietoje jam reikėjo minti du. „Dar tuomet, kai skaityti ir rašyti nemokėjau, mama ir tėtė vesdavo mane pasivaikščioti Vaižganto gatve. Labai patikdavo sekti traukinius, kuriuos stebėdavome, sėdėdami Perkūno alėjos atšlaitėje.“³¹⁸ J. Minelgaitė: „Kazys Grinius <...> pasivaikščioti su savo mažumi sūnumi Liūtu eidavo netgi iki Pažaislio šilo [nuo Kauno centro, Žaliakalnio, laisvės alėjos prieigos] arba iki Klebonišio...Bandžiau atstumą pažiūrėti, tai buvo apie 9 km. <...> reikia ir pareiti, vadinasi, apie 16 km į dieną.“³¹⁹ Ilgūnas apie Kristiną: „šią vasarą [1928 m.] tikisi aplankyti vyro gimines, susipažinti su „Grinių šeimyna“. <...> K. Grinius su žmona ir sūnumi Liūtu atostogų metu Aukštojoje Panemunėje 1929 m. <...> K. Grinius su draugais ir žmona Kristina bei sūnumi Liūtu Palangoje, grafo Tiškevičiaus parke 1931 m. <...> Lankėsi užsieniuose ir K. Griniaus žmona Kristina, dažniausiai filatelistų renginiuose. <...> [Kristina turėjo] turtingą pašto ženklų kolekciją. <...> [1944 m.] Griniai iš Kauno išvyko pailsėti į Kulautuvą, kur apsitojo mažame namelyje Kranto gatvėje. <...> K. Grinienė Čikagoje ėmėsi senojo pomėgio – prekybos pašto ženklais, tačiau šis užsiėmimas daug pajamų nedavė.“³²⁰

³¹⁵ Ilgūnas, G., 2000. P. 156.

³¹⁶ Grinius, K., 1962. P. 190.

³¹⁷ Ilgūnas, G., 2000. P. 170-171.

³¹⁸ Ten pat. P. 29; 285; 396; 403; 424; 467.

³¹⁹ LRT Kultūra laidos *Naktinis ekspresas* medžiaga. 2016.02.16.

³²⁰ Ilgūnas, G., 2000. P. 374; 385-387; 458-459; 499.

Lozoraičiai. Jablonskių dukterėčia Jadvyga prisimena: „Ten [prieš Vilkiją] dar [Marija] Lozoraitienė vasarodavo su sūnum Stasiuku [vyresniuolu] kokių 13-14 metų, vėliau ministeriu tapusiu...“³²¹ Briedienė: „Be abejonės, trijų šviesiaplaukių jaunuolių - studento ir dviejų jo mokinių [Stasio (jaunesn.) ir Kazio]- pasivažinėjimai išsinuomotu triviečiu dviračiu Romos gatvėmis su mažyte tautine trispalve buvo palydimi susidomėjusių romiečių žvilgsniais.“³²²

2.17. Svečiai

Rimkai: „<...> Svečių...pas mus svečiavosi, pažįstamų atvažiuodavo: Šalkauskis... per karą [vienu momentu] visa Šalkauskių šeima gyveno tame pačiame name: atvažiavo senutė Šalkauskienė, profesorius mama ir trys dukros. Visos jos čia gyveno, viena artistė, kita...4 moterys karo metu – 44metų vasarą pas mus gyveno... <...> Svečiai...būdavo važiavimai į svečius... <...> Ir svečių būdavo: ar pas juos, ar pas mus...ir ypač tų svečių? daugiausia buvo vokiečių okupacijos metais, kaip bebūtų keista. Ten ... tarytum nuojauta, kad ateina nauja tarybų valdžia, kad visiem jau galas. O taip ir buvo. Gi šiandien nė vieno iš jų nebėra, visų sodybos dingusios“.³²³

Venclauskiai: „Lyg filme matau čia įsukantį Žemaitės brikelį, sodelyje su šeiminkais besišnekučiuojantį P. Višinskį, J. Biliūną, [poetas Juozapas Miliauskas-] Miglovarą (Danutės Venclauskaitės krikštėvis), Vaižgantą, Lazdynų Pelėdą, A. Vienuolį, M. Šikšnį – Šiaulėniškį, namų teatro dalyvių – vaikų pasirodymą bekonsultuojantį Vydūną. <...> bene dažniausias Venclauskių svečias buvo Vydūnas („Gražbylės Venclauskaitės krikštėvis ir artmas Venclauskių šeimos draugas).“ Venclauskių namuose ir G. Petkevičaitė – Bitė (rašytoja, „Amerika Partyje“ scenarij). „Nuo ankstyvos jaunystės didelė šeimos draugė buvo Helena Blistrubaitė-Gedvilienė. Mečislovas Gedvilas kurį laiką net gyveno pas Venclauskius. <...> Sofija Mauragienė: „Turbūt visi Žemaitijos skautai ją [Venclauskienę] pažinojo ir mūsų namuose yra lankęsi. Visada čia surasdavo prieglobstį – būdavo pavaišinami, apnakvyndinami. Mama džiaugdavosi kievienu sutiktu jaunu žmogumi.“ Jaroslavas Rimkus: „šioje šeimoje lankiausi dažnai, džiaugiausi neatsidžiaugiau Venclauskių kilniaširdiškumu, troškimu padėti ne tik savo artimui, bet ir visai nepažįstamam žmogui.“³²⁴

Šalkauskiai: Eretas: „Tėvas Kipras, nuolatinis lankytojas ir tėvų ramintojas“. Pats Šalkauskis „nemėgo eiti į svečius“ dėl savo dietų. Ivinskis: „Šalkauskių vaišingumas nebuvo sumažėjęs. Tai buvo jos [Šalkauskienės] nuopelnas. Aš niekad nemačiau tokios nedejuojančios

³²¹ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima*, 2009. P. 31.

³²² Petraitytė Briedienė, A., 2014. P. 3.

³²³ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

³²⁴ Peleckis, L., 1991. P. 5; 15-16; 27; 32; 37-38; 51.

lietuvių inteligentės.“ <...> Svečias retai užkliūdavo – ir tai dažniausiai su reikalu, o ne tik taip sau paplepėti. Užtat jie mėgo pakviesti vieną kitą vienmintį arbatos ir su juo pagvildinti įvairius principo ar dienos klausimus. <...> Po paskaitos ... aš [Eretas] skubinu pas Šalkauskį ... Duris atidaro dažniausiai ponija Julija, kuri mielu savo šypsniu tuojau sudaro smagią nuotaiką. Įveda svetį į vyro darbo kabinetą, kur jis jau laukia. <...> [Julijonas] lakstė, krykštavo, tampydavo mamą, kutendavo tėtę ir svečiams ramybės neduodavo.“³²⁵

Šliūpai: „M. Yčas [lietuvių Dūmos atstovas apie 1913] ypač suartėjo su Šliūpų šeima, net po metų su viršum atvažiavo vesti jų jaunesnės dukters Hypatijos.“³²⁶ Šliūpas: "svečius priiminėti, ypačiai iš Europos, gan mėgdavau".³²⁷

Jablonskiai: Bugailiškis: „Gyvenant jiems Kalvarijos (Dzeržinskio) gatvėje (šiandien Vykdomojo komiteto namuose), aš su A. Purėnu buvome nuolatiniai pietautojai ir jautėmės čia kaip savo šeimoje, kurios rami patriarchališka dvasia teigiamai veikė mūsų dar labai neaukštą išauklėjimą“.³²⁸ Proanūkė Eglė: „Lankydavo Jablonskį veterinorius Jonas Bulota su šeimyna ir teisininkas Andrius Bulota <...> Petras Avižonis, studijuodamas mediciną Dorpatu (dab. Tartu) universitete, dažnai lankė Jablonskį. <...> Dažnai netoliese vasarodavo kas iš šeimos draugų: Lozoraičiai, Bulotai, Leonai. <...> Gardine ne sykį pas Jablonskį lankėsi Julija Žymantienė – Žemaitė. <...> Jablonskių duktė Julytė: „Mes jos [Žemaitės] visuomet labai laukdavom, nes ji praskairdindavo mūsų gana vienodą gyvenimą <...> Tėvas ją labai brangino ir santykiai buvo labai šilti ir šviesūs...Poilsio valandomis ji mielai prisidėdavo prie šeimininkavimo, pamokydavo mamą, kaip kokius žemaitiškus patiekalus paruošti, iš kurių mums labai patiko katinis...Kartais jos ką nors siuvo, mezgė ar adė.“ <...> Jablonskių butas kaip senais laikais buvo susibūrimų vieta, čia rinkosi Lietuvių tautos taryba Rusijoje, <...> Marija Mašiotaitė: „Jų namuose vis būdavo pilna žmonių. Su visomis kalbos abejonėmis mokytojai, rašytojai, o ir šiaip žmonės buvo prarę kreiptis į Jablonskį. Be svečių, smalsuolių, gerbėjų, lankydavo dar grupės vertėjų. <...> retą popietę neužtikdavai pas ją [K. Jablonskienę] kurios iš jos pažįstamų ar bičiulių, besivaišinančių kava ir pačios šeimininkės keptais tešlainiais. <...> Pas Konstanciją sueidavo [ir po vyro mirties] visi giminės ir pažįstami <...> Dažnai lankydavosi Marija Lozoraitienė, Marikja Mašiotienė, Sofija Čiurlionienė, Ripsimė Glinskienė...“³²⁹

³²⁵ Eretas, J., 1960. P. 151-152; 205; 243.

³²⁶ Jakštas, J., 1996. P. 207.

³²⁷ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 299.

³²⁸ ŠAM. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 28.

³²⁹ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 26-27; 31-33; 36-37; 40.

Griniai. A. Eidintas: „Grinių namuose Marijampolėje dažni svečiai buvo revoliucionieriai P. Grigaitis, A. Garmus, A. Verbyla, V. Kapsukas, K. Bielinis, S. Kairys.“³³⁰ Ilgūnas: Grinių namai „virto politinių veikėjų – daugiausia buvusių studentų nuolatinio viešbučiu. Atvažiavę iš Vilniaus, Kauno ir kitų vietų, „svečiai“ čia rasdavo nuolatinę prieglaudą. <...> Griniuvienė juos globodavo, maitindavo, reikalui esant ir pinigų duodavo. Panašiai ir man tekdavo būti tokiu Grinių „svečiu“, - prisimena A. Garmus. <...> P. Ruseckas sako <...> Grinių namai Marijampolėje ar Vilniuje duodavo jam „benamiui ir bežemiui, nors trumpam laikui tikro atilsio bei prieglaudos. Tos šeimos aš dažnai pasiilgdavau, kaip savosios“. <...> Tėvai paliko Oną pasisvečiuoti pas Grinius ilgesnį laiką, Naumiestyje ji sulaukė Velykų. <...> K. Griniaus sūnėnas Vytautas Bacevičius svečiuose pas Grinius Kaune.“³³¹

Lozoraičiai. Svečiai – įvairių šalių diplomatai.

2.14. Šventės inteligentų šeimoje

Rimkai. „Bet tai pagrindas – Kalėdos ir Velykos – jokių darbų, išskyrus žinoma gyvulių priežiūrą. O apskritai Sekmadienį tai būdavo nedirbama...tik kaime tie darbai vistiek vyksta, kaip mieste negali atsitraukti. Buvo, važiuojam į atlaidus su visa šeima, nu vienas žmogus ten lieka namuose... važiavimai į atlaidus į tuos žinomesnius, kartais net į Tytuvėnus, kartais net į Šiluvą. Sykį į Šiluvą ėjom pėsti...“.³³²

Venclauskiai: „Studentų ir gimnazistų atostogomis ir per šventes jų namas uždavo lyg bičių avilys, - pilnas pilnutėlis visokio amžiaus jaunimo. Čia suplaukdavo visi globotiniai. Apsilankydavo ir tie, kuriems globa jau buvo nebereikalinga, kurie patys kitus globojo. Kiek čia tada būdavo šurmilio, erzelio! <...> O kai per Mamos gimtadienį suvažiuodavo į svečius buvusieji augintiniai ir globotiniai – laužą ten sukdavo, šnekučiuodavosi, pramogaudavo.“ Sofija Mauragienė: „Atsimenu ir kaip Šiauliuose šventėme pirmąsias Vasario 16-osios metines. Matyt visų pirma todėl, kad Mama „organizavo teatrą“: statė „Tetą iš Amerikos“, ne tik pati vaidino, į tą darbą įtraukė visą mūsų šeimą. Minėjimas vyko Kultūros namuose“. Julija Paltarokaitė-Šalkauskienė: „Suvažiuodavom šventėms. Vyro brolis, advokatas, profesoriavo Kaune, kaip kolega taip pat visuomet lankydavo Venclauskių švenčių proga. Stanislava ir Kazimieras Venclauskiai neretai irgi apsilankydavo Šalkauskių namuose“.³³³

³³⁰ Eidintas, A., 1993. P. 25.

³³¹ Ilgūnas, G., 2000. P. 72-73; 134; 163; 405.

³³² Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

³³³ Peleckis, L., 1991. P. 20; 31; 56; 98.

Šalkauskiai: Eretas: „Šalkauskių privatinis gyvenimas nepažinojo šaunių pobūvių, nei triukšmingų puotų, balių. Šalkauskiai gyveno tyliai, kukliai.“³³⁴

Bugailiškiai: Gegužinės.

Šliūpai. Šliūpas „1886 m., kada lietuviai, mano paraginti šventė Lietuvos krikšto 500 metų sukaktuves <...> Man teko kalbėti 1910 m. Čikagos Ermitaže, SLA švenčiant savo 25-metinį jubilėjų, turbūt daugiau kaip 10.000 klausytojų akivaizdoje“.³³⁵

Jablonskiai. Proanūkė Eglė: „Mintauj darydavo slaptus susirinkimus, pataikydami per atlaides, kada visur daug žmonių, kad policija nepastebėtų, dėl atsargos ir alaus užkandžių ant stalo pasidėję. <...> Tuose vieninteliuose namuose galėjo burtis ir pramogauti lietuvių moksleiviai. Kartu šventė vestuves, krikštynas, vardadienius, paminėdavo kitus įvykius. <...> Kalėdų šventėms atvyko Smetona ir Avižonis, kurie su Jablonskiu redagavo lietuvių gramatiką. <...> Nebūdavo švenčių, kad pas jį [Jablonskį] neatvažiuotų iš Dorpatu po keletą studentų, jo buvusių Mintaujos mokinių. <...> O kai sueidavo krūvon visa Jablonskių šeima, tai džiaugsmo būdavo ne tik jiems, bet šventė ir aplinkiniams. <...> visam kaime jausdavosi kaip ir kokia šventė. Tada visas kaimas apie Jablonskių svečius imdavo šnekėti. Vienas kitas seni pažįstami eidavo su jais pasimatyti, pasikalbėti, sekmadieniais Griškabūdyje stengdavos sueiti... <...> Vos paaugę anūkai, dukters Julijos paakinti, nuo 1931 m. Kasmet vardadienio proga ruošdavo bobutei dovaną – savo laikraštį „Anūkų aidas“. Taip anūkai džiugino bobutę net aštuoniolika metų...“³³⁶

Griniai: G. Ilgūnas: „Artėjant 1896 m. Kalėdoms K. Grinius su žmona šventėms išvažiavo į Marijampolę pas uošvę Joaną Pavalkienę. <...> 1903 m. vasarą J. Griniuvienė padėjo vyrui organizuoti „Aušros“ dvidešimtmečio ir P. Armino penkiasdešimtmečio minėjimą ir mitingą. <...> 1942 m. per Kalėdas K. Grinių [Alksniškių kaime pas seserį Marijampolės raj., tremtyje] aplankė iš Kauno atvažiavę žmona Kristina su sūnumi Liūtu ir pas juos gyvenusia žyde Alisa. <...> kaip prisimena Griniaus dukterėčia A. Bacevičiūtė-Makarevičienė, su Naujaisiais, 1944-aisiais metais K. Grinių pasveikino atėję kažkokie du studentai. <...> Grinius: šeima dar nedirba, ruošiasi Velykoms: „Po Velykų dirstelėsime į ateitį“. Liūtas: „pažįstamų ir mamos giminių tarpe tradicinių švenčių metu, tėtė neatsisakydavo dalyvauti ir vieną, antrą degtinės stiklėlį ceremonialiai išgerdavo, anekdotus pasakodavo, ponias užimti stengdavosi.“ <...> 1946 m. Hanau stovykloje iškilmingai paminėtas K. Griniaus 80-metis ir atsisveikinimas išvykstant į Ameriką. <...> [apie 1950, JAV] K. Grinius: „Šešioliktoji vasario yra mūsų didžiausioji šventė, yra paminklas, kuris rodo mūsų tautos praeitį ir

³³⁴ Eretas, J., 1960. P. 151.

³³⁵ Šliūpas, J. *Išpažintis*. P. 294; 300.

³³⁶ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 24; 26-27; 31; 41.

ateitį ir rezultatus, kuriuos mes pasiekėme su dideliu pasišventimu, su dideliu atsidavimu ir su didelėmis aukomis.“...³³⁷

Lozoraičiai: A. Petraitytė-Briedienė rašo: „[Stasio ir Kazio] tėvai [Lozoraičiai] rengdavo, pavyzdžiui Vasario 16-osios proga pas save priėmimus Laikinojoje sostinėje rezidavusiam užsienio šalių diplomatiniam korpusui. Jei tėvai turėdavo išvykti, dalyvauti kitų rengiamuose priėmimuose, baliuose ar iškilmėse, ryte vaikai rasdavo prie savo lovyčių po saldainį ar pririštą balioną. Tai buvo tėviškos meilės ir dėmesio ženklas.“³³⁸

2.15. Patriotiškumo aspektas inteligentų šeimoje

Rimkai. „Tarpukario metais Lietuvos patriotizmas buvo labai išsivystęs. Mano 3 dėdės mamos broliai buvo savanoriai ir jų tėvas mano senelis. Ir visi į Sibirą pakliuvo, 2 buvo sušaudyti. Aš kažkada paskaičiavau, mano šeima, 30 metų/žmonių(?) Sibire (?), įskaitant tremtį, įskaitant lagerius. Tai va, 2 sušaudyti, turim dokumentus, nuosprendžius, mano mirties bausmė pakeista toliau jau į mažesnę bausmę.“³³⁹

Venclauskiai. „Visą gyvenimą turėjau vieną tikslą: dirbti Lietuvai!“ (Venclauskienė) Stanislava iš tėvų visų pirma paveldėjo „meilę savo kraštui, Tėvynei Lietuvai, kovingą nuotaiką. Jau gimnazijoje ji turėjo susidūrimų su mokytojomis lenkėmis, kurios tik protegavo lenkybę ir lenkų nuopelnus buvusiai Unijos valstybei <...> Jaunoji Stanislava Jakševičiūtė parodė didelį pasipriešinimą, iškeldama lietuvius didvyrius ir valstybininkus kaip Vytautą, Radvilus ir kitus lietuvius patriotus didikus. Už tai jai buvo mažinami laipsniai ir ji lenkų akyse pasidarė nemėgiama „litvomanė“...Į lietuvių tautinį judėjimą Stanislava įsijungė labai anksti – vos baigusi gimnaziją. Ji platino slaptą lietuvišką spaudą, knygas. Jų namuose vis dažniau susiburdavo lietuvių studentų, patriotiškai nusiteikusių vyresnių klasių gimnazistų <...> Po Palangos vaidinimo S. Jakševičiūtė nebedalyvavo rusų teatro trupėje, nes jie visi suprato, kad ta gabi vaidintoja yra lietuvaitė-patriotė.“ Jaroslavas Rimkus: „kilus Pirmajai Rusijos revoliucijai, Stanislava Venclauskienė buvo tarp tų lietuvių, kurie kovojo už caro nuvertimą ir laisvos ir nepriklausomos Lietuvos atkūrimą. Dalyvavo ji tuomet revoliuciniuose mitinguose ir eitynėse, buvo aktyvi Lietuvos atgimimo draugijos „Varpas“ narė, palaikė glaudžius ryšius su tų laikų Lietuvos patriotais – P. Višinskiu, G. Landsbergiu-Žemkalniu, Z. Jakavičiumi ir kitais.“ „1902 m. Caras pasirašė sprendimą represuoti pirmųjų lietuviškų vakarų dalyvius. <...> dėl suruoštų vaidinimų ir Stanislava Jakševičiūtė pateko į žandarų nemalonę. Tačiau dėl jos didelio populiarumo vietiniai žandarai nesiryžo Stanislavos liesti. Per

³³⁷ Ilgūnas, G., 2000. P. 72; 157; 398; 450; 456; 496; 515; 573.

³³⁸ Petraitytė Briedienė, A., 2014. P. 3.

³³⁹ Interviu su Rimkų sūnumi Vyteniu Rimkumi (g. 1930) medžiaga.

tardymą Tifliso policmeisteris įsitikino Stanislavos nekaltumu, kad nieko blogo rusų valstybei esą nepadariusi... „Represijos neišgąsdino. Vieši lietuviški vakarai, kuriuose pirmuoju smuiku grojo S. Jakševičiūtė-Venclauskienė, virto savotiškomis politinėmis bei tautinėmis demonstracijomis.“ Venclauskių namuose „repetuojama, čia užsukęs rasi lietuvišką knygą ir laikraštį, čia ir lietuviškai pramokti gali. Stanislava įkūrė net slaptą mokyklėlę.“ Venclauskių namai, „kai buvo draudžiama lietuvių spauda ir persekiojamas bet koks lietuviškasis veikimas, buvo lyg koks bastionas slaptojoje lietuvių veikloje <...> Kartą kažkas įskundė vaikus ir už Moljero „Šykštuolį“ teko keletą valandų po pamokų atsėdėti. „Kultūros kankiniams“ Mama gausiai įdėjo valgyti ir, žinoma, juos pagyrė“.

Kazimiero Venclauskio patriotiškumas: „1898.V.8, švęsdami I – mos gegužės darbininkų šventę <...> socialistiškas prakalbas rusiškai sakė <...> Kazys Venclauskis nuo Plungės. <...> Ačiū Dievui, žandarai žinojo ne viską. Pvz., kad Kazimieras Venclauskis platina nelegalią literatūrą...Kad yra knygnešys.“ Antanas Povylius: „1903 m. <...> išsikalbant [su Venclauskiu ir Jablonskiu], veikiai buvo prieita prie konkrečių gautosios literatūros laikymo ir platinimo ir, apskritai, konspiratyvinės veiklos reikalų. <...> Nuo to momento ir prasidėjo mano nuosekli lietuviškos spaudos Šiauliuose ir apylinkėse platinimo veikla.“ P. Bugailiškis: „iš tos,[1918-1920] beviltiškos padėties ir anarchijos išbristi Šiauliuose ir jų apygardoje, galima sakyti, be kitų, daugiausia padėjo K. Venclauskis, sugebėjęs sutelkti apie save prityrusių ir idėjingų žmonių būrelį.“³⁴⁰

Šalkauskiai. „S. Šalkauskis beveik atvirai sakėsi norįs tapti Lietuvos pedagogu, tautos mokytoju ir brėžė savos, tautiniu protinimu paremtos idealo valstybės – Lietuvos viziją.“³⁴¹

Bugailiškiai. Bugailiškis apie žmoną: „apsiskaičiusi <...> taip jau lietuviškų raštų, Šiauliuose plačiai paskleidžiamų <...> ji pirmiausia sueina į santykį su idėjiniais lietuvių veikėjais, tiek moksleiviais, tiek inteligentais jų tape: su J. Jablonskiu“³⁴²; slėpdavo savo bute „nelegalią literatūrą, slaptą spaustuvėlę, net ginklus, nežiūrint gimnazijos perdėtinių dažnai daromų kratų“.³⁴³ Bugailiškis: „Daugumai inteligentijos pasitraukus į Rusiją prieš vokiečių įsibrovimą į Lietuvą, nusistačiau palikti savo kraštą, čia būnant naudingesniu savo žmonėms.“³⁴⁴ „pergyvendamas visus pirmojo pasaulinio karo baisumus ir vokiečių okupacijos režimo, varžtus ir žiaurumus. Man atrodė nepateisinamu veiksmu prieš savo tautą apleisti gimtąjį kraštą ir jo žmones tuo metu, kuomet visuomenininko darbas savo krašte buvo labiausiai reikalingas. To savo nusistatymo ir įsitikinimo aš nepakeičiau ir vėliau, juo vadovaudamasis ir antrojo pasaulinio karo invazijų metais; todėl 1944 metais aš pasilikau Lietuvoje, nežiūrint man grėsusių pavojų ir nepasidaviau draugų bei artimųjų

³⁴⁰ Peleckis, L., 1991. P.3; 5-6; 9-11; 14; 16; 20; 22; 51; 61; 63.

³⁴¹ Rimavičienė, J., 2011. P. 111.

³⁴² Bugailiškis, P., 1956. *ŠAM*. P. 8.

³⁴³ *ŠAM*. GEK 123391/J-R 11368. P. 35.

³⁴⁴ Ten pat. P. 8.

gundymams pasitraukti į Vakarus ir plačiau pasaulyje pasidairyti bei jį pažinti. Ir nežiūrint skaudžių pergyvenimų bei moralinių sunkumų, kurių man teko paskutiniaisiais tiek karo, tiek pokario metais, pasilikus savo krašte, patirti ir iškentėti, aš ir dabar lieku įsitikinęs, kad tie visi vargai nepalyginami su emigranto nostalgija netekus savo tėvynės.“³⁴⁵

Šliūpai. „Vieniems jis rodėsi didelis lietuvis patriotas, labai plataus masto tautinis visuomenės veikėjas, vertingų, gausių patriotinių ir visuomeninio bei politinio pobūdžio raštų autorius. <...> garbingas lietuvis, vienas pirmųjų tautiškumo žadintojų Amerikos lietuvių tarpe. <...> stiprus patriotizmas taip persunkė Šliūpo asmenybę, kad jis jautėsi lyg savotiškas šauklys, turintis žadinti tautiečius iš miego ir juos šviečiant, įkvėpti jiems tautinę sąmonę. <...> Jaunas Šliūpas jautė pažemintųjų lietuvių padėtį ir *Išpažintyje* šitaip byloja, prisimindamas tuos Mintaujos laikus: „Įkvėpimą kovoti įsigijau dar besimokindamas Mintaujoje, kur aš matydavau latvius turint savus laikraščius ir kasmet švenčiant tūlas giesmių ir tautiškas šventes. Aš svajodavau, kodėlgi lietuviams viskas draudžiama?... Taip – gi lenkų jaunimo patriotizmas man smigo į akis: jie turėjo savo biblioteką ir atlaikydavo susirinkimėlius <...> Mes – gi lietuviai, nors ir buvome būrelis, nieko tautiško neturėjome dėl to, kad mūsų tarpe nebuvo turtingesnių ir mokytesnių žmonių.“³⁴⁶ Tokios lietuviybės padėties akivaizdoje <...> pasižadėję ateityje ką nors daryti savo tautos labui. <...> Suklestėjusio studentų patriotizmo ženklas buvo jų pradėtas leisti neperiodinis laikraštukas *Aušra*. <...> Maskvos studentų lietuvių draugija buvo pirma ženkli tautinė lietuvių moksleivių mokykla. <...> Jam pirmam priklauso garbė su savo „Lietuvos mylėtojai“ iškelta bendro visų Amerikos lietuvių nepaisant jų tikybinių bei pasaulėžiūrinių skirtumo, susivienijimo mintis ir bandymas ją gyvendinti. <...> Švietimu jis stengėsi įdiegti tautiečiams ir tėvynės meilę. <...> prabildamas pirmą kartą į Niujorko lietuvių (1884), jis priminė: mes visi tą tėvynę nešiojamės savo širdyse ir jausmuose“. <...> Socializmas kiek pridengė bet nenusmelkė jo patriotizmo, tėvynės meilės. <...> 1917 m. stojo į nepriklausomos Lietuvos kūrimo darbą. <...> Šliūpas pasakė kalbą ir ta proga galėjo pirmas ir vienintelis pareikšti Amerikos lietuvių vardu ištikimybę Lietuvių Tarybai, kuri po kelių mėnesių paskelbė vasario 16 dienos aktą. <...> Šliūpas buvo pirmas lietuvis įsiterpęs į Amerikos senatą ir iš jo tribūnos per surastą tarpininką iškėlęs Lietuvos nepriklausomybės reikalą.“³⁴⁷ Šliūpas: „O mes, visa šeima, esame patriotiškai nusistatę, ir po visų negerovių, laukiame Lietuvą lyg Phoenix'ą atgimsiant iš pelenų, gražesnę, doresnę, darnesnę, negu buvo iki šiolei, o ir su žymesne savigarpa. <...> Mirtis man baimės nedarė...tik rūpi, kas...bus su mūsų tėvyne“.³⁴⁸

³⁴⁵ ŠAM. GEK 1162/2/J-R 4235. P. 21-22.

³⁴⁶ Šliūpas, J. Išpažintis. *Dr. Jono Šliūpo Archyvas*. ŠU biblioteka. P. 18.

³⁴⁷ Jakštas, J., 1996. P. 9-11; 26-27; 30; 100; 134; 167; 170; 215; 221; 233.

³⁴⁸ Šliūpas, J. *Išpažintis*. (Rankraštis atspaudintas J. Jakšto), P. 306.

Jablonskiai. Jablonskis: „Gyvenimas Maskvoje tarp lietuvių draugų, kurių tarpe radau jau Šliūpą, tuojau perdirbo mane – po kiek laiko jaučiausi jau visas „lietuvis“. Mūsų rašomosios kalbos tėvas.“³⁴⁹ Proanūkė Eglė: „Jonas Jablonskis buvo viena iškiliausių lietuvių tautos asmenybių. Meilę Lietuvai ir gimtajai kalbai lyg testamentu paliko savo gyvenimu. <...> Konstancija ir Jonas Jablonskiai naujojo Lietuvos valstybingumo priešaušryje, tautos atbudimo, tautinio susivokimo laikais buvo vieni didžiųjų lietuvių židinio kurstytojų, savo veikla ir darbais raiškiai prisidėję prie tautos savasties puoselėjimo. <...> Jablonskių namuose būrėsi aktyvūs lietuviai inteligentai, kuriuos jungė vienas idealas – Tėvynė. <...> Jisai [Jablonskis] buvo tas magnetas, kuris traukė į save visą tuomet Lietuvos inteligentiją. <...> šeimyną gabendavosi [į Lietuvą], „idant vaikai, kaip jis sakydavo, Lietuvą pamylėtų ir užaugę visur jaustųsi lietuviai esą.“ <...> Emilija Putvinskienė apie Jablonskius: „Aš labai džiaugiausi, kad pavyks mums susipažinti su lietuvių inteligentų šeima, turinčia mažų vaikučių. Man labai rūpėjo išgirsti motiną inteligentę, kalbančią su savo vaikais lietuviškai. <...> Aš vis nepamirštu to džiaugsmo, kuomet pirmą kartą teko išgirsti motiną lietuvę inteligentę, kalbančią su savo vaikučiais melodinga, gražia mūsų protėvių kalba.“³⁵⁰

Griniaiai. Ilgūnas: „K. Griniaus tikslas buvo laisva, nepriklausoma, demokratinė Lietuva“.³⁵¹ Eidintas: „Vis drąsiau [Grinius] ėmė kalbėti lietuviškai, mat Marijampolėje susibūrė tikrų lietuvių inteligentų būrelis“.³⁵² K. Grinius: „Grinių namai prie bažnyčios, tik per gatvę nuo šventoriaus, darėsi Sūduvos politinio švietimo ir veikimo centru. <...> fabrikavosi sumanymai tautiniam ir revoliuciniam lietuvių sąjūdžiui kelti.“³⁵³ Eidintas: „Ji [Joana] į partinius skirtumus žiūrėjo truputį iš aukšto. Vieni ir kiti jai buvo geri, jeigu tik dirbdavo lietuvišką darbą.“³⁵⁴ Kazys Grinius. Bylos pav.: „Medžiaga lietuvių demokratinio jundilo istorijai ir „Lietuvių kalbos reforma“. Pastabos. (rankraštis): „Valstiečiai gavę daugiau žemės praturtėjo, pajėgė suteikti savo vaikam net aukštąjį apšvietimą ir sukurti lietuvišką tautinę inteligentiją.“³⁵⁵ Kazys Grinius: „Seniausiais 1888 m. Lietuvos Draugijos įstatai turi 6 pagrindinius dėsnius:

1. Meilę Lietuvos žemės ir žmonių.
2. Lietuvių vienybę.
3. Kėlimą lietuvių tarpe patriotizmo.
4. Kėlimą švietimo, ugdymą inteligentijos.
5. Kėlimą gerovės.

³⁴⁹ Jakštas, J., 1996. P. 30.

³⁵⁰ *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.*, 2009. P. 9; 24; 26-27.

³⁵¹ Ilgūnas, G., 2000. P. 146.

³⁵² Eidintas, A., 1993. P. 12.

³⁵³ Grinius, K., 1962. P. 186; 231.

³⁵⁴ Eidintas, A., 1993. P. 25.

³⁵⁵ LCVA, F. 659, ap. 1, b. 51, l. 1.

6. platinimą lietuvių teritorijos.“³⁵⁶

G. Ilgūnas teigia: „Griniaus šeimos [su Joana] iniciatyva „Lietuva, tėvyne mūsų“ pasidarė tautos himnu; jis visur ir visuomet buvo giedamas“, - prisimena A. Garmus. <...> Pas Grinius [Joana] vyko chorų, teatrinių grupių repeticijos, „Šviesos“ draugijos posėdžiai. <...> Liūtas Grinius: 1939 m. „mama [Kristina], paniškai bolševikų bijodama, skatino tėtę parduoti namą ir Pasaulinės parodos New Yorke pretekstu važiuoti Amerikon. Tačiau tėtės atsakymas buvo griežtas ir galutinis: - Ne. Mes liksime su žmonėmis Lietuvoje“.³⁵⁷

Lozoraičiai. Briedienė: „S. Lozoraitis klausė Jono Jablonskio kuo jam save laikyti – lietuviu ar lenku. Kalbininkas būsimajam diplomatu atsakė, kad jei galvoja lietuviškai ir dirba Lietuvai – jis lietuvis.“³⁵⁸ A. Dundzila: „trys Lozoraičių kartos, pradedant ambasadoriaus [S. Lozoraičio jaunesniojo] seneliu Motiejum Lozoraičiu (g. 1866) gyveno ir Lietuvai neeilinėse pareigose darbavosi. Giminės veiklą tęsia Stasio Lozoraičio [jaunesniojo] brolis ambasadorius Kazys Lozoraitis. Romoje gyvena Stasį Lozoraitį [jaunesnįjį] ir Lietuvą pamilusi jo našlė.“ K. Saja: „visas tris Lozoraičių kartas su Lietuva sieja tas pats tikslas, trys tautos laisvei ir nepriklausomybei paskirti likimai. Visi trys Lozoraičiai, visa širdimi ir protu mylėję savo Tėvynę, didesnę savo gyvenimo dalį buvo priversti praleisti svetur. <...> Lozoraičių „partija“ buvo visa Lietuva.“³⁵⁹

Būtent patriotizmo aspektas, kaip viena esmingiausių savybių, ryškiausiai vienija inteligentų šeimas. Inteligentų šeimose akivaizdi kova už Lietuvos laisvę ir pasipriešinimas priespaudai; tautinės sąmonės žadinimas pirmiausia savo vaikams ir kitiems tautiečiams; gimtosios lietuvių kalbos puoselėjimas; liepsnojanti meilė savo kraštui ir tėvynės ilgesys jos netekus; vieningas tikslas – dirbti Lietuvai rodo, kad Pirmojoje Lietuvos Respublikoje patriotizmas buvo ypač išsivystęs.

³⁵⁶ LCVA, F. 659, ap. 1, b. 51, l. 18.

³⁵⁷ Ilgūnas, G., 2000. P. 113; 121; 405.

³⁵⁸ Petraitytė-Briedienė, A., 2012. P. 287.

³⁵⁹ Landsbergis, V., 2002. P. 355-356; 409.

IŠVADOS

1. Apžvelgus įvairių teoretikų mintis apie inteligentus, inteligento sąvokų apibrėžtyse vyrauja įvairiapusiškai intelektualios; dvasiškai, morališkai ir tautiškai brandžios; politiškai, ekonomiškai ir socialiai angažuotos; visuomenei ir kultūrai teigiamą įtaką darančios asmenybės vaizdinys. Išnagrinėjus skirtingas šeimos sampratas sociokultūriniame bei istoriniame kontekste užsienio ir lietuvių šeimos teoretikų darbuose, pastebėta, jog dominuojančiais ir esminiais šeimos bruožais išlieka: tradicinis (atliepiantis žmogaus prigimtį) šeimos kūrimas tarp vyro ir moters, nes tik taip galima sulaukti palikuonių; šeimyninių santykių įteisinimas santuoka; sutuoktinių ir jų vaikų gerovės siekis.
2. Įvertinus inteligento sąvokos bei šeimos sampratų įvairovę skirtingų autorių teorijoje bei historiografijoje, išryškėjo tokios inteligentų šeimos ypatybės: dvasinių vertybių iškėlimas virš materialinių siekiant naudos ir gerovės visuomenei; sąmoningas tautiškumas ir pilietiškumas saviugdoje ir įvairiapusiškame vaikų švietime; griežtas moralės normų laikymasis ir aukštosios kultūros, inovacijų sklaida; neribotai platūs interesai; turiningas, visuomeniškai bei intelektualiai orientuotas laisvalaikis.

Ištyrus ir prozopografiniu būdu išanalizavus Rimkų, Venclauskių, Šalkauskių, Bugailiškių (Šiaulių atvejis) bei Šliūpų, Jablonskių, Grinių, Lozoraičių (Kauno atvejis) šeimas įvairiais aspektais, paaiškėjo:

3. Intelligentų kilmės aspektu, nepaisant jų kilmingumo lygmens (nors būta ir labai kilmingų kilčių), dauguma inteligentiškos protėvių buvo ypatingai žymūs, veiklūs, išsilavinę asmenys. Jei kai kuriems ir trūko išsimokslinimo, jie, kiek tik įmanoma, stengėsi į mokslus išleisti kuo daugiau savo atžalų. Lietuviškumas, besivaržantis su lenkų kultūros dvasia, daugumoje šeimų nustelbė pastarąją ir tarpukario inteligentų kartoje išpuoselėjo patriotinius jausmus Tėvynei.
4. Intelligentų santuokos pasižymi vis dar gana dideliais amžiaus skirtumais tarp sutuoktinių, paprastai vyreniam iš sutuoktinių išliekant vyrui; tarpusavio meile ir darna šeimose, nulemtą laisvo apsisprendimo ir aiškiai nusistatytų kriterijų renkantis partnerį faktoriaus; lietuviškumo, kaip ypač reikšmingo ir dominuojančio kriterijaus kuriant šeimą išskyrimu; dėmesio kreipimu į išsilavinimo veiksnį, taip pat labai svarbų inteligentų tarpe renkantis sutuoktinį.

5. Inteligentų išsilavinimas, darbas, veiklos kryptys tarpukariu pasireiškia aktyviu dalyvavimu įvairių lietuviškų draugijų užsiėmimuose; lietuviškų leidinių, spaudos leidyba draudžiamu metu ir laisvės metais; geranoriška inteligentų savitarpio pagalba ir nauda Lietuvos visuomenei; Lietuvos kultūros ir švietimo puoselėjimu; uoliu įsijungimu į valstybės kūrimo darbus nepriklausomybės metais. Šie veiklos barai suvienijo lietuvių inteligentiją bendram kilniam tikslui, tad jų veikla, gyvenimai, likimai glaudžiai susiję ir persipynę.
6. Tikėjimo aspektas daugiau ar mažiau buvo svarbus inteligentų šeimose, tačiau, rods, niekada netrukde gražiam vyro ir žmonos santykiui, o tik ugdė toleranciją kitokiam požiūriui. Nepaisant tikėjimo skirtumų, inteligentai tiek šeimoje, tiek visuomenėje nevengė bendradarbiauti lietuviškoje veikloje, tad tautiškumas daugumoje inteligentų šeimų buvo iškeliamas virš tikėjimo vertybės. Tiek uoliausi katalikai išvien darbavosi su socialistinių pažiūrų veikėjais ar aršiausiais laisvamaniais, tiek pastarieji bičiuliavosi su tikrais patriotais kunigais ir karštais katalikais.
7. Inteligentų šeimose be galo didelis vaidmuo tenka moteriai – be įprastų atsakomybių - namų ruošos darbų, vaikų auginimo, kuriuos jos paprastai nešdavo ant savo pečių, inteligentės rasdavo laiko dar ir visuomeninei veiklai, neretai dar prisidėdavo ir prie šeimos išlaikymo, tam tikrais momentais net visapusiško. Už tokį savo atsidavimą šeimai ir visakeriopą pagalbą vyrui, žmonos buvo labai vertinamos, mylimos ir gerbiamos. Nežiūrint savo kilmingumo lygio, turtinės padėties, užimamų pareigų ir statusų, inteligentai didžiąja dalimi buvo be galo darbštūs, kuklūs, paprasti, geranoriški, nepaprastai dosnūs žmonės, gebėję neskaičiuodami dalintis su labiau už juos vargstančiais.
8. Patriotizmo aspektas, kaip viena esmingiausių savybių, ryškiausiai nusako inteligentų šeimų esmę. Šiose šeimose akivaizdi kova už Lietuvos laisvę ir pasipriešinimas priespaudai; tautinės sąmonės žadinimas pirmiausia savo vaikams ir kitiems tautiečiams; gimtosios lietuvių kalbos puoselėjimas; liepsnojanti meilė savo kraštui ir tėvynės ilgesys jos netekus; vieningas tikslas – dirbti Lietuvai rodo, kad Pirmojoje Lietuvos Respublikoje patriotizmas buvo ypač išsivystęs.
9. Deja, pilnavertis ir adekvatus Šiaulių ir Kauno atvejų palyginimas nebuvo galimas dėl visų tirtų aštuonių šeimų individualaus specifiškumo, kuris nebuvo nulemtas gyvenamosios vietos faktoriaus; taip pat šiame darbe tiriamų šeimų skaičius – galimai per maža imtis palyginimui, tačiau daugiau šeimų nelabai buvo galima pridėti dėl per didelės medžiagos apimties, o siaurinant šiame darbe nagrinėjamų aspektų skaičių, tyrimas gali gautis pernelyg fragmentiškas. Todėl palyginimo atsisakyta, tačiau komparatyvinė metodika panaudota ieškant skirtumų ir analogijų atskirų šeimų atvejuose.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

1. Bugailiškis, P. Atsiminimai. Gyvenimo Vieškeliais. (Pradinis mokslas; Aukštesnio mokslo siekimas) Vilnius, 1956 – 1958. *Šiaulių „Aušros“ muziejus*. Istorijos skyrius. GEK 1162/2/J-R 4235.
2. Bugailiškis, P. Autobiografija. (Rankraštis). 1954 m. *ŠAM*. Istorijos skyrius. GEK 123391/J-R 11368.
3. Bugailiškis, P. Žmonos šeima ir giminės. Asmenybės: Pelikisas Bugailiškis ir Ona Bugailiškienė (Mašinraštis). Vilnius, 1956. *ŠAM*. Istorijos skyrius. Archyvinė medžiaga.
4. Jonas Jablonskis. *LIMIS*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Birželio 6d.]. <<http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/851515>>.
5. Kazimieras Venclauskis. *Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema (LIMIS)*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 21 d.]. <<http://www.limis.lt/personaliju-zodynas/-/personFastSearch/view/863955>>.
6. Kazio Lozoraičio prisiminimai apie tarnybinį butą, kuriame tarpukario laikotarpiu gyveno Lozoraičių šeima. (video medžiaga). Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Birželio 1 d.]. <<http://www.vdu.lt/lt/laisvalaikis/meno-erdves-ir-muziejai/s-ir-s-lozoraiciu-muziejus-vdu-istorijos-mene/>>.
7. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, F. 659, ap. 1, b. 51, l. 1; 18.
8. LCVA, F. 668, ap. 1, b. 1, l. 1. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 31 d.]. <http://www.archyvai.lt/lt/fondai/asmenu_dokumentu_fondai/lcva_f668_pazyma.html>.
9. LCVA, F. 668, ap. 1, b. 10, l. 10.
10. LCVA, F. 945, ap. 1, b. 15, l. 126-127.
11. LCVA, F. 1686, ap. 1, b. 64, l. 1-2.
12. LRT Kultūra laidos *Naktinis ekspresas* medžiaga. 2016.02.16.
13. Šliūpas, V. „Aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas“ Kalifornijoje ir jame laikomų originalių dr. J. Šliūpo raštų, laiškų bei kai kurių dokumentų apžvalga. Vilnius, 1995. P.2. *ŠAM*. Istorijos skyrius. Archyvinė medžiaga.
14. Šliūpas, J. Trumputė epizodiška mano gyvenimo eigos apibrėža - Išpažintis. *Dr. Jono Šliūpo Archyvas*. ŠU biblioteka.
15. Interviu su prof. V. Rimkumi medžiaga.

Literatūra

1. Adler, A. *Social Interest: a Challenge to Mankind*. London, 1938.
2. Bugailiškis, P. *Gyvenimo vieškeliais*. Šiauliai, 1994.
3. Čiubrinskas, V. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Kaunas, 2007.
4. Eidintas, A. *Kazys Grinius*. Vilnius, 1993.
5. Eretas, J. *Stasys Šalkauskis*. Brooklyn, New York, 1960.
6. Giddens, A. *Sociologija*. Kaunas, 2005.
7. Grillo, R. *The Family in Question: Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural Europe*. Amsterdam University Press, 2008.
8. Grinius, K. *Atsiminimai ir Mintys*. T. 1. Tiubingenas, 1947.
9. Grinius, K. *Atsiminimai ir Mintys*. T. 2. Čikaga, 1962.
10. Harris, M. *Kultūrinė antropologija*. Kaunas, 1998.
11. Ilgūnas, G. *Kazys Grinius*. Vilnius, 2000.
12. Jakštas, J. *Dr. Jonas Šliūpas*. Šiauliai, 1996.
13. Jandt, F. E. *Intercultural communication*. Sage Publications, Inc. 2001.
14. Jasiūnienė, Gabrielė, et al. *Studentų istorikų rašto darbai. Metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2015.
15. Jenkins, J. *Šių laikų dorovinės problemos*. Vilnius, 1997.
16. Jonaitis, M. *Inteligentai*. *Naujoji Romuva*. 1932, Nr. 44.
17. Kalnius, P., et al. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius, 2008.
18. *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima*. Sudaryt. Lukėnaitė – Gričiuvienė, E. Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009.
19. Kontrimaitė, J. Ir Danilevičius, E. *Krikščioniškojo asmenybės dvasingumo ugdymo(si) problematika sekuliarioje visuomenėje: sektinų pavyzdžių stoka*, 2012: 42(70). Interaktyvus. [žiūrėta: 2014 m. Gegužės 15 d.]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2012~ISSN_1392-7450.N_42_70.PG_141-153/DS.002.0.01.ARTIC>.
20. Landsbergis, V. *Pusbrolis Motiejus. Knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų*. Vilnius, 2002.
21. Lazauskaitė, J. *Stasys Šalkauskis*. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. Birželio 5 d.]. <<http://www.vilnijosvartai.lt/personalities/view/?id=345>>.
22. Lazauskienė-Morkūnaitė, A. *Šiaulių apskrities savivaldybių charakteristika 1918–1920 m. (savivaldybių nariai ir tarnautojai), Šiaulių apskrities istorijos raida. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Šiauliai, 2004.

23. Leliūgienė, I. *Socialinė pedagogika: vadovėlis*. Kaunas, 2003.
24. Linton, R. *The Natural History of the Family. The Family: Its Function and Destiny*. New York, 1959.
25. Malinowski, B. *The family among the Australian Aborigines: a sociological study*. London, 1913.
26. Marcinkevičienė, D. *Vedusiųjų visuomenė: Santuoka ir Skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*. Vilnius, 1999.
27. Mažeikis, G. *Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika*. Šiauliai, 2005.
28. *Mažeikių krašto enciklopedija*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Balandžio 15 d.]. <http://www.mke.lt/Julija_Paltarokait%C4%97-%C5%A0alkauskien%C4%97>.
29. Miškinis, K. *Šeima pasaulio šalių kultūrose: vadovėlis Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams*. Kaunas, 2006.
30. Miškinis, K. *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas, 2003.
31. Nasvytienė, D. *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius, 2005.
32. Nistelienė, A. Didžiojo filosofo gyvenimo draugė. *XXI amžius*. Nr. 90, 2004. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. Birželio 3 d.] <http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2004/12/01/zvil_01.html>.
33. Parodos *Intelligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje* 2015 medžiaga.
34. Paskaitų (A. Jurevičiūtė. *Sociokultūrinės antropologijos tyrimo metodai* 2013) medžiaga.
35. Peleckis, L. *Namuose ant Pasadnos ulyčios*. Vilnius, 1991.
36. Petraitytė Briedienė, A. *Gražių ir liūdny sukakčių proga*. (S. Lozoraičio 90-osios gimimo ir 20-osios mirimo metinės). VDU, 2014. P. 2. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Birželio 1 d.]. <https://www.google.lt/?gws_rd=ssl#q=Stasys+ir+Vincenta+Lozorai%C4%8Diai>.
37. Petraitytė-Briedienė, A. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940-1983)*. Vilnius, 2012.
38. Petrauskas, R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje –XV a.: sudėtis-struktūra-valdžia*. Vilnius, 2003.
39. Pileckaitė-Markovienė, M. *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius, 2007.
40. Plakans, A. Interaction between the household and the kin group in the eastern Europe past: posing the problem. *Journal of Family History*. Vol. 12. Nr. 1-3.
41. Račiūnaitė-Paužuolienė, R. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje (XX a. – XXI a. pradžia)*. Kaunas, 2012.
42. Raemdonck, L. *Methodological Reflections on the Prosopographical Study of Academics: Bourdieu's sociological theory and its application in a historical context*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 15 d.]. <<http://www.oslo2000.uio.no/AIO/AIO16/group%207/Raemdonck.pdf>>

43. Ragauskas, A. *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius, 2002>.
44. Ralys, K. Katalikų Bažnyčios požiūrio į šeimą edukacinis įgyvendinimas. *Pedagogika*, 2009: 96. Interaktyvus. [žiūrėta: 2014 m. Gegužės 31 d.]. <<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2009/96/ral116-121.pdf>>
45. Ramanauskaitė, E. *Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai: metodinė mokymo priemonė*. Kaunas, 2002.
46. *Rašytojai. Stasys Šalkauskis*. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Balandžio 16 d.]. <<http://www.rasytojai/stasys-salkauskis.html>>.
47. Rimavičienė, J. Lietuvių inteligentų socialinis vaidmuo formuojant tautinės tapatybės modelius kultūrinėje spaudoje. *Informacijos mokslai. Vilniaus universitetas*. T. 57. Vilnius, 2011.
48. Rimkus, V. *Jaroslavas Rimkus. Dailininkas, pedagogas, visuomenininkas*. Šiauliai, 2012.
49. Rimkus, V. „*Taiga*“ *Taigoje*. Šiauliai, 2014.
50. Selenis, V. *Lietuvos istorikų bendrija 1918 – 1940 metais*. Kaunas, 2008. Interaktyvus. [žiūrėta: 2016 m. Gegužės 13 d.]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20081202_095430-83237/DS.005.0.01.ETD>
51. Starkienė, E. *Namie ir svečiuose*. Kaunas, 1937.
52. Šalkauskis, S. *Raštai*. T. 4. Vilnius, 1995.
53. *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*. Šiauliai, 1991.
54. Uzdila, J. V. *Lietuvių šeimotyra*. Vilnius, 2001.
55. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 8. Vilnius, 2005.

Marija Staponkutė

INTELIGENTŲ ŠEIMA PIRMOJOJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE

SANTRAUKA

Šeima visada buvo ir vis dar išlieka svarbia erdve individo savivokai bei kultūrinei saviraiškai bręsti. Lietuvoje šeimos įtaka individo formavimuisi ypač pastebima tarpukario inteligentų šeimose. Tai vienas iš praeityje egzistavusių šeimos modelių, į kurį verčia atsižvelgti šiuolaikinėje visuomenėje aktualumo neprarandanti, vis netylanti ir nuolat kintanti diskusija apie šeimos koncepciją. Temos reikšmingumą taip pat pagrindžia populiarus paroda „Inteligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje“, veikianti Kauno istorinėje Lietuvos Respublikos prezidentūroje. Ši paroda atvėrė nišą tirti inteligentų šeimą kasdienybės istorijos kontekste. Jei tautinė ir pilietinė inteligentų savivoka yra gana plačiai aptarta filosofų ir istorikų, tai šeimos kasdienybės istorija vis dar laukia išsamesnių tyrinėjimų. Todėl aktualu ir reikšminga pažvelgti į privačią lietuvių inteligentų namų erdvę ir patyrinėti inteligentiškosios kultūros elementus išlikusius atsiminimuose, laiškuose, to meto spaudoje ir kituose šaltiniuose.

Inteligentų šeima - vertas dėmesio objektas dėl savo pirmeiviškumo visose gyvenimo srityse. Šiame darbe bandoma atsakyti į probleminius klausimus: kas lėmė šeimos virsmą iš patriarchalinės į modernią būtent per inteligentų šeimą? Kokie specifiniai inteligentijos požymiai, savybės, ypatybės sąlygojo inteligentų šeimos modernėjimą? Ieškant atsakymų, darbo objektu tampa inteligentų šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje su tikslu išanalizuoti Šiaulių ir Kauno inteligentų šeimų ypatumus minėtame laikotarpyje. Siekiant šio tikslo darbe aptariama inteligento sąvoka, apžvelgiant įvairių teoretikų mintis apie inteligentus; aiškinamos ir pristatomos skirtingas šeimos sampratos sociokultūriniame bei istoriniame kontekste, nagrinėjant užsienio ir lietuvių šeimos teoretikų darbus; tiriamos ir prozopografiniu būdu analizuojamos Rimkų, Venclauskių, Šalkauskių, Bugailiškių (Šiaulių atvejis) bei Šliūpų, Jablonskių, Grinių, Lozoraičių (Kauno atvejis) šeimos; aiškinamasi inteligentų šeimos specifiką tarpukario Lietuvoje, lyginant Šiaulių ir Kauno inteligentų šeimų atvejus. Darbo tikslams ir uždaviniams pasiekti buvo naudoti lyginamasis, interviu, atvejo studijos, prozopografinis bei mokslinės literatūros ir šaltinių analizės metodai.

Apžvelgus inteligento sąvokos bei šeimos sampratų įvairovę skirtingų autorių teorijoje bei istoriografijoje, išryškėjo tokios inteligentų šeimos ypatybės: dvasinių vertybių iškėlimas virš materialinių siekiant naudos ir gerovės visuomenei; sąmoningas tautiškumas ir pilietiškumas saviugdoje ir įvairiapusiškame vaikų švietime; griežtas moralės normų laikymasis ir aukštosios kultūros, inovacijų sklaida; neribotai platus interesai; turiningas, visuomeniškai bei intelektualiai

orientuotas laisvalaikis. Išanalizavus inteligentų šeimas įvairiais (kilmė; inteligentų santuoka; išsilavinimas, darbas, veikla; tikėjimas; pareigos ir etiketas šeimoje; inteligentų vaikai; inteligentų šeimų laisvalaikis, šventės ir svečiai; patriotiškumas) aspektais, paaiškėjo, jog patriotizmo aspektas, kaip viena esmingiausių savybių, ryškiausiai nusako inteligentų šeimų esmę. Šiose šeimose akivaizdi kova už Lietuvos laisvę ir pasipriešinimas priespaudai; tautinės sąmonės žadinimas pirmiausia savo vaikams ir kitiems tautiečiams; gimtosios lietuvių kalbos puoselėjimas; liepsnojanti meilė savo kraštui ir tėvynės ilgesys jos netekus; vieningas tikslas – dirbti Lietuvai rodo, kad Pirmojoje Lietuvos Respublikoje patriotizmas buvo ypač išsivystęs.

Marija Staponkutė

THE INTELLECTUAL FAMILIES IN THE FIRST REPUBLIC OF LITHUANIA

SUMMARY

Family always have been and still remains an important space for self-perception and cultural expression of individual to grow. The influence of family for the formation of individual in Lithuania is crucial in intellectual families during the Interwar period. Still relevant, sounding and constantly changing discussion about the concept of the family in contemporary society makes it worth to look back on the family models that existed in the past. Popular current exhibition „Families of intellectuals in the First Republic of Lithuania“, which is situated in Historical presidential palace of the Republic of Lithuania in Kaunas also proves the significance of the topic. This exhibition opens a niche to explore intellectual families in the context of everyday life. The ideological values of Lithuanian intellectuals of that period in question are quite well researched by philosophers and historians, whereas everyday life of the family is still waiting for a proper investigation. Therefore it is relevant and significant to take an insight into private family life of Lithuanian intellectuals and to research elements of intellectual culture which are clearly documented in family memoirs, letters, periodicals of the period and other resources.

The focus on the family of intellectuals is the first of all due to the virtue of them being the forerunners in all spheres of life. This paper attempts to answer the questions: What was the reason of family transformation from patriarchal to modern through the very intellectual family? What specific signs, characteristics, features influenced the modernization of the intellectual family? Searching for the answers, the family of intellectuals becomes the object of this essay with an aim to analyze the features of Šiauliai and Kaunas cases in the concerning period. In order to reach this aim, this Master Thesis deals with several tasks: to discuss the notion of intellectual while reviewing various theoretical thoughts about intellectuals; to explain and present different conceptions of the family in sociocultural and historical context while exploring the works of foreign and local theorists of the family; to make a research and to analyze the families of Rimkai, Venclauskiai, Šalkauskiai, Bugailiškiai (case study of Šiauliai) and Šliūpai, Jablonskiai, Griniai, Lozoraičiai (case study of Kaunas) in a prosopographical way; to explain the particularities of intellectual families during interwar period in Lithuania while comparing the cases of Šiauliai and Kaunas intellectual families. In order to reach the aims and main tasks of this essay, the comparative, interview, the case study, prosopographical and the analysis of scientific literature and resources methods have been used in this paper.

After review of the notion of intellectual and the variety of conceptions of the family in theory and historiography of different authors several features of intellectual families were pointed out: the raise of spiritual values upon material in order to benefit and improve the society; conscious national and public spirit in self-development and miscellaneous education of children; strictly promoted moral values an spread of innovations and the high culture; unlimited wide range of interests; meaningful, socially and intellectually oriented free time. The analysis of intellectual families within various aspects (origin; marriage of intellectuals; education, work, activities; belief; responsibilities and etiquette in the family; children of intellectuals; free time, feasts and guests in intellectual families; patriotism) claims that the aspect of patriotism as one of essential characteristics distinctly emphasize the essence of intellectual families. The fight for the freedom of Lithuania and the resistance for the oppression; the wakening of national consciousness firstly for own children and then to the other native; the fostering of Lithuanian language; blazing affection to the homeland and nostalgia after its loss; united purpose – to work for the Lithuanian nation are evident in these families showing that the patriotism in the First Republic of Lithuania was particularly well developed.

PRIEDAI

Interviu klausimai (tyrimo gairės):

1. Gal galite šiek tiek papasakoti apie savo senelius?
 - mamos/tėčio pusė (socialinė kilmė).
2. Tėveliai inteligentai – statusas – darbai – turtinė padėtis.
 - amžius: kada tėveliai susituokė?
 - išsilavinimas: kokius mokslus tėvai baigė? Kur mokėsi?
 - tikėjimas: kokį tikėjimą išpažino? Praktikuojantys?
3. Ką pamenate apie tėvelių pareigų pasiskirstymą po darbų? Kokie tėvo, motinos vaidmenys šeimoje?
 - etiketas: gal pamenate kokių etiketo, elgesio taisyklių jūsų šeimoje?
 - gyvenamoji vieta: šiauliai – miestas/kaimas: namas/butas?
4. Kiek vaikų augote jūsų šeimoje? Ar dar turite brolių/ seserų?
 - auklėjimas: kaip jus šeimoje auklėjo? Ugdė?
 - žaidimai?
 - mokslas: jūsų mokslo kelias? Kur/ ką mokėtės?
5. Laisvalaikis? (mieste ir namuose? Žygiai? Iškylos? Kelionės? Aktyvios pramogos? Atostogos?)
6. Kitų inteligentų šeimų (vaikų) kontaktai.
7. Foto medžiaga.